

Andrejs Judins

**NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA
NO BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA IZCIEŠANAS**

Andrejs Judins

**NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA
NO BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA IZCIEŠANAS**

2006

UDK 343.8
Ju 170

Autors: Andrejs Judins, Sabiedriskās politikas centrs 'Providus'

Zinātniskā redaktore: Ilona Kronberga

Šis pētījums ir izstrādāts Eiropas Komisijas finansētā projekta ietvaros "Cilvēktiesību monitorings: spīdzināšanas un necilvēcīgas apiešanās novēršana slēgtajās iestādēs: cietumos, policijas izolatoros un psihoneiroloģiskajās iestādēs Baltijas valstīs". Pētījums izstrādāts, pamatojoties uz tā autora uzskatiem, un tādējādi tas nekādā veidā neatspoguļo Eiropas Komisijas oficiālo viedokli.

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2006

ISBN 9984-792-23-4

SATURS

Brīvības ierobežošana Latvijas krimināltiesībās	9
Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda	13
Nosacīti pirms termiņa atbrīvojamās personas	17
Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas priekšnosacījumi	21
Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana – persona jāatbrīvo vai personu var atbrīvot?	32
Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas kārtība.	35
Administratīvās komisijas un nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana	38
Tiesa un nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana	44
Prokurors un nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana	50
Pienākumu noteikšana, atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa	52
Uzraudzība pār personām, kas nosacīti pirms termiņa atbrīvotas no soda izciešanas	56
PITSI	56
Valsts probācijas dienests	60
Uzraudzības laiks	62
Uzraudzības īstenošana.	65
Pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumu pārkāpšana	68
Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas statistika	70
Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas prakse, atbrīvojot notiesātos nosacīti pirms termiņa.	74
Valsts probācijas dienesta Rīgas teritoriālās struktūrvienības darbs ar nosacīti pirms termiņa atbrīvotajām personām	76
Secinājumi un rekomendācijas	78
1. pielikums	87
2. pielikums	96
3. pielikums	97
4. pielikums	99
5. pielikums	101
6. pielikums	102
7. pielikums	104
8. pielikums	106
9. pielikums	107
Literatūra	109

Saīsinājumi

Administratīvā komisija – Ieslodzījuma vietas administratīvā komisija

AIN – audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem

EP MK – Eiropas Padomes Ministru komiteja

IeVP – Ieslodzījuma vietu pārvalde

KK – Latvijas Republikas Kriminālkodekss

KL – Krimināllikums

KPL – Kriminālprocesa likums

Pirmstermiņa atbrīvošana – nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no brīvības atņemšanas soda izciešanas

PITSI – Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcija

SIK – Latvijas Soduzpildes kodekss

PRIEKŠVārds

Pēdējo gadu laikā Latvijā ap 30 līdz 40% personu, kuras tikušas sodītas ar brīvības atņemšanu, tiek atbrīvotas no soda nosacīti pirms termiņa. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir viens no efektīviem līdzekļiem, ar ko var novērst atkārtotu noziegumu izdarīšanu un veicināt likumpārkāpēju sekmīgu atgriešanos normālā dzīvē.

Tajā pašā laikā Latvija saglabā līderpozīcijas Eiropas Savienības dalībvalstu vidū ar augstu penitenciāro koeficientu – 310 ieslodzītajiem uz 100 000 iedzīvotājiem. Situāciju pozitīvi varētu ietekmēt patlaban topošais Kriminālsodu izpildes likums.

Diemžēl Latvijas kriminālpolitikas attīstību joprojām bieži ietekmē atsevišķi, nereti traģiski gadījumi, bet trūkst stratēģiskas, uz pētījumiem, zinātniskām atziņām un citu pasaules valstu pieredzi balstītas pieejas.

Pētījuma “Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no brīvības atņemšanas soda izciešanas” mērķis ir aizpildīt aktuālas informācijas trūkumu šajā jomā, lai sekmētu šādas pieejas nostiprināšanos.

Pētījums analizē nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no brīvības atņemšanas soda izciešanas tiesisko regulējumu Latvijas normatīvajos aktos, sniedz statistisku informāciju un vērtē atšķirīgo piemērošanas praksi dažādās ieslodzījuma vietās. Pētījumā analizēta dažādu institūciju – ieslodzījuma vietu administratīvo komisiju, prokuratūras, tiesas, kā arī Valsts probācijas dienesta pieaugošā loma nosacītā pirmstermiņa atbrīvošanā. Pētījumā pirmo reizi pieejama Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācija Rec (2003)22 dalībvalstīm par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, kas apkopo ieteikumus EP dalībvalstīm par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu.

Pētījumā sniegtas rekomendācijas atbildīgajām institūcijām nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas procesa efektivitātes uzlabošanā.

Pētījumu veicis Sabiedriskās politikas centra ‘Providus’ pētnieks Andrejs Judins.

Pētījums izstrādāts Latvijas Cilvēktiesību centra vadītā un Eiropas Komisijas finansētā projekta ietvaros “Cilvēktiesību monitorings: spīdzināšanas un necilvēcīgas apiešanās novēršana slēgtajās iestādēs: cietumos, policijas izolatoros un psihoneiroloģiskajās iestādēs Baltijas valstīs”.

*Anhelita Kamenska,
Latvijas Cilvēktiesību centrs*

BRĪVĪBAS IEROBEŽOŠANA LATVIJAS KRIMINĀLTIESĪBĀS

Krimināllikumā ir paredzēti divi sodu veidi, kas saistīti ar personas brīvības ierobežošanu un izolāciju no sabiedrības – brīvības atņemšana (KL 38. pants) un arests (KL 39. pants).

Arests kā kriminālsods paredzēts Krimināllikumā kopš 1999. gada. To saprot kā personas īslaicīgu piespiedu turēšanu ieslodzījumā. Arestu var piespriest uz laiku no 3 dienām līdz 6 mēnešiem, bet, aizstājot nesamaksāto naudas sodu, – līdz 1 gadam. Vispārējos gadījumos piespriest personai arestu šobrīd nedrīkst – tā ieviešana vairākkārt atlikta, aizbildinoties ar finanšu līdzekļu trūkumu¹. Patlaban ar arestu var sodīt tikai militārpersonas, kā arī aizstāt ar to neizpildīto piespiedu darbu vai naudas sodu, ja notiesātie izvairās no šiem sodiem. Soda aizstāšanas gadījumā persona izcieš arestu daļēji slēgtā cietumā – soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē; karavīri arestu izcieš virssardzē. 2005. gadā arests tika piespriests 4 personām, 2004. gadā – 4 personām, 2003. gadā – 6 personām². Sakarā ar izvairīšanos no naudas soda un piespiedu darba arestu 2004. gadā ir izcietuši 64 cilvēki, bet 2005. gadā – 84 cilvēki.

Brīvības atņemšana ir visbargākais soda veids, ko tiesa var piespriest par noziedzīgu nodarījumu³. Likums definē brīvības atņemšanu kā personas ilglaicīgu piespiedu turēšanu ieslodzījumā. To var piespriest uz laiku no sešiem mēnešiem līdz divdesmit gadiem, bet, saskaitot sodus pēc vairākiem spriedumiem, – uz laiku līdz 25 gadiem. Likumā paredzētajos gadījumos personu var sodīt arī ar mūža ieslodzījumu, proti, nenosakot brīvības atņemšanas soda ilgumu. Brīvības atņemšanas sodu izpilda cietumos, bet nepilngadīgajām personām – Audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem.

ARESTS 3 dienas – 1 gads	
	BRĪVĪBAS ATŅEMŠANA 6 mēneši – 25 gadi, mūža ieslodzījums

¹ Likumā par Krimināllikuma spēkā stāšanos un piemērošanas kārtību ir noteikts, ka arests nav piemērojams līdz 2007. gada 1. martam.

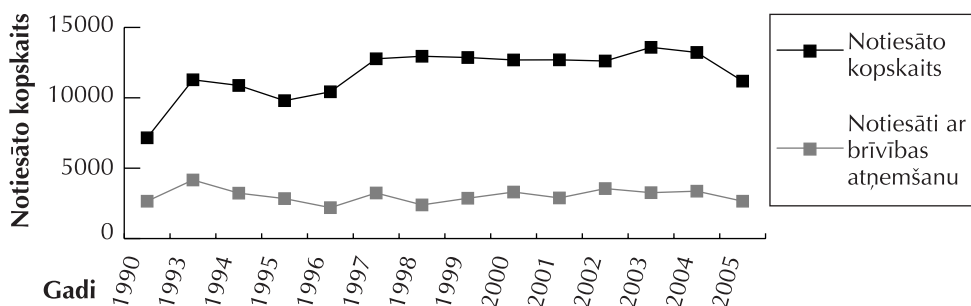
² Pēc Tiesu administrācijas un Tiesu informatīvās sistēmas datiem.

³ Krimināllikumā paredzēta arī iespēja sodīt personu ar nāvessodu, tomēr šis sods var tikt piespriests tikai kara laikā par slepkavības izdarīšanu sevišķi pastipriņošos apstākļos.

Kaut gan brīvības atņemšana ir sods, kas visbiežāk tiek piemērots, notiesājot par noziedzīgu nodarījumu⁴, lielākajai likumpārkāpēju daļai tas tiek piespriests nosacīti⁵. Ar reālu brīvības atņemšanu Latvijā tiek sodīta aptuveni ceturtda daļa no visām notiesātajām personām.

Notiesāto skaits Latvijā no 1990. līdz 2005. gadam⁶

Gads	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Notiesāto kopskaits	7159	7372	9097	11 280	10 877	9797	10 428	12 772
Notiesāti ar reālu brīvības atņemšanu	N/d	N/d	N/d	4162	3225	2839	2195	3238
Notiesāti ar reālu brīvības atņemšanu, % no notiesāto kopskaita	36,6	35,2	36,1	36,9	29,6	29,0	21,1	25,4
Gads	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ⁷
Notiesāto kopskaits	12 952	12 862	12 689	12 679	12 615	13 586	13 222	11 185
Notiesāti ar reālu brīvības atņemšanu	2930	2865	3305	2886	3551	3260	3366	2653
Notiesāti ar reālu brīvības atņemšanu, % no notiesāto kopskaita	22,6	22,2	26,0	22,7	28,1	24,0	25,5	23,7

⁴ 2004. gadā ar brīvības atņemšanu tika sodīti 79% notiesāto.

⁵ 2004. gadā ar reālu brīvības atņemšanu tika sodīti 25,5% notiesāto, 53,5% notiesāto tika piespriesta nosacīta brīvības atņemšana.

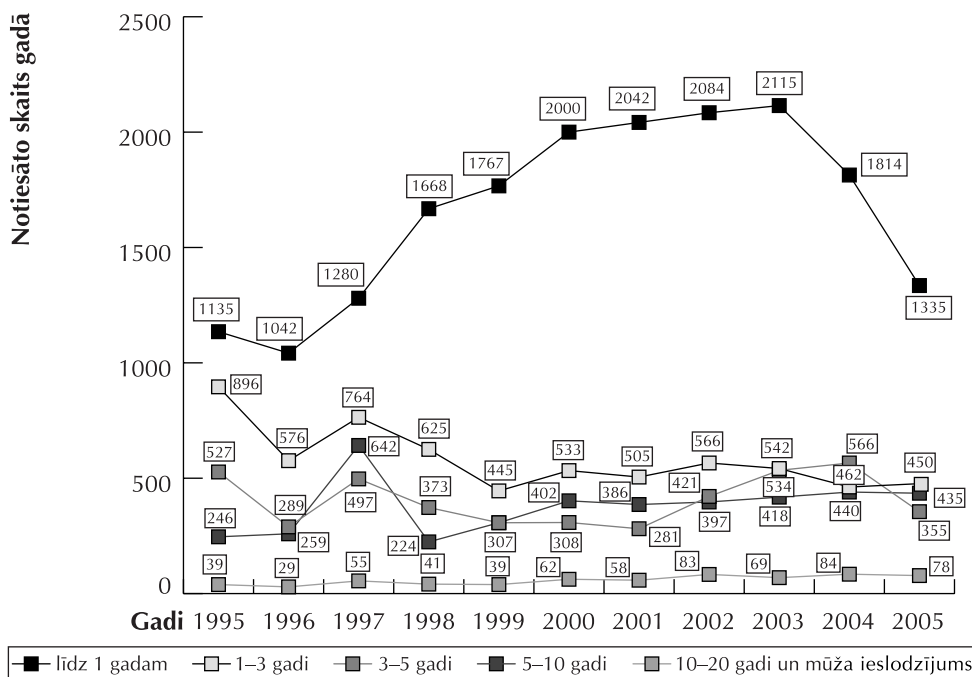
⁶ Izmantoti Tieslietu ministrijas un LR Centrālās statistikas pārvaldes dati.

⁷ Pēc Tiesu informatīvās sistēmas datiem.

Krimināllikumā nav neviena panta, kurā ar absolūti noteiktu sankciju būtu precīzi norādīts brīvības atņemšanas laiks, ko pārkāpējam var piespriest par noziedzīgu nodarījumu. Visos gadījumos tiesai, nosakot tiesājamam sodu, ir zināma rīcības brīvība – Krimināllikuma sevišķās daļas pantos vienmēr paredzēts maksimālais brīvības atņemšanas laiks, ko drīkst piespriest likumpārkāpējam, kā arī tieši vai netieši norādīts minimālais laiks, uz kuru personai var ierobežot brīvību sakarā ar noteikta veida noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tiesai, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, ar to radīto kaitējumu, iestājušās sekas, tiesājamā personību un citus svarīgus apstākļus, jāpiespiež pārkāpējam tāds sods, lai varētu sasniegt likumā definētos soda mērķus, proti, sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pilda likumus un atturas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Brīvības atņemšanas piemērošanas prakse Latvijā kopumā ir stabila un prognozējama. Salīdzinoši neliels ir to personu skaits, kurām piespiež brīvības atņemšanu uz laiku, kas pārsniedz 10 gadus. Vairāk nekā pusei ar brīvības atņemšanu sodīto personu brīvība tiek atņemta uz laiku, kas ir ilgāks par vienu gadu, bet nepārsniedz 3 gadus.

Piespriestais brīvības atņemšanas ilgums no 1995. līdz 2005. gadam

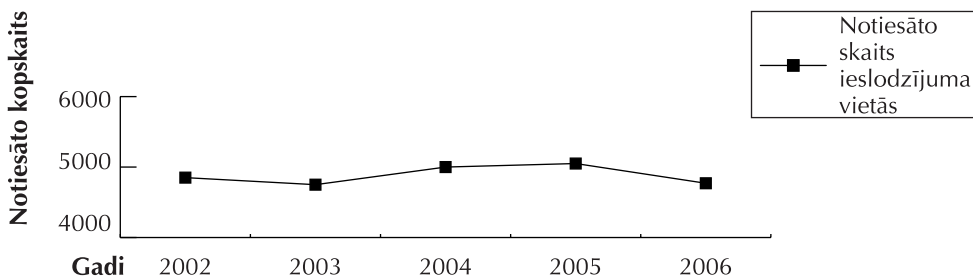

2006. gada 1. janvārī ieslodzījuma vietās atradās 6965 ieslodzītās personas, no tām 4766 – notiesātas un 2199 – apcietinātas. Pirms diviem gadiem – 2004. gada 1. janvārī – ieslodzījuma vietās bija par 1266 ieslodzītajiem vairāk – 8231 cilvēks. Krasa ieslodzīto skaita samazināšana galvenokārt saistīta ar apcietināto personu skaita samazināšanos (sk. tabulu).

Ieslodzīto skaits no 2002. līdz 2006. gadam

	2002. gada 1. janvārī	2003. gada 1. janvārī	2004. gada 1. janvārī	2005. gada 1. janvārī	2006. gada 1. janvārī
Notiesātās personas	4855	4729	4962	4984	4766
Apcietinātās personas	3676	3576	3269	2662	2199
Ieslodzīto kop skaits	8531	8305	8231	7646	6965

Notiesāto skaits ieslodzījuma vietās no 2002. līdz 2006. gadam

2005. gadā no brīvības atņemšanas iestādēm ir atbrīvoti 2547 cilvēki, tajā skaitā 1435 personas pilnībā izcietušas piespriesto brīvības atņemšanas sodu, bet 1071 tika atbrīvota nosacīti pirms termiņa.

No ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu skaits 2003. un 2005. gadā

	2003. gadā	2005. gadā
Pēc soda izciešanas	1795 (69,6%)	1435 (56,3%)
Nosacīti pirms termiņa	776 (30,1%)	1071 (42%)
Citi iemesli	7 (0,3%)	41 (1,7%)
Kopā	2578 (100%)	2547 (100%)

NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA NO SODA

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda ir personas atbrīvošana no pamatsoda – brīvības atņemšanas vai aresta – izciešanas pirms tā brīža, kas noteikts tiesas spriedumā. Šāda atbrīvošana no soda nav pilnīga, bet ir nosacīta, proti, normatīvajos aktos noteikto pienākumu neievērošanas gadījumā personai jāizcieš sods, no kura tā tikusi atbrīvota nosacīti pirms termiņa.

Kaut gan likums pieļauj nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no aresta, tādas prakses nav, jo:

- normatīvajos aktos ir paredzēta iespēja atbrīvot nosacīti pirms termiņa personu, kas sodīta ar arestu, bet nav reglamentēta tās piemērošanas procedūra;
- arests nav aktuāls kriminālsods – to piemēro tikai militārpersonām, kā arī, aizstājot neizpildīto naudas sodu vai piespiedu darbu; nav skaidrs, vai šis soda veids nākotnē tiks saglabāts vai modificēts;
- tiek uzskatīts, ka pirmstermiņa atbrīvošana jāpiemēro, ja personas brīvība ierobežota uz ilgu laiku, savukārt arests ir īslaicīga personas turēšana ieslodzījumā.

Līdz ar to praktiska nozīme nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai ir tajos gadījumos, kad persona tiek sodīta ar brīvības atņemšanu. Piespriežot šo sodu, tiesa precīzi norāda tā ilgumu. Tomēr faktiski spriedumā ir noteikts nevis obligātais, bet maksimāli iespējamais pamatsoda izciešanas laiks, jo šo laiku var legāli samazināt, atbrīvojot personu no soda izciešanas pirms noteiktā termiņa.

Pārkāpēju izolācija no sabiedrības nav sodīšanas pamatmērķis, tajā skaitā gadījumos, kad izdarīti smagi vai sevišķi smagi noziegumi. Brīvības atņemšana nav valsts atriebība personai par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Sociālās drošības labā ir svarīgi, lai pārkāpējs būtu nevis maksimāli ilgi izolēts no sabiedrības, bet gan lai viņš nākotnē neapdraudētu ar tiesībām aizsargātās intereses – neizdarītu jaunas zādības, laupīšanas, slepkavības, izvarošanas u. c. Ieslodzītajai personai, ņemot vērā tās nošķirtību no sabiedrības un cietuma administrācijas kontroli pār tās uzvedību, ir ierobežotas iespējas soda izciešanas laikā izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus. Tomēr brīvības atņemšanas soda izpildi var uzskatīt par efektīvu tikai tad, ja persona neizdara jaunus noziedzīgus nodarījumus gan soda izciešanas laikā, gan arī pēc tam, kad sods izciests.

Brīvības atņemšanas sods pats par sevi nav mērķis, kurš jāsasniedz, lai atjaunotu taisnīgumu, bet gan ir līdzeklis, kas pārdomāti jāizmanto, lai novērstu noziedzīgu nodarījumu recidīvu, palīdzētu notiesātajam atgriezties sabiedrībā un dzīvot tajā,

nepārkāpjot tiesību normas. Tāpēc tieši no sabiedrības interešu viedokļa ir svarīgi, lai ieslodzījuma vietā pavadītais laiks būtu izmantots lietderīgi – ne tikai, lai izolētu, bet, pirmām kārtām, lai cilvēku iemācītu dzīvot sabiedrībā – resocializētu viņu. Pārkāpēju resocializācija ir sarežģīts un laikietilpīgs process, kura pastāvēšana vien negarantē panākumu. Tomēr tieši uz resocializāciju jābūt orientētai visai penitenciarajai sistēmai.

Aiz restēm bieži vien nonāk cilvēki, kas paši nespēj identificēt savas problēmas, atrast to risinājumu, bet palīdzību saprot tās vienkāršākajā formā – kā dažāda veida pabalstus un materiālus labumus, kas viņiem pienākas sakarā ar brīvības ierobežošanu. To ņemot vērā, ieslodzījuma vietu un probācijas darbinieku uzdevums ir izstrādāt un piedāvāt ieslodzītajiem daļību resocializējošos un uzvedību koriģējošos pasākumos, kā arī vērtēt ar tiem sasniegtos rezultātus.

Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja motivē notiesāto ievērot ieslodzījuma vietā noteikto kārtību, iesaistīties resocializējošās aktivitātēs; tas arī faktiski ļauj mazināt noteiktās krimināltiesiskās represijas apjomu, ja soda mērķi sasniegti agrāk, nekā tas paredzēts notiesājošā tiesas spriedumā.

Gan piespriežot sodu, gan nosakot tā izciešanas kārtību, soda mērķu sasniegšanai jāizvēlas minimāla represija. Konstatējot, ka brīvības atņemšanas izciešanas laikā cilvēks ir pozitīvi mainījies un ir pamats cerēt, ka viņš vairs nepārkāps krimināltiesiskos aizliegumus, var pieļaut personas atbrīvošanu no soda izciešanas pirms termiņa, kāds noteikts spriedumā. Tas ļauj individualizēt kriminālsoda izpildes gaitu un piemērot brīvības ierobežošanu tik ilgi, cik patiesībā tas ir nepieciešams soda mērķu sasniegšanai.

Pirms piespriešot sodu, tiesa izvērtē noziedzīgo nodarījumu pēc tā radītā kaitējuma, pēc personu raksturojošas informācijas. Tomēr tiesa nevar paredzēt, vai ar spriedumu noteiktais brīvības atņemšanas laiks būs pietiekams, lai sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumi dotu rezultātu un atturētu personu no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem nākotnē. Tiesas spriedumā paredzēts maksimālais personas ieslodzīšanas laiks, kas jāizmanto, lai veiktu personas uzvedības korekciju un iesaistītu viņu sociālās rehabilitācijas pasākumos. Piespriešot brīvības atņemšanas laiku nedrīkst pagarināt arī tajos gadījumos, kad notiesātais demonstrē klaju nevēlēšanos izvērtēt nodarīto, iesaistīties piedāvātos sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumos. Tomēr soda laiku var samazināt, ja persona ievēro ieslodzījuma vietas iekšējās kārtības noteikumus, neizdara jaunus pārkāpumus, strādā un/vai mācās, kā arī piedalās resocializējošos pasākumos.

Sodu izpildes kodeksā ir nostiprināts progresīvais brīvības atņemšanas soda izpildes princips, saskaņā ar kuru notiesātās personas tiesiskajam stāvoklim ir jāuzlabojas un garantēto tiesību apjomam jāpieaug, ja personas uzvedība soda izciešanas laikā vērtējama pozitīvi; vai arī tas var samazināties, ja notiesātais pieļauj pārkāpumus. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana vienlaikus ir gan neatņemama progresīvās soda izpildes īstenošanas sastāvdaļa, gan ietver atbrīvošanas iespēju pirms tiesas spriedumā noteiktā laika un:

- motivē notiesāto personu ievērot tiesību priekšrakstus;
- motivē notiesāto piedalīties resocializācijas un rehabilitācijas programmās un pasākumos;
- nodrošina pārējas posmu starp ieslodzījumu un dzīvi sabiedrībā;
- attīsta personas atbildības sajūtu – pirmstermiņa atbrīvošana ir nosacīta ar vairākiem pienākumiem, kuru neievērošanas dēļ personu iespējams nogādāt atpakaļ ieslodzījumā.

Jāatzīmē, ka pati par sevi nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja neresocializē notiesātos, bet vienīgi motivē viņus iesaistīties resocializācijas procesā – piedalīties piedāvātajās aktivitātēs un programmās. Lai sasniegtu soda pamatmērķi – novērstu noziedzīgo nodarījumu recidīvu, nepieciešams, lai notiesāto aktīvi gatavotu pirmstermiņa atbrīvošanai; lai soda izciešanas laikā būtu iespēja izglītoties, iegūt profesionālās iemaņas, saņemt psiholoģisko palīdzību, atbrīvoties no atkarībām. Par brīvības atņemšanas soda izpildes procesa saturu – ikdienas mērķtiecīgo darbību ar notiesāto – jārūpējas ieslodzījuma vietas un probācijas speciālistiem.

No notiesātā nedrīkst prasīt kādas papildu aktivitātes un varoņdarbus par apliecinājumu tam, ka viņš ir gatavs dzīvei sabiedrībā. Ja resocializējošais darbs nav organizēts pienācīgā līmenī, pirmstermiņa atbrīvošanas idejas būtība tiek diskreditēta. **Formālā pieeja**, proti, notiesātā atbrīvošana tikai tādēļ, ka persona ir izcietusi likumā paredzēto soda daļu un nav izdarījusi pārkāpumus, **ir nepieļaujama.**

Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijā Rec(2003)22 “Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda”⁸, kas tika pieņemta 2003. gada 24. septembrī, uzsvērts, ka nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda ir viens no efektīvākajiem

⁸ Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 “Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda”.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70103&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

un konstruktīvākajiem līdzekļiem noziedzīgu recidīvu novēršanā, kas nodrošina ieslodzītajam plānveida, atbalstāmu un kontrolējamu reintegrāciju sabiedrībā. EP MK norādījusi, ka ir vēlams maksimāli samazināt personu ieslodzīšanas termiņus, un nosacīta atbrīvošana, pirms persona izcietusi piespiesto sodu, ir svarīgs līdzeklis šā mērķa sasniegšanai.

Atbilstoši KL 61. pantam personas pirmstermiņa atbrīvošana no brīvības atņemšanas izciešanas ir nosacīta. Tas nozīmē, ka, atbrīvojot notiesāto pirms termiņa, personai tiek izvirzītas prasības un to neievērošanas gadījumā pastāv iespēja, ka cilvēkam var nākties atgriezties cietumā, lai pilnībā izciestu agrāk piespiesto sodu.

No nosacīti pirms termiņa atbrīvotas personas tiek prasīts, lai tā:

- neizdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus (1);
- neizdarītu administratīvus pārkāpumus (2);
- pildītu pienākumus, ko tiesa saskaņā ar KL 55. panta 6. daļu ir noteikusi personai, atbrīvojot viņu pirms termiņa no soda izciešanas (3).

Pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas personai faktiski ir noteikts pārejas posms – bijušais ieslodzītais ir brīvs, bet viņa uzvedība tiek uzraudzīta. Tajā brīdī, kad personu atbrīvo nosacīti pirms termiņa, neizciestā brīvības atņemšanas daļa netiek dzēsta. Tomēr to var anulēt. Vai tas notiks, atkarīgs tikai no paša cilvēka, kurš pirms termiņa nosacīti atbrīvots no soda. Ja persona neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, administratīvus pārkāpumus un pildīs noteiktos pienākumus, nebūs pat tiesiska pamata skatīt jautājumu par neizciestā soda izpildi. Savukārt personas prettiesiska uzvedība un noteikto pienākumu ignorēšana var kļūt par iemeslu neizciestā soda izpildei.

Ņemot vērā nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas būtību, EP MK definē to kā sabiedrībā izciešamo piespiedu līdzekli⁹. Rekomendācijas 3. punktā uzsvērts, ka ar nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu jācenšas palīdzēt ieslodzītajiem pāriet no dzīves cietumā uz tiesisku dzīvi sabiedrībā, šajā nolūkā nosakot personai pēc atbrīvošanas nosacījumus un paredzot personas uzvedības uzraudzību. Tādējādi tiek sekmēta gan sabiedrības, gan valsts iekšējā drošība kopumā.

⁹ Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda", 2. p.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70103&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

NOSACĪTI PIRMS TERMIŅA ATBRĪVOJAMĀS PERSONAS

Piespriestais brīvības atņemšanas ilgums, izdarīto noziedzīgo nodarījumu veids un to skaits, kā arī personas kriminālā pagātne nav faktori, kuru dēļ notiesātais nevarētu tikt atbrīvots no soda nosacīti pirms termiņa. Šis princips tika nostiprināts Latvijas krimināltiesībās ar 1998. gada Krimināllikuma stāšanos spēkā. Arī EP MK Rekomendācijā uzsvērtā nepieciešamība dalībvalstu normatīvajos aktos paredzēt, ka pirmstermiņa atbrīvošana ir pieejama visām notiesāto personu grupām, tajā skaitā ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem¹⁰.

Citādi šis jautājums bija regulēts Latvijas Kriminālkodeksā, kas zaudēja spēku 1999. gadā. Agrāk nosacītu atbrīvošanu no soda pirms termiņa nebija atļauts piemērot sevišķi bīstamiem recidīvistiem (1); personām, kas nosacīti pirms termiņa tikušas atbrīvotas no soda ar brīvības atņemšanu, ja šīs personas neizciestās soda daļas laikā izdarījušas jaunu tīšu noziegumu, par kuru tās notiesātas ar brīvības atņemšanu (2); personām, kas notiesātas par kādu no divdesmit četriem KK 50. panta 6. daļā uzskaitītajiem smagiem noziegumiem – sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem, bandītismu, laupīšanu, slepkavību pastiprinošos apstākļos, kukuļņemšanu pastiprinošos apstākļos u. c. (3).¹¹

1970. gadā Latvijas PSR Kriminālkodeksā tika izdarīti grozījumi, uzskaitot KK 50¹. pantā tos gadījumus, kad nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanu no soda tika liegta. Pirmstermiņa atbrīvošanu nevarēja piemērot sevišķi bīstamiem recidīvistiem, sevišķi smagu noziegumu izdarītājiem¹², kā arī personām, kurām nāvessods tika aizstāts ar brīvības atņemšanu apžēlošanas kārtībā¹³. Reformējot Kriminālkodeksu, to gadījumu uzskaitījums, kad nav pieļaujama nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda, vēl vairākkārt tika grozīts, gan papildinot to, gan arī izslēdzot no tā atsevišķas pazīmes. 1998. gada redakcijā Latvijas Kriminālkodeksā tika norādītas divas

¹⁰ Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda", 4a. p.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70103&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

¹¹ Sk. Autoru kolektīvs. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Rīga, izdevniecība "Liesma", 1965., 122., 499. lpp.

¹² Vēlāk šo noziegumu loks atkal tika paplašināts, iekļaujot tajā noziegumus pret cilvēci, genocīdu, noziegumus pret mieru, bandītismu, izvarošanu, kam bijušas sevišķi smagas sekas, kā arī par mazgadīgās izvarošanu u. c.

¹³ Sk. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. J. Dzeniša un A. Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga, "Avots", 1982., 188., 746. lpp.

personu grupas, kurām nevarēja piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda – personas, kas bija sodītas ar mūža ieslodzījumu, un personas, kam nāves sods ticis aizstāts ar brīvības atņemšanu apžēlošanas vai amnestijas kārtībā.

Ņemot vērā kriminālsoda mērķus, pozitīvi vērtējama to ierobežojumu atcelšana, kas aizliedza nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu atsevišķām notiesāto kategorijām. Līdztekus jāatzīst, ka likuma humanizācija, paredzot ikvienai ar brīvības atņemšanu sodītai personai tiesības pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, nav viennozīmīgi atbalstīta gan speciālistu vidū, gan sabiedrībā. Pastāv viedoklis, ka nosacīti pirms termiņa atbrīvojamo personu loks būtu jāsašaurina, tomēr nosakot notiesāto kategorijas, kuras nav ļauts atbrīvot no soda pirms spriedumā noteiktā termiņa. Jāatzīst, ka šāds priekšlikums faktiski balstās uz izpratni par sodu kā atriebības līdzekli, un tam nevar piekrist. Kaut gan nevar ignorēt arī pamatotas bažas, ka mehāniska pirmstermiņa atbrīvošanas prakse rada un var radīt vēl lielāku kaitējumu sabiedrības drošībai – fokusējoties uz notiesātā tiesībām un nepieciešamību palīdzēt viņam atgriezties sabiedrībā, nav izstrādāts mehānisms, ar kuru var pārbaudīt, vai persona ir spējīga dzīvot sabiedrībā, nenodarot kaitējumu citu interesēm.

Priekšlikums par aizliegšanu piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ja persona ir izdarījusi sevišķi smagus noziegumus, vairākkārt bijusi sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem vai sodīta ar mūža ieslodzījumu, atspoguļo vienpusīgu viedokli par brīvības atņemšanas būtību un sodīšanas mērķi. Uzskats – “jo garāks faktiskais brīvības atņemšanas laiks, jo drošāk dzīvot sabiedrībā” ir represīvs, turklāt, to ievērojot, sabiedrības drošības intereses tiek aizsargātas relatīvi īsā periodā – laikā, kamēr persona izcieš sodu. Savukārt, rūpējoties par sabiedrības drošību ilgstošā perspektīvā, nopietni jādomā arī par to laiku, kad personu atbrīvos no cietuma – vai šī persona pati saviem spēkiem spēs un gribēs kontrolēt savu uzvedību. Tāpēc nepietiek ar personas izolāciju no sabiedrības, kas sniedz tikai ārējās kontroles iespējas uz pavisam īsu brīdi, – ar notiesāto soda izciešanas laikā nepārtraukti jāstrādā, soda izciešanas plānā jāformulē uzdevumi, kuru sasniegšana var palīdzēt personai dzīvot pašai, dzīvot sabiedrībā, pārvaldīt savu uzvedību, nepārkāpjot pieņemtās normas. Darbs ar notiesāto jāveic individualizēti, soda izciešanas plānā uzdevumi jākorģē, lai noteiktie mērķi būtu gan reāli sasniedzami, gan stimulētu notiesāto izvērtēt savu pagātņi, novestu pie secinājuma, ka dzīvot godīgi ir iespējams un ka tā ir labāk. Vairākkārtējs recidīvs vai fakts, ka persona sodīta par sevišķi smagiem noziegumiem, nenozīmē, ka ir jāatsakās no mēģinājumiem palīdzēt un veikt resocializējošo darbu. Gluži otrādi – ar šiem cilvēkiem jāstrādā daudz intensīvāk nekā ar citiem ieslodzītajiem, bet darbam jābūt rūpīgam, labi plānotam,

koordinētam. Ja ar ieslodzīto strādājošie sociālie darbinieki – psihologs, pedagogs, cietuma un probācijas darbinieki – vispusīgi izvērtējot sasniegtos rezultātus, konstatē, ka nav liela jaunu noziegumu riska, ka cilvēks varēs dzīvot sabiedrībā, neraugoties uz kriminālo pagātņi, viņu var atbrīvot no soda nosacīti pirms termiņa. Neapšaubāmi, pārmaiņas personībā vērtējamas ne tikai pēc paša notiesātā vārdiem par vainas atzīšanu vai izdarītā nožēlošanu, bet arī pēc disciplinārprakses.

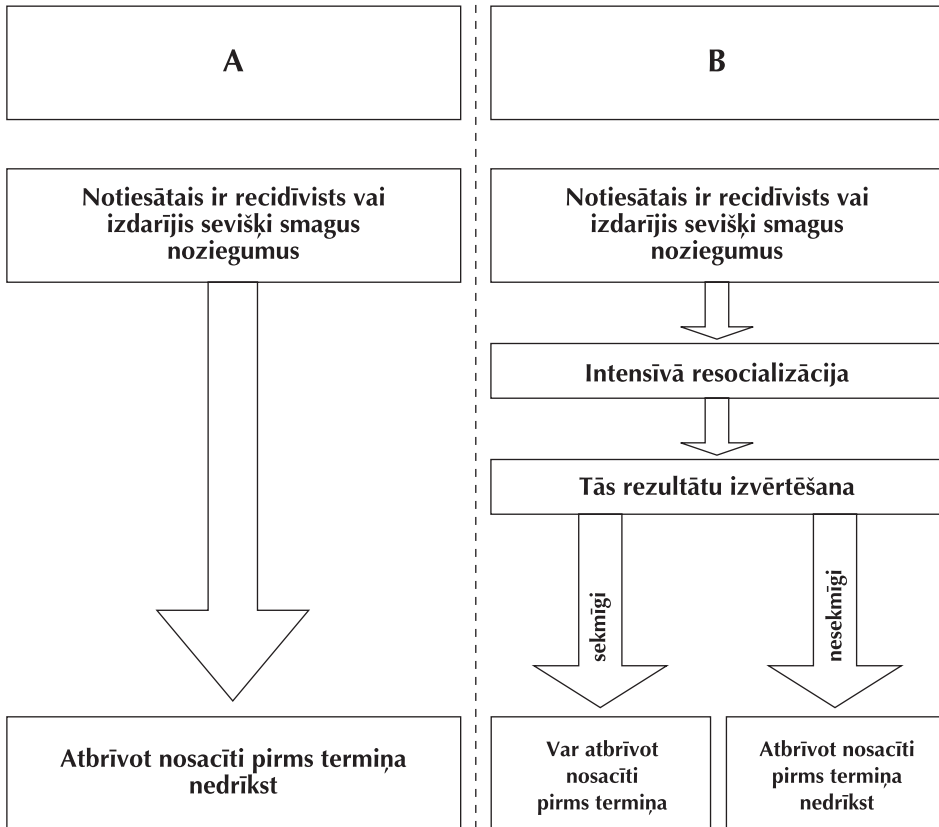
Diemžēl, paredzot pirmstermiņa atbrīvošanas iespēju, likumdevējs to nav saistījis ar notiesātā labošanu, pozitīvām pārmaiņām viņa uzvedībā, spēju dzīvot, nepārkāpjot likuma prasības, u. tml. apstākļiem. Toties ir uzskaitītas prasības, kas zināmā mērā saistītas ar personas resocializāciju, tomēr ir pārāk formālas, lai spriestu par personas sagatavošanu pirmstermiņa atbrīvošanai no soda.

Ieslodzījuma vietu darbinieki, apzinīgi pildot dienesta pienākumus, nevēlas pieļaut sabiedrībai bīstamu likumpārkāpēju pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Tomēr cietumu kapacitāte ieslodzīto resocializācijas procesa īstenošanā ir zema. Nav šaubu, ka ikvienam notiesātajam pašam jācenšas mainīties, tomēr ne katrs ir spējīgs to darīt. Ja resocializējošais darbs vispār netiek veikts vai veikts formāli, neprofesionāli, tas nedod vēlamo efektu, un tad šajā neveiksmē ir līdzvainīgas arī personas, kas atbild par soda izpildi. Savukārt doma par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas aizliegšanu atsevišķām notiesāto grupām faktiski ir vērsta uz problēmas slēpšanu, nevis uz tās risināšanu – efektīva resocializējošā procesa nodrošināšanu.

Rūpējoties par pirmstermiņa atbrīvošanas no soda sistēmisko attīstību, nav pamata noteikt aizliegumus tās piemērošanai atsevišķām notiesāto kategorijām. Kaut gan Krimināllikums tādu aizliegumu neparedz, daži tiesneši, prokurori, administratīvās komisijas locekļi ne tikai ir par tā ieviešanu, bet arī praktiski neatbalsta konkrēto notiesāto atbrīvošanu pirms termiņa, norādot, ka persona tikusi sodīta par smagiem noziegumiem vai nodarītais radījis noziegumu recidīvu.

Gan noziedzīgo nodarījumu smagumam, gan recidīva faktam ir liela nozīme, tomēr lēmuma pieņemšana pēc vienkāršotas shēmas (sk. tabulas A daļu) nav pieļaujama. Līdztekus diviem faktiem – personas kriminālajai pagātnei un pašreizējai vēlmei tikt nosacīti atbrīvotam no brīvības atņemšanas – jāizvērtē arī soda izciešanas laikā ar personu veiktais resocializējošais darbs un tā efektivitāte (sk. tabulas B daļu).

Lēmuma pieņemšana par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ja notiesātais izdarījis sevišķi smagus noziegumus, ir sodīts ar mūža ieslodzījumu vai konstatēts vairākkārtējs noziegumu recidīvs

NOSACĪTAS PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANAS PRIEKŠNOSACĪJUMI

EP MK Rekomendācijā “Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda” ir uzsvērts, ka pirmstermiņa atbrīvošanas kritērijiem jābūt skaidriem un precīzi formulētiem. Tiem jābūt arī reāliem, proti, tos nosakot, jāņem vērā ar brīvības atņemšanu sodītā personība, kā arī sociālie un ekonomiskie faktori.¹⁴

Atbilstīgi Latvijas KL 61. pantam lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var pieņemt, ja tiek konstatēti tiesību aktos paredzētie apstākļi, kas attiecas uz:

- faktiski izciestā kriminālsoda daļu;
- personas uzvedību soda izciešanas laikā.

Obligāti izciešamā brīvības atņemšanas soda daļa, pēc kuras personu var atbrīvot nosacīti pirms termiņa, ir lielāka, ja smagāki ir nodarījumi, par kuriem persona izcieš sodu. Šis princips nostiprināts KL 61. panta 3. daļā. Pirmstermiņa atbrīvošana no kriminālsoda izciešanas ir pieļaujama, ja persona faktiski ir izcietusi noteikto soda laika daļu – sākot no puses laika pēc kriminālpārskatuma izdarīšanas līdz trīs ceturtdaļām, ja sods piespriests par sevišķi smagu noziegumu. Ar mūža ieslodzījumu sodīto personu pirmstermiņa atbrīvošana no soda ir iespējama ne agrāk kā pēc 25 gadiem kopš piesprietā soda izciešanas uzsākšanas.

Obligāti izciešamā soda daļa ir atkarīga gan no piesprietā brīvības atņemšanas ilguma, gan no tā, kāds ir maksimālais sods, ko likumdevējs paredzējis par noteikta veida noziedzīgu nodarījumu. Tāpat noziedzīga nodarījuma veids nosaka formulas izvēli, pēc kuras jāveic obligāti izciešamas brīvības atņemšanas noteikšana, bet pati aprēķināšana notiek, ievērojot faktiski piesprietās brīvības atņemšanas ilgumu.

Piemēram, pilngadīga persona ir sodīta pēc KL 175. panta 3. daļas ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem. KL 175. panta 3. daļā ir paredzēta iespēja sodīt personu ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz 10 gadiem, kas saskaņā ar KL 7. panta 4. daļu nozīmē, ka persona izcieš sodu par smaga nozieguma izdarīšanu. Ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma smagumu, persona var tikt atbrīvota pirms termiņa, kad tā izcietusi divas trešdaļas no piesprietā soda, t. i., ne agrāk kā pēc 2 gadiem.

¹⁴ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 “Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda” 18. punktu.

Vispārējos gadījumos nosacīti pirmstermiņa atbrīvošana var notikt, ja persona izcietusi tabulā norādīto piesprietā soda daļu.

**Soda daļa, pēc kuras izciešanas
personu var atbrīvot nosacīti pirms termiņa**

Vainas raksturojums izdarītajā noziedzīgā nodarījumā	Maksimālais brīvības atņemšanas laiks, ko tiesa varējusi piespriet personai par izdarīto noziedzīgo nodarījumu (gados)	Piesprietās brīvības atņemšanas daļa, kura reāli jāizcieš
Neuzmanība	Nav nozīmes	1/2
Nodoms	5 gadi	1/2
Nodoms	10 gadi	2/3
Nodoms	Vairāk nekā 10 gadi	3/4
Nodoms	Mūža ieslodzījums	25 gadi

Savukārt speciālie noteikumi attiecībā uz obligāti izciešamo brīvības atņemšanas soda daļu ir spēkā, ja persona:

- agrāk bijusi sodīta ar brīvības atņemšanu par tīšu noziegumu un sodāmība par šo noziegumu nav noņemta vai dzēsta (1);
- agrāk bijusi nosacīti pirms termiņa atbrīvota no soda un pēc tam izdarījusi tīšu noziegumu neizciestās soda daļas laikā (2);
- izcieš sodu par nodarījumu, kas ticis izdarīts pirms pilngadības sasniegšanas (3).

Pirmie divi gadījumi neizslēdz iespēju piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, tomēr rada personai nelabvēlīgas tiesiskās sekas – paredz, ka tai faktiski ir jāizcieš lielāka daļa no piesprietās brīvības atņemšanas, nekā tas norādīts vispārējos noteikumos par pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Savukārt trešais faktors ir labvēlīgs notiesātajai personai, jo paredz pirmstermiņa atbrīvošanu pēc tam, kad izciesta puse no piesprietās brīvības atņemšanas, neņemot vērā personas kriminālo pagātni, izdarīto noziedzīgu nodarījumu smagumu un skaitu, kā arī faktu, ka persona jau sasniegusi pilngadību.

**Soda daļa, pēc kuras izciešanas personu var atbrīvot
nosacīti pirms termiņa. (Īpašie gadījumi.)**

Notiesāto īpašās pazīmes	Vainas raksturojums nodarījumā, par kuru persona izcieš sodu	Maksimālais brīvības atņemšanas laiks, ko tiesa varējusi personai piespriest par izdarīto noziedzīgo nodarījumu (gados)	Piespriestās brīvības atņemšanas daļa, kura reāli jāizcieš
Persona agrāk bijusi notiesāta ar brīvības atņemšanu par tīšu noziegumu, un sodāmība par šo noziegumu nav noņemta vai dzēsta	Neuzmanība	Nav nozīmes	2/3
	Nodoms	Līdz 10 gadiem	2/3
	Nodoms	Vairāk nekā 10 gadi	3/4
	Nodoms	Mūža ieslodzījums	25 gadi
Persona agrāk bijusi nosacīti pirms termiņa atbrīvota no brīvības atņemšanas/aresta un neizciestās soda daļas laikā no jauna izdarījusi tīšu noziegumu	Nodoms	2 gadi	1/2
	Nodoms	Vairāk nekā 2 gadi	3/4
	Nodoms	Mūža ieslodzījums	25 gadi
Noziedzīgs nodarījums izdarīts, pirms persona sasniegusi pilngadību	Nodoms, Neuzmanība	Līdz 15 gadiem	1/2

Saistībā ar obligāti izciešamo piespriestā soda daļu jāņem vērā, ka atklātajos cietumos un Cēsu AIN soda izpildes režīma pakāpes nenosaka, un persona var tikt atbrīvota pirms termiņa, ja ir izcietusi noteiktu piespriestā soda daļu. Savukārt slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā notiesātie izcieš sodu zemākā, vidējā un augstākā sodu režīma pakāpē, bet nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana var notikt vienīgi tad, ja persona izcieš sodu augstākā režīma pakāpē.¹⁵ Tas nozīmē, ka personai, kas izcieš sodu slēgtajā vai daļēji slēgtajā cietumā, sākumā jāizcieš noteiktā obligāta soda daļa režīma zemākajā pakāpē, un pēc tam tai var būt noteikta režīma vidējā pakāpe, kurā arī jāizcieš noteiktā soda daļa. Tad personai var būt noteikta režīma augstākā pakāpe, no kuras, ja ir izciesta obligāta soda daļa, persona var tikt atbrīvota nosacīti pirms termiņa.

Pirmstermiņa atbrīvošanas praksi slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos pozitīvi ietekmējuši Latvijas Sodu izpildes kodeksa grozījumi, atbilstoši kuriem aprēķinot

¹⁵ Šīs prasības ir nostiprinātas SIK 50.4. un 50.5. pantā.

soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē obligāti izciešamo daļu, jāņem vērā arī apcietinājumā pavadītais laiks. Rezultātā notiesātajiem ir iespēja ātrāk pāriet no zemākās uz vidējo un pēc tam arī uz augstāko soda izciešanas režīma pakāpi un lūgt pirmstermiņa atbrīvošanu.

Krimināllikumā nav norādījumu, kā jāaprēķina obligāti izciešamā soda daļa, ja persona izdarījusi vairākus noziedzīgus nodarījumus un tai tiek noteikts galīgais sods, piemērojot KL 50. vai 51. pantu.

Kaut gan pirms galīgā soda noteikšanas par vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu vai pēc vairākiem spriedumiem sods tiek piespriests par katru noziedzīgu nodarījumu, obligāti izciešamo soda daļu nevar rēķināt atsevišķi katram noziedzīgajam nodarījumam. Obligāti izciešama soda daļa jāaprēķina no galīgā soda, kas noteikts, piemērojot KL 50. vai 51. pantu. Kāda daļa no galīgā soda – puse, divas trešdaļas vai trīs ceturtdaļas – personai jāizcieš, lai varētu pretendēt uz pirmstermiņa atbrīvošanu, to nosaka pēc smagākā no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ņemot vērā speciālos noteikumus, kas attiecas uz gadījumiem, kad jauns noziedzīgs nodarījums izdarīts pēc iepriekš piemērotas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas – neizciestā soda laikā – vai arī izdarītais noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu.

Krimināllikumā nav arī norādījumu par pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, ja pēc soda piespriešanas grozīti tie Krimināllikuma panti, pēc kuriem personai piespriesta brīvības atņemšana. Likumdevējs var, piemēram, izslēgt KL pantā paredzētos kvalificētos nozieguma sastāvus, vienlaicīgi papildinot likumu ar jauniem pantiem.¹⁶ Iespējama arī situācija, kad pēc KL pantu sankcijas grozīšanas tiek mainīta nodarījuma piederība pie noteiktas noziedzīgu nodarījumu kategorijas, piemēram, sevišķi smags vai mazāk smags noziegums var kļūt par smagu noziegumu.¹⁷

¹⁶ Piemēram, līdz 2002. gada 17. oktobrim Krimināllikumā bija 253. pants (Narkotisko un psihotropo vielu neatļauta izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana, pārvadāšana un pārsūtīšana) ar četrām daļām, bet pēc izdarītajiem grozījumiem pantā palikušas divas daļas, toties likums papildināts ar jauniem KL 253.1 un 253.2 pantiem.

¹⁷ Atbilstīgi KL 7. pantam noziedzīgi nodarījumi tiek klasificēti, ņemot vērā maksimālo sodu, kuru var piemērot par to izdarīšanu. Tādēļ grozījumi pantu sankcijā var ne tikai mainīt iespējamās krimināltiesiskās represijas apjomu, bet var arī "pārcelt" nodarījumu no kādas noziegumu grupas uz citu. Piemēram, sākotnēji par kredītkaršu viltošanu (KL 193. pants) tika paredzēta iespēja sodīt vainīgo ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz 12 gadiem (sevišķi smags noziegums), bet KL 2003. gada 18. decembra likuma redakcijā par šo nodarījumu maksimāli iespējamais sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz 10 gadiem (smags noziegums).

Ņemot vērā vispārējus krimināltiesību un sodu izpildes principus, ja nav speciālu noteikumu, KL izdarītie grozījumi nedrīkst pasliktināt personas tiesisko stāvokli, bet, pastāvot normu kolīzijai, jāpiemēro tā norma, kas ir personai labvēlīgāka.

Ja likuma grozīšanas rezultātā noteikta veida pārkāpums tiek atzīts par smagāku, nekā tas bijis brīdī, kad persona veikusi attiecīgo noziedzīgu nodarījumu, grozījumi nav jāattiecina uz personu, kas izcieš sodu, proti, aprēķinot obligāti izciešamo soda daļu, pēc kuras persona var tikt atbrīvota no soda pirms termiņa, jāņem vērā KL panta redakcija, kas bijusi spēkā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī. Savukārt, ja pēc grozījumiem noziedzīgais nodarījums tiek pieskaitīts pie vieglākas noziedzīgu nodarījumu grupas un tādēļ tiek samazināta obligāti izciešamā brīvības atņemšanas daļa, grozījumi jāattiecina arī uz personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms likuma grozīšanas.

Saistībā ar personas uzvedību soda izciešanas laikā KL 61. panta 2. daļa formulē šādus priekšnosacījumus nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai no soda:

- notiesātais nav izdarījis pārkāpumus (1);
- notiesātais atbilstoši iespējām ir labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgu nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu (2);
- ja notiesātais noziedzīgu nodarījumu veicis alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana var notikt, ja viņš piekritis ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības (3).

Likums neizšķir primāros un sekundāros priekšnosacījumus, tomēr faktiski tiem ir atšķirīga nozīme, lemjot par personas pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Gan administratīvās komisijas, gan tiesa vērtīgi raugās, vai notiesātais nav izdarījis pārkāpumus un vai viņam ir nedzēsti sodi. Savukārt citiem priekšnosacījumiem, lemjot par personas pirmstermiņa atbrīvošanu, nav izšķirošas nozīmes.

Likumā nav uzskaitīti pārkāpumu veidi un to raksturs, tomēr ir vispāratzīts un tiek ievērots princips, ka nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda nedrīkst notikt, ja persona izdarījusi jebkādu noziedzīgu nodarījumu vai nav ievērojusi ieslodzījuma vietas iekšējās kārtības noteikumus, kā arī pārkāpusi soda izciešanas režīma prasības. Līdzīgi būtu vērtējams arī administratīva pārkāpuma izdarīšanas fakts.¹⁸

¹⁸ Pētījuma gaitā netika konstatēti gadījumi, kad notiesātie būtu sodīti par administratīvu pārkāpumu izdarīšanu. Tomēr nav pamata uzskatīt, ka ar brīvības atņemšanu sodītie cilvēki nevar izdarīt administratīvus pārkāpumus.

Likuma lakoniskuma dēļ prasība, lai nebūtu pārkāpumu, atsevišķos gadījumos interpretējama atšķirīgi. Domstarpības ir par to, vai “pārkāpumu neesamība” jāsaprot kā “sodu neesamība”. Otra problēma ir saistīta ar pārkāpuma izdarīšanas laiku – ja persona izdarījusi pārkāpumu pirms dažiem gadiem un sods ir dzēsts, – vai tā drīkst pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu?

Burtiski interpretējot KL 61. panta 1. daļā teikto, jāatzīst, ka nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja tiek saistīta ar to, ka pārkāpumi nav izdarīti, nevis ar to, ka nav sodu. Svarīgi ņemt vērā, ka Sodū izpildes kodeksā paredzēts, – par izdarīto pārkāpumu persona var tikt sodīta, nevis tā jāsoda. Tomēr praksē gan administratīvo komisiju locekļi, gan prokurori un tiesneši, lemjot par iespēju atbrīvot personu no soda nosacīti pirms termiņa, parasti pievērš uzmanību tam, vai personai ir bijuši sodi un vai tie dzēsti. Tam ir praktiski apsvērumi –, ja notiesātajam ticis piemērots disciplinārais sods¹⁹ un viņš to nav pārsūdzējis noteiktajā kārtībā, tad pārkāpuma izdarīšanas fakts vairs netiek apšaubīts un uz to droši var norādīt savos lēmumos gan administratīvā komisija, gan tiesa. Savukārt tajos gadījumos, kad pēc pārkāpuma izdarīšanas sods nav ticis piemērots, bet cietuma administrācijas pārstāvis mutiski aizrādījis pārkāpējam, pārkāpuma izdarīšanas fakts nav ieraksturots. Ja vēlāk, noraidot personas lūgumu par viņas pirmstermiņa atbrīvošanu, administratīvā komisija norāda uz pārkāpumu, par kuru nav ticis piemērots sods, notiesātais tam var arī nepieņemt, bet dokumentu, kas apstiprinātu pārkāpuma izdarīšanas faktu, nav.

Tādējādi praksē prasība pēc “pārkāpumu neesamības” faktiski tiek interpretēta kā prasība pēc “sodu neesamības”. Lemjot par iespēju atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa, uzmanība tiek pievērsta SIK 71. panta 5. daļā teiktajam, proti, ja personai, kurai ticis piemērots disciplinārais sods, gada laikā pēc tā izciešanas nav jauna soda, tad tā atzīstama par disciplināri nesodītu. Ņemot vērā šo normu, praksē plaši tiek atbalstīts viedoklis, ka nedrīkst atbrīvot pirms termiņa cilvēku, kuram ir nedzēsti sodi, savukārt dzēstiem sodiem nav nekādas nozīmes. Šim viedoklim nevar piekrist.

Atbilstoši SIK noteiktajam personai var dzēst piemērotos sodus. Tomēr likumā nav paredzēta pārkāpuma dzēšana. Tāpēc arguments, ka personai ir dzēsti visi sodi, faktiski nozīmē, ka persona ir pieļāvusi pārkāpumus, bet tie tikuši izdarīti salīdzinoši sen.

Atbilstoši nostādnei, kas guvusi vienas praktiķu daļas atbalstu, lemjot par personas atbrīvošanu no soda pirms termiņa, jāanalizē notiesātā uzvedība ieslodzījuma vietā

¹⁹ Disciplināro sodu veidi, kuri var tikt noteikti notiesātajam ar brīvības atņemšanu, ir uzskaitīti Sodū izpildes kodeksa 70. pantā.

visā soda izciešanas laikā, ņemot vērā visus pārkāpumus, kurus izdarījis notiesātais, neatkarīgi no tā, vai disciplinārie sodi ir dzēsti vai nav. Saskaņā ar citu viedokli nozīme ir vien tiem pārkāpumiem, par kuriem nav dzēsti sodi, un nedrīkst ierobežot personas iespējas tikt atbrīvotai pirms termiņa tikai tādēļ, ka pirms dažiem gadiem nav tikuši ievēroti brīvības atņemšanas iestādes kārtības noteikumi.

Ņemot vērā pirmstermiņa atbrīvošanas no soda tiesisko būtību un piemērošanas priekšnosacījumus, nevar atbalstīt viedokli, ka brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā izdarītajiem pārkāpumiem, par kuriem sodi ir dzēsti, nav nekādas nozīmes, lemjot par pirmstermiņa atbrīvošanu. Nav atbalstāms arī pretējais viedoklis, proti, ka personu nedrīkst atbrīvot nosacīti pirms termiņa, ja tā agrāk izdarījusi disciplinārus pārkāpumus, kaut gan sodi par tiem dzēsti.

Fakts, ka personai ir nedzēsti disciplinārie sodi, viennozīmīgi izslēdz iespēju piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Savukārt pārkāpumi, par kuriem sodi ir dzēsti, raksturo personu un ļauj saprast, vai konkrētajā gadījumā ir izdevies sasniegt kriminālsoda mērķus. Ņemot vērā KL 61. panta 1. daļā teikto, administratīvajai komisijai, lemjot par personas lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa, jāanalizē ne tikai tas, vai disciplinārie sodi bijuši pēdējā gada laikā, bet gan tas, vai pārkāpumi bijuši visā soda izciešanas laikā. Par pirmstermiņa atbrīvošanu no soda nedrīkst lemt mehāniski – saskaitot izdarītos pārkāpumus un norādot to izdarīšanas laiku. Lēmumu drīkst pieņemt pēc pārkāpumu rakstura rūpīgas izvērtēšanas, pievēršot uzmanību to izdarīšanas iemesliem, laika posmam kopš pēdējā pārkāpuma u. c. faktiem. Nav pamata uzskatīt, ka pirms dažiem gadiem izdarītā pārkāpuma dēļ persona nevar tikt nosacīti atbrīvota pirms termiņa. Ja pārkāpumiem ir bijis gadījuma raksturs, ja tie nav bijuši smagi, ja to skaits nav liels, ja kopš pārkāpumu izdarīšanas persona ir mainījies uz labo pusi un pēdējā gadā nav izdarījusi jaunus pārkāpumus, administratīvā komisija var atbalstīt lūgumu atbrīvot ieslodzīto nosacīti pirms termiņa.

Savukārt fakts, ka soda izciešanas laikā tikuši pieļauti vairāki nopietni pārkāpumi, ka notiesātais klaji ignorējis ieslodzījuma vietā noteikto iekšējo kārtību un administrācijas likumīgās prasības, negatīvi raksturo ieslodzīto un norāda, ka brīvības atņemšanas laikā nav izdevies sasniegt soda mērķi. Ņemot vērā šos faktus, ieslodzījuma vietas administratīvā komisija var neatbalstīt personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Šajā gadījumā ir svarīgi ievērot, ka administratīvās komisijas lēmumam jābūt motivētam – vienkārša norāde, ka pirms dažiem gadiem persona ir bijusi vairākkārt disciplināri sodīta, pati par sevi nav fakts, kura dēļ var noraidīt lūgumu nosacīti pirms termiņa atbrīvot no soda. Administratīvās komisijas lēmumā

jānorāda uz izdarītajiem pārkāpumiem kā faktiem, kas negatīvi raksturo personu un neļauj uzskatīt, ka sasniegti soda mērķi, – ka persona būtu mainījies un turpmāk neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus.

Otrā likuma prasība, kas nosaka personas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēju, ir fakts, ka notiesātais atbilstoši iespējām ir labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgu nodarījumu panākto materiālo zaudējumu. Tā kā šī prasība nav formulēta kategoriskā formā un notiesātajiem bieži vien nav līdzekļu, lai veiktu paredzētos maksājumus cietušajiem un citām personām, to ne vienmēr ņem vērā, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Vairāki cilvēki tikuši atbrīvoti no soda pirms termiņa, kaut gan soda izciešanas laikā ar noziedzīgu nodarījumu radītais kaitējums nav atlīdzināts.

Viens no iemesliem, kas izskaidro šo praksi, ir neatrisinātā nodarbinātības problēma Latvijas cietumos. Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2005. gada publiskajā pārskatā norādīts, ka 2005. gadā ieslodzījuma vietās tikuši nodarbināti 1286 notiesātie jeb 30,5% no darbaspējīgajiem notiesātajiem jeb 17,6% no visiem ieslodzītajiem. Notiesātie lielākoties strādā cietumu saimnieciskajā apkalpē (pavāri, noliktavu strādnieki, sētnieki, kurinātāji, frizieri, pirtnieki, kurpnieki, automehāniķi u. c.)²⁰.

Jānorāda, ka šie dati nepietiekami precīzi atspoguļo dramatisko situāciju par nodarbinātību ieslodzījuma vietās. Aprēķinot nodarbinātības līmeni, tiek saskaitīti visi cilvēki, kas gada laikā cietumā strādājuši, neatkarīgi no faktiski nostrādātā laika un darba slodzes (pilna un nepilna darba laika). Nav korekts arī norādījums, ka gada laikā tikuši nodarbināti 17,6% ieslodzīto, jo ieslodzīto personu skaits gada laikā krietni pārsniedz 7000. Saistībā ar notiesāto spēju kompensēt radīto kaitējumu, svarīgi apzināties, ka nodarbinātie notiesātie 2005. gadā vidēji pelnījuši mēnesī tikai Ls 32,93.

Lielās bezdarbības dēļ ieslodzītie soda izciešanas laikā nav spējīgi pelnīt naudu un veikt kompensācijas iemaksas. Atsakot šā iemesla dēļ nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, nav iespējams nodrošināt aktīvāku naudas piedziņu no likumpārkāpējiem. Savukārt, atbrīvojot personu no ieslodzījuma, var cerēt, ka tā iekārtosies darbā un no nopelnītās naudas atlīdzinās par radīto kaitējumu.

Tiesas rīcībā ir līdzeklis, kas varētu motivēt nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu kompensēt ar noziedzīgu nodarījumu radītos zaudējumus – atbilstoši

²⁰ Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2005. gada publiskais pārskats.
http://www.ievp.gov.lv/doc_upl/leVP_2005gp.rar

KL 61. panta 4. daļas un 55. panta 6. daļas 1. punktam nosacīti pirms termiņa atbrīvotajai personai var uzdot pienākumu noteiktā termiņā novērst radīto kaitējumu. Tomēr tas notiek ārkārtīgi reti – no 317 pētījumā gaitā analizētajiem nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas gadījumiem šis pienākums ticis uzdots tikai vienam no sodītajiem. Tas izskaidrojams tādējādi, ka vairākas tiesas vispār neuzskata par nepieciešamu noteikt atbrīvotajām personām kaut kādus pienākumus. Otrkārt, tiesām bieži nav pārlicības, ka persona pēc atbrīvošanas no cietuma varēs iekārtoties darbā un sākt pelnīt naudu, bet noteiktā pienākuma nepildīšana ir pamats neizciestā soda izpildei. Treškārt, tiesa var noteikt pienākumu vienīgi par neizciesto brīvības atņemšanas laiku, bet tie bieži vien ir tikai daži mēneši, un skaidrs, ka tik īsā laika posmā persona nevar godīgi nopelnīt naudu, lai izpildītu savu pienākumu.

Atzīstot šos argumentus, tomēr svarīgi ņemot vērā, ka ar nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu nedrīkst radīt personai priekšstatu, ka gan sods ir izciests, gan ar tiesas spriedumu noteiktās saistības pilnīgi izpildītas un ka persona ir absolūti brīva. Cietumu administrācijai, administratīvajai komisijai un tiesai ir jāizskaidro personai, ka pēc atbrīvošanas no cietuma viņas pienākums ir atlīdzināt kaitējumu, ko tā nodarījusi un par ko nav atlīdzinājusi soda izciešanas laikā. Probācijas dienesta darbiniekiem, gatavojot vērtēšanas ziņojumus par notiesātajām personām, bet tiesai, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jāapsver lietderība un iespējamība uzdot personai pienākumu kompensēt ar noziedzīgu nodarījumu radīto zaudējumu.

Tiesas spriedumos un lietas materiālos bieži ir norāde uz alkoholisko, narkotisko un psihotropo vielu lietošanu, bet nav atzinumu, ka noziedzīgi nodarījumi radušies tāpēc, ka notiesātajam ir atkarība no attiecīgajām vielām, tādējādi, burtiski izprotot likumā teikto, nav pamata prasīt no personas, lai tā piekristu ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības. Ārstēšanās no atkarībām var notikt, ja pats notiesātais paziņo par vēlmi saņemt šādu palīdzību, nevis to var iniciēt cietuma administrācija vai tiesa. Protams, nekas neliedz probācijas un ieslodzījuma vietas darbiniekiem skaidrot notiesātajam nepieciešamību ārstēties vai piedalīties atkarību novēršanas programmās.

Pētījuma gaitā analizētajās 193 lietās, ko no 2003. līdz 2005. gadam izskatīja Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa, nevienai personai nav bijis uzdots pienākums ārstēties no alkohola, narkotisko vielu un citām atkarībām. Tomēr nebūtu pareizi uzskatīt, ka attiecīgajam pirmstermiņa atbrīvošanas priekšnosacījumam Latvijā vispār nav nekādas nozīmes. Praksē ir gadījumi, kad notiesātie paši apzinās un atzīst,

ka galvenais izdarītā noziedzīga nodarījuma iemesls bijis atkarība no narkotikām vai alkohola. Tas ļauj tiesām ar notiesāto piekrišanu noteikt pienākumu piedalīties atkarības novēršanas programmās.

Lemjot par personas pirmstermiņa atbrīvošanu, jāņem vērā arī EP MK Rekomendācija, pēc kuras atteikšanās atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa nedrīkst būt pamatota vien ar to, ka pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas personai nebūs kur strādāt vai nebūs pastāvīgas dzīves vietas.²¹ Attiecīgajos gadījumos personai jāpalīdz atrast dzīves vietu vai/un darba vietu. Viens no iespējamajiem risinājumiem ir personas pirmstermiņa atbrīvošana, nosakot tai pienākumu pēc atbrīvošanas dzīvot sociālās rehabilitācijas centrā.

Definējot nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas kritērijus, likumdevējs nav norādījis uz nepieciešamību ņemt vērā:

- personas izdarītā noziedzīga nodarījuma veidu;
- izdarīto noziedzīgu nodarījumu skaitu;
- ar noziedzīgiem nodarījumiem radīto kaitējuma apmēru;
- personas sodāmību skaitu;
- vispārējā un penitenciārā recidīva faktus.

Personas kriminālā biogrāfija, izdarīto noziedzīgu nodarījumu skaits un to veidi nedrīkst būt galvenie faktori, no kuriem atkarīga nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja. Tomēr nevar arī piekrist viedoklim, ka šiem faktiem nav nozīmes un ka tie absolūti jāignorē. Ar kriminālsodu tiek mēģināts pozitīvi ietekmēt personu, kā arī pasargāt sabiedrību no jaunu likumpārkāpumu izdarīšanas. Ja persona soda izciešanas laikā novērtējusi izdarītos pārkāpumus, nožēlojusi izdarīto, godprātīgi ievērojusi ieslodzījuma vietas iekšējo kārtību, strādājusi, mācījusies, piedalījies tai piedāvātajās resocializējošās un uzvedības korekcijas programmās, turklāt probācijas dienesta un cietuma darbinieki atzīst par lielu varbūtību, ka persona neizdarīs jaunus pārkāpumus, tās kriminālā pagātne (izdarīto noziedzīgu nodarījumu smagums, skaits, noziedzīgu nodarījumu vairākkārtējs recidīvs) nedrīkst būt par šķērslī nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanai. Savukārt, ja tāda pārlicība nav gūta, cietuma administratīvajai komisijai un tiesai nav pienākuma atbrīvot personu nosacīti pirms spriedumā noteiktā termiņa. Nebūtu pareizi, piemēram, uzskatīt, ka vairākkārt par seksuālo vardarbību sodīta persona ir jāatbrīvo nosacīti

²¹ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda" 19. punktu.

pirms termiņa, jo brīvības atņemšanas laikā (vai pēdējā gada laikā) tā ir ievērojusi režīma prasības un nav izdarījusi jaunus pārkāpumus. Neapšaubāmi – nebūtu pareizi arī iekrist otrā galējībā un noraidīt šīs personas lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa tikai noziedzīgā nodarījuma smaguma dēļ, nepievēršot uzmanību pārmaiņām, kas notikušas kopš personas notiesāšanas.

Nav pareizi, ja tādiem faktiem, ka notiesātais ir vairākkārt sodīts vai izdarījis smagus vai sevišķi smagus noziegumus, pievērš uzmanību tikai tad, kad vairs nav formālu šķēršļu, lai liegtu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Ar notiesāto personu kopš uzņemšanas dienas ieslodzījuma vietā jāveic resocializējošais darbs, jānodrošina iespēja piedalīties uzvedības korekcijas programmās, jāsniedz psiholoģiskā un sociālā palīdzība. Brīdī, kad persona ir izcietusi likumā paredzēto piespriedē soda daļu un pastāv iespēja atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa, jāizvērtē, kā persona pildījusi soda izciešanas plānu, vai resocializējošais darbs ar personu ir bijis veiksmīgs, cik liels ir noziedzīgo nodarījumu recidīva risks. Atkarībā no atbildes uz šiem jautājumiem jālemj par personas pirmstermiņa atbrīvošanu.

Tādiem faktiem, ka persona sodīta par vardarbīgu noziegumu, ka tā izdarījusi vairākus smagus noziegumus, agrāk jau vairākkārt tikusi sodīta ar brīvības atņemšanu, ir jābūt lielai nozīmei, izvēloties sociālās uzvedības korekcijas un rehabilitācijas pasākumus, kuros personai jāpiedalās soda izciešanās laikā, proti, tiem ir jāpievērš uzmanība visā brīvības atņemšanas laikā, nevis tikai uz tiem jānorāda, noraidot notiesāto lūgumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Pēc notiesātās personas uzņemšanas cietumā jānotiek vispusīgai izpētei, lai noskaidrotu personas antisociālās uzvedības riska pakāpi, kā arī sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas līdzekļus un citus pasākumus, kuri jāpiemēro, lai pozitīvi ietekmētu personu, palīdzētu viņai un atturētu no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem. Katram notiesātajam ir jābūt resocializācijas plānam – sabalansētai, reāli izpildāmai, pozitīvi orientējošai programmai, kuru īstenojot persona varētu atbrīvoties no kaitīgiem ieradumiem, gūt sociāli derīgas zināšanas un pieredzi. Tieši šīs programmas priekšzīmīga izpilde, nevis personas kriminālā pagātne, ir fakts, no kura jābūt atkarīgam lēmumam par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Jāatzīmē, ka šī pieeja uzsver cietuma un probācijas darbinieku līdzatbildību notiesātā resocializācijā – personai jānodrošina iespēja mācīties, strādāt, apgūt profesiju, piedalīties speciālās uzvedības korekcijas programmās un rehabilitējošos pasākumos.

NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA – PERSONA JĀATBRĪVO VAI PERSONU VAR ATBRĪVOT?

Eiropas valstu sodu izpildes sistēmas pazīst diskrecionāro nosacīto pirmstermiņa atbrīvošanu no soda (*discretionary release system*) un mandatoro pirmstermiņa atbrīvošanu no soda (*mandatory release system*).²² Vairākās Eiropas valstīs, tajā skaitā Latvijā, funkcionē diskrecionārā atbrīvošanas sistēma. Atsevišķās valstīs pastāv arī jauktās pirmstermiņa atbrīvošanas sistēmas.

Eventuālās sistēmas pamatā ir atzinums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda kā par individuālu aktu, ko pieņem attiecībā uz personu, ņemot vērā tās uzvedību ieslodzījuma vietā, resocializācijas rezultātu un citus faktorus. Pēc tam, kad persona ir izcietusi noteikto soda daļu, kompetenta institūcija var atbalstīt vai neatbalstīt notiesātā pirmstermiņa atbrīvošanu.

Savukārt obligātā pirmstermiņa atbrīvošanas sistēma paredz individuālu pieeju tikai attiecībā uz pienākumiem, kuri personai būs jāpilda pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma.²³ Pirmstermiņa atbrīvošana ir garantēta visiem notiesātajiem pēc noteikta soda daļas izciešanas. Atsevišķos gadījumos kompetentas institūcijas var atlikt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, piemēram, ievērojot disciplīnas pārkāpuma izdarīšanas faktu. Kompetentām institūcijām nav pienākuma motivēt pirmstermiņa atbrīvošanu no soda – argumenti tiek prasīti, ja persona netiek atbrīvota pirms termiņa.

Anglijā un Velsā pastāv jaukta pirmstermiņa atbrīvošanas sistēma – tajos gadījumos, kad personai ir atņemta brīvība uz ilgu laiku, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana notiek, ievērojot eventuālās sistēmas principus; savukārt īslaicīgās brīvības atņemšanas gadījumos ņemti vērā obligātās sistēmas principi.

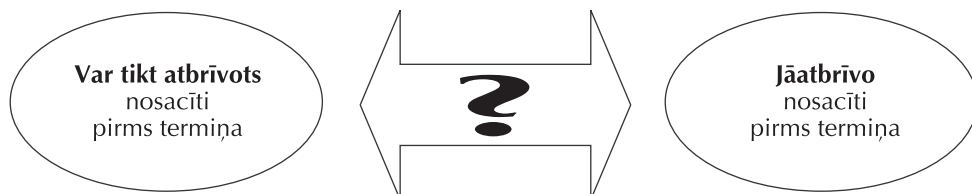
Kaut gan Latvijas sodu izpildes sistēma paredz eventuālo nosacīto pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, juristu vidū nav vienprātības, kā pareizi jāpiemēro nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda. KL 61. panta 1. daļā ir noteikts, ka personu

²² 1) Diskrecionārs – spējīgs rīkoties pēc saviem ieskatiem. Diskrecionārā sistēma nozīmē, ka kompetentajai institūcijai ir nevis pienākums, bet gan tiesības atbrīvot personu no soda pirms termiņa.

2) Mandators – obligāts, saistošs. Mandatora sistēma nozīmē, ka kompetentajai institūcijai ir pienākums atbrīvot personu no soda nosacīti pirms termiņa, ja tikušas ievērotas normatīvajos aktos noteiktās prasības.

²³ Šāda sistēma, piemēram, pastāv Zviedrijā.

var nosacīti atbrīvot pirms termiņa. Tomēr likuma teksts ir atšķirīgi interpretējams gan ieslodzījumu vietu, gan arī tiesu praksē. Atbilstoši vienam viedoklim, pastāvot likumā noteiktajiem priekšnosacījumiem, personai jāpiemēro pirmstermiņa atbrīvošana no soda, bet administratīvās komisijas un tiesas uzdevums ir tikai pārbaudīt paredzēto priekšnosacījumu ievērošanu. Taču saskaņā ar otro viedokli gan administratīvās komisijas, gan prokurora un tiesas loma nav tik formāla, un šīs institūcijas ir tiesīgas, izvērtējot katru konkrēto gadījumu, atbalstīt vai noraidīt notiesātā pirmstermiņa atbrīvošanu.

Atbilstoši pirmajam viedoklim ieslodzītais, kurš izcietis KL 61. pantā paredzēto piesprietā kriminālsoda daļu un ievērojis iestādes iekšējās kārtības noteikumus un režīma prasības, jāatbrīvo no turpmākās soda izciešanas, respektīvi, vārdi "var atbrīvot" tiek interpretēti kā "jāatbrīvo". Tiek uzskatīts, ka notiesātā persona, kas nepārkāpj brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumus un nav disciplināri sodīta, demonstrē savu labošanos, tādēļ nebūtu pareizi atteikt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Lūguma par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu noraidīšana šajā gadījumā jāvērtē kā personas tiesību pārkāpums. Tātad atbilstoši šai pieejai administratīvās komisijas, prokurora un tiesas funkcijas ir tehniskas – tie nav tiesīgi noraidīt lūgumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, ja nav tikušas pārkāptas KL 61. pantā noteiktās prasības. Vērtējot Latvijas pēdējo gadu praksi, jāatzīst, ka šis uzskats ir pietiekami plaši atbalstīts.

Saskaņā ar otro viedokli piesprietā soda obligātās daļas izciešana un nevainojama ieslodzījuma vietas iekšējās kārtības un režīma ievērošana ir pamats, lai pēc būtības izskatītu notiesātā lūgumu un izlemtu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Gan administratīvā komisija, gan arī tiesa ir brīvas savos lēmumos, proti, tās var gan atbalstīt, gan arī noraidīt lūgumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Šis viedoklis ir pamatots ar gramatisko un loģisko KL 61. panta teksta interpretāciju. Vērtējot panta redakciju no valodas viedokļa, nav saskatāms norādījums, ka administratīvajai komisijai un tiesai būtu jāatbalsta visu to personu nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, kuras nav izdarījušas jaunus pārkāpumus un izcietušas noteikto soda daļu. Turklāt administratīvā komisija ir labi informēta par

notiesātajām personām, un, ja tā uzskata, ka personai jāturpina piespriestā soda izciešana, nav pamata tam nepiekrīst. Tādi formāli kritēriji kā noteiktās soda daļas izciešana un disciplināro sodu trūkums neierobežo administratīvās komisijas tiesības noraidīt lūgumu par pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu. Administratīvā komisija nav institūcija, kas tikai mehāniski pārbauda lietas materiālus un tad, ja tiesisko šķēršļu nav, obligāti atbalsta personas nosacītu atbrīvošanu.

Salīdzinot šos atšķirīgos uzskatus, jāatzīst, ka, ņemot vērā Krimināllikumā un Soduzpildes kodeksā teikto, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana nav garantēta visām ar brīvības atņemšanu sodītām personām. Nevar piekrist viedoklim, ka persona jāatbrīvo nosacīti pirms termiņa, ja tā ievērojusi brīvības atņemšanas iestādes iekšējo kārtību un nav disciplināri sodīta pēdējā gada laikā. Tomēr nevar arī atbalstīt viedokli, ka administratīvā komisija un tiesa var lemt par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas noraidījumu absolūti brīvi, proti, norādot uz neskaidriem vai apšaubāmiem faktiem vai vispār nemotivējot pieņemto lēmumu.

Pirmstermiņa atbrīvošanu no soda nedrīkst saistīt ar grūti izpildāmiem priekšnosacījumiem vai uzskatīt to par ekskluzīvu pasākumu, ko piemēro izņēmuma kārtā – sakarā ar notiesātā īpašiem nopelniem. Tomēr pirmstermiņa atbrīvošanu nedrīkst arī piemērot visiem notiesātajiem, kas izcietuši pusi, divas trešdaļas vai trīs ceturtdaļas no piespriestā soda un pēdējā soda izciešanas gadā nav izdarījuši pārkāpumus. Svarīgi, lai, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, būtu ņemti vērā arī citi faktori, kas raksturo personu (uzvedība visa soda izciešanas laikā, piedalīšanās resocializējošās programmās, noziedzīgo nodarījumu recidīva risks, piekrišana strādāt u. c.).

Pats par sevi saprotams, ka komplicēta notiesātā uzvedības un ar viņu notikušo pārmaiņu izvērtēšana var notikt, ja personai ir nodrošināta iespēja iesaistīties rehabilitējošos pasākumos un uzvedības korekcijas programmās, ja ar to strādā psihologi un sociālie darbinieki.

NOSACĪTAS PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANAS KĀRTĪBA

Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas procesuālo kārtību nosaka Latvijas Sodū izpildes kodekss un Kriminālprocesa likums.

Ikvienai notiesātajai personai ir tiesības iesniegt administratīvajai komisijai lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas. Saņemot notiesātā iesniegumu ar pirmstermiņa atbrīvošanas lūgumu, ieslodzījuma vietas administratīvā komisija pārbauda, vai tam nav juridisko šķēršļu, izvērtē iespēju atbalstīt šo iesniegumu un ierosināt, lai tiesa piemērotu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Ja administratīvā komisija nolēmusi atbalstīt personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ieslodzījuma vietas administrācija nosūta tiesai iesniegumu par notiesātā pirmstermiņa atbrīvošanu, pievienojot tam notiesāto raksturojošus materiālus.

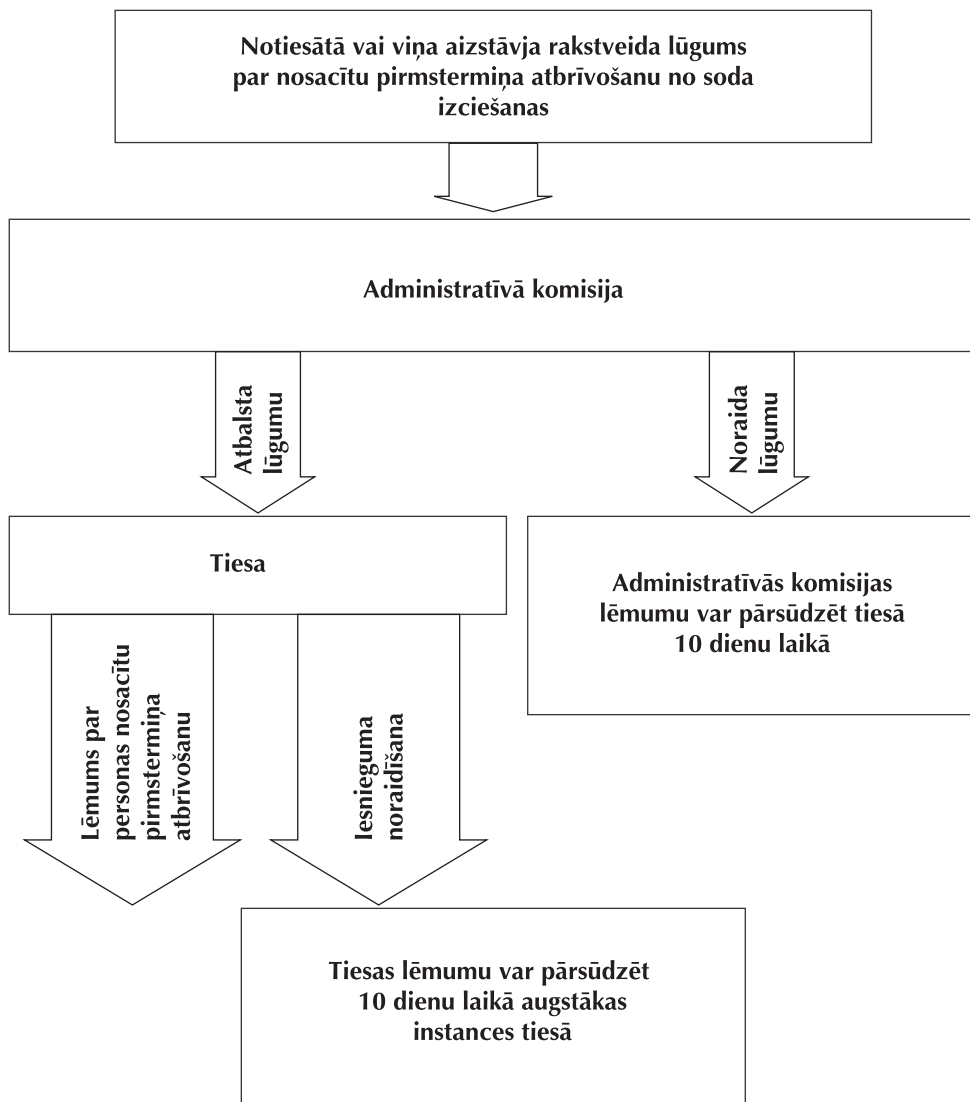
Lēmumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda pieņem rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis atkarībā no soda izciešanas vietas. Administratīvās komisijas iesniegumu izskata tiesas sēdē, nepieprasot krimināllietu. Tiesas sēdē piedalās prokurors, kā arī brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas pārstāvis un notiesātais. Tiesas sēdes var būt organizētas tiesas telpās vai ieslodzījuma vietā. Tiesas sēdes organizēšana ieslodzījuma vietā finansiāli ir lētāka, jo tādā gadījumā notiesātie nav jāved konvoja pavadībā uz tiesu. Vienā tiesas sēdē parasti lemj par vairāku cilvēku nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu – parasti tiek izskatītas 10 līdz 12 cilvēku lietas.

Ja tiesa nolemj atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa, ņemot vērā SIK 112. panta 2. daļā paredzēto, līdz darba dienas beigām saņemtajos dokumentos norādīto par atbrīvošanu nosacīti pirms termiņa brīvības atņemšanas iestādes administrācija izpilda nekavējoties, bet pēc darba dienas beigām saņemtos tiesas norādījumus – nākamās dienas rītā.

Tiesas lēmumu par notiesātā pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, tāpat kā lēmumu par atteikšanos piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, var pārsūdzēt 10 dienu laikā apgabaltiesā, kura pieņem galīgo lēmumu.

Ja tiesa atsakās notiesāto atbrīvot nosacīti pirms termiņa un attiecīgais lēmums nav pārsūdzēts tiesību normās noteiktajā kārtībā, atkārtotu ierosinājumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var iesniegt ne agrāk kā pēc sešiem mēnešiem no dienas, kad pieņemts lēmums par atteikumu.

Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas procesuālā kārtība

Tajos gadījumos, kad administratīvā komisija nav atbalstījusi lūgumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, notiesātajam, viņa likumiskajam pārstāvim un aizstāvim ir tiesības pārsūdzēt pieņemto lēmumu. Šādu sūdzību izskata rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis atbilstoši cietuma atrašanās vietai. Atbilstoši KPL 651. panta 7. daļai tiesas lēmumus var pārsūdzēt 10 dienu laikā, bet augstākas instances lēmums ir galīgs.

Kaut gan KPL 643. pantā un SIK 115. pantā ir norādīts, ka tiesnesis var lemt par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, saņemot brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas iesniegumu, KPL 639. panta 1. daļas 3. punktā ir paredzēts, ka sprieduma izpildes laikā notiesātais var iesniegt tiesā iesniegumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Šī tiesību norma nenozīmē, ka jautājumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var izlemt bez administratīvās komisijas ierosinājuma, bet vien garantē notiesātajiem iespēju vērsties tiesā, ja, viņuprāt, nav ievērotas to tiesības uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

ADMINISTRATĪVĀS KOMISIJAS UN NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA

Brīvības atņemšanas iestādes administratīvā komisija ir koleģiāla institūcija, kas lemj par soda izciešanas režīma mīkstināšanu vai pastiprināšanu, tajā skaitā ierosina tiesai atbrīvot notiesāto no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa. Administratīvās komisijas ir izveidotas visās brīvības atņemšanas iestādēs ar tieslietu ministra rīkojumu.

Administratīvās komisijas uzdevums ir sekmēt soda progresīvās izpildes sistēmas nostiprināšanu un notiesāto pareizu izvietojumu brīvības atņemšanas iestādēs saskaņā ar notiesāto klasifikācijas principiem.

Administratīvās komisijas faktiski ir ieslodzījuma vietu administrācijas komisijas, jo noteicošā loma tajās ir ieslodzījuma vietas un ieslodzījumu vietu pārvaldes pārstāvjiem. Administratīvo komisiju sastāvā ir arī vietējo pašvaldību pārstāvji, tomēr tie bieži vien neizrāda lielu ieinteresētību komisiju darbā.²⁴ Kopš 2004. gada administratīvo komisiju sastāvs tika papildināts ar valsts probācijas dienesta pārstāvjiem. Ilģuciena cietuma administratīvās komisijas sastāvā ir arī nevalstisko organizāciju pārstāvji.

Pozitīvi vērtējot administratīvo komisiju sastāva paplašināšanu, jāatzīst, ka kopumā tās joprojām ir cietumu *iekšējās komisijas*. Vidēji no 80 līdz 90% administratīvās komisijas sastāva veido cietumu sistēmai piederīgas personas. Turklāt dalību komisijā personai nodrošina ieņemamais amats.

Brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas priekšsēdētājs ir ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersona, priekšsēdētāja vietnieks – cietuma priekšnieks, komisijas sekretārs – cietuma uzskaites daļas priekšnieks, komisijas locekļi – cietuma struktūrvienību vadītāji, kā arī valsts probācijas dienesta un vietējās pašvaldības pārstāvji.

Brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam ir pienākums organizēt administratīvās komisijas darbu ne retāk kā reizi mēnesī²⁵, kas praksē arī tiek ievērots. Administratīvās komisijas sēdes var notikt, ja tajās piedalās vairāk nekā puse komisijas locekļu

²⁴ Pētījuma gaitā netika padziļināti pētīta vietējo pašvaldību pārstāvju loma administratīvo komisiju darbā. Secinājumi par vietējo pašvaldību pasīvo lomu administratīvo komisiju darbā tika izdarīti, intervējot administratīvo komisiju locekļus.

²⁵ Sk. Tieslietu ministra 2003. gada 27. janvāra rīkojumu Nr.1-1/38.

Ieslodzījuma vietu administratīvo komisiju sastāvs²⁶

Cietums	Administratīvās komisijas dalībnieku skaits	Tajā skaitā		
		Ieslodzījuma vietu pārvaldes un cietuma pārstāvji	Valsts probācijas dienesta pārstāvis	Pašvaldības institūciju un NVO pārstāvji
Brasas	12	10	1	1
Centrālcietums	14	12	1	1
Cēsu AIN	15	13	1	1
Daugavpils	13	10	1	2
Grīvas	14	11	1	2
Iļģuciema	9	7	1	1
Jēkabpils	11	9	1	1
Jelgavas	12	10	1	1
Liepājas	9	8	0	1
Matīsa	10	8	1	1
Olaines	10	7	1	2
Pārlielupes	10	8	1	1
Šķirotavas	12	10	1	1
Valmieras	12	10	1	1
Vecumnieku	8	7	1	0

un prokurors. Lietas izskata un izlemj notiesātā un, ja viņš to vēlas, viņa aizstāvja klātbūtnē, uzklusot iebildes un paskaidrojumus. Nepilngadīgo audzināšanas iestādēs administratīvās komisijas sēdēs var piedalīties arī vecāki.

Administratīvās komisijas funkcija saistībā ar nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ir attiecīgā procesa ierosināšana. Izskatot lūgumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, administratīvajai komisijai jāpārbauda, vai ir tiesisks pamats atbrīvošanas piemērošanai, proti:

- vai persona ir izcietusi KL 61. panta 3. daļā noteikto brīvības atņemšanas soda daļu;
- vai personai nav nedzēstu sodu;

²⁶ Pēc Tieslietu ministrijas datiem.

- vai persona izcieš sodu režīma augstākajā pakāpē (slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos);
- vai notiesātais ir atļūdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu radītos zaudējumus.

Līdztekus formālo kritēriju pārbaudei, administratīvajai komisijai jāizvērtē arī notiesātā uzvedība soda izciešanas laikā – piedalīšanās piedāvātajās resocializējošajās programmās, vēlēšanās strādāt algotu darbu, mācīties; tai jāveic sagatavošanās atbrīvošanai no cietuma – lai netrūktu personu apliecinošo dokumentu, lai ieslodzītais pēc atbrīvošanas no cietuma tiktu nodrošināts ar dzīvesvietu un darbu.

Administratīvā komisija ir koleģiālā institūcija, un savus lēmumus tā pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu, atklāti balsojot.

Latvijā nav normatīvā akta, kas reglamentētu administratīvo komisiju darbību un noteiktu kritērijus, kas jāņem vērā, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Nenoteiktas situācijas nav retums; dažkārt administratīvo komisiju locekļu balsošana “par” vai “pret” personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ir pārāk subjektīva un balstīta uz faktiem, kuri vispār nebūtu jāņem vērā, lemjot par pirmstermiņa atbrīvošanu.

Ja administratīvā komisija atbalsta notiesātā lūgumu viņu atbrīvot nosacīti pirms termiņa, uz tiesu, kuras darbības teritorijā atrodas soda izciešanas vieta, tiek sūtīts iesniegums – ierosinājums par notiesātā nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Tam jāpievieno materiāli, kas satur ziņas par notiesātā uzvedību visā soda izciešanas laikā, kā arī informācija par notiesātā gatavību iekļauties dzīvē pēc atgriešanās brīvībā, par iespējamo dzīvesvietu un nodarbošanos pēc atbrīvošanas.

Vērtējot administratīvo komisiju lēmumu kvalitāti, jāatzīst, ka pēdējos gados tā ir uzlabojusies, taču joprojām ir gadījumi, kad administratīvo komisiju lēmumi nav pietiekami motivēti vai norādītie argumenti ir ļoti vispārīgi.²⁷ Tajos gadījumos, kad administratīvā komisija atbalsta personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, pieņemto lēmumu pārmērīgs lakoniskums un vāja argumentācija faktiski netraucē tiesu pieņemt lēmumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jo nedz notiesātais, nedz prokurors attiecīgo lēmumu neapstrīd un nenorāda uz tā zemo kvalitāti. Citādi ir tajos gadījumos, kad administratīvā komisija noraida notiesātā iesniegumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

²⁷ Sk. 3. pielikumu.

Administratīvajai komisijai nav pienākums atbalstīt visu personu iesniegumus. Tomēr, noraidot personas lūgumu par tās pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, administratīvajai komisijai jāpieņem motivēts lēmums. Taču joprojām ir gadījumi, kad administratīvās komisijās lēmumā tiek atspoguļota vispārīga informācija par notiesāto personu un administratīvās komisijas balsošanas rezultāti, bet nav norādīti (vai norādīti ļoti vispārīgi) fakti, kuru dēļ ticis pieņemts attiecīgais lēmums. Vairāki administratīvo komisiju biedri nepamatoti uzskata, ka viņiem nav pienākums paskaidrot balsošanas iemeslus, kā arī izskatāmo jautājumu apspriešanas gaitu.²⁸

Respektējot administratīvās komisijas locekļu balsošanas brīvību, Ministru kabinetam būtu jāpieņem administratīvo komisiju noteikumi, tajos paredzot, ka administratīvās komisijas locekļiem jābalso, vispusīgi izvērtējot lietas apstākļus un motivējot pieņemto lēmumu. Savukārt, noformējot administratīvās komisijas lēmumu, tajā jāmin fakti, kuru dēļ administratīvās komisijas vairākums ir atbalstījis konkrēto lēmumu.

Ja administratīvā komisija uzskata, ka nav pamata personas nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai, lūgums par lietas virzīšanu uz tiesu tiek noraidīts. Noraidāmo iesniegumu skaits ir samērā neliels, bet atsevišķās ieslodzījuma vietās vispār tādas prakses nav. Ieslodzījuma vietu darbinieki to saista ar tiesību normu aktīvas izskaidrošanas darbu, ko veic cietuma administrācija ar notiesātajiem, tādēļ iesniegumus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu iesniedz notiesātie, kuru atbrīvošanu administratīvās komisijas var atbalstīt.

Pozitīvi vērtējot ieslodzījuma vietu darbu, lai izskaidrotu notiesātajiem nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas priekšnosacījumus un piemērošanas kārtību, jāņem vērā, ka nav pieļaujama personu tiesību ierobežošana iesniegt lūgumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Cietuma administrācijas pārstāvji nedrīkst atrunāt personu no attiecīga lūguma iesniegšanas, norādot, ka tas negūs atbalstu.

Ja administratīvā komisija noraidījusi personas lūgumu ierosināt tās nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, notiesātais var iesniegt sūdzību par brīvības atņemšanas

²⁸ Jāatzīst, ka tiešām nav tāda normatīvā akta, kurā būtu noteikts, ka administratīvās komisijas locekļiem jāargumentē savs viedoklis, jāpaskaidro balsošanas iemesli. Tomēr speciālās normas trūkums nav jāzprot kā atļauja pieņemt bezatbildīgus un nemotivētus lēmumus. Izstrādājot noteikumus par ieslodzījuma vietas administratīvo komisiju, vēlams minēt tās locekļu pienākumu – izskaidrot un motivēt savu darbību, atbalstot vai noraidot notiesāto iesniegumus.

iestādes administratīvās komisijas lēmumu 10 dienu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas. Šo sūdzību izskata tā rajona/pilsētas tiesa, kuras darbības teritorijā atrodas brīvības atņemšanas iestāde.

**Šķirotavas cietuma, Valmieras cietuma un Cēsu AIN
administratīvo komisiju darbs ar notiesāto lūgumiem par viņu nosacītu
pirmstermiņa atbrīvošanu 2003. un 2005. gadā**

	Gads	Saņemto lūgumu skaits par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda	Atbalstīto lūgumu skaits	Noraidīto lūgumu skaits
Cēsu AIN	2003.	85	85	0
	2005.	88	88	0
Šķirotavas cietums	2003.	164	93	71
	2005.	104	71	33
Valmieras cietums	2003.	124	100	24
	2005.	82	82	0

Ieslodzījuma vietu prakse, gatavojot notiesāto nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai, un administratīvo komisiju prakse, pieņemot materiālus izskatīšanai un lemjot par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu, nav vienveidīga. To var izskaidrot ar cietumu atšķirībām – ieslodzījuma vietu veidiem (slēgts, daļēji slēgts, atklāts cietums) un notiesāto kategorijām (vīrieši, sievietes, pilngadīgie, nepilngadīgie). Tomēr jāatzīst, ka praksi ietekmē arī subjektīvi faktori – administratīvās komisijas sastāvs un tās dalībnieku izpratne par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas būtību, kā arī par tās piemērošanas priekšnosacījumiem. Lai mazinātu subjektīvo faktoru ietekmi un veicinātu vienveidīgu nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas praksi, būtu lietderīgi izstrādāt un pieņemt nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas vadlīnijas, jo spēkā esošās tiesību normas ir ļoti vispārīgas un atšķirīgi interpretējamas.

Lai paaugstinātu administratīvo komisiju darba kvalitāti, vēlams izstrādāt un pieņemt Ministru kabineta noteikumus par ieslodzījuma vietu administratīvajām

komisijām. Administratīvo komisiju locekļu skaits varētu tikt samazināts līdz 5 vai 7 personām. Komisijā jābūt pārstāvētam sociālās rehabilitācijas daļas priekšniekam, kapelānam, ieslodzījuma vietas psihologam²⁹. MK noteikumos jādefinē administratīvās komisijas darba organizēšanas un lēmumu pieņemšanas kārtība.

Ņemot vērā administratīvās komisijas lēmumu svarīgumu, vēlams, lai ieslodzījuma vietu pārvalde pievērstu uzmanību administratīvo komisiju locekļu izglītošanai, organizējot mācību seminārus, kā arī veicinot viedokļu apmaiņu starp dažādu ieslodzījuma vietu administratīvo komisiju locekļiem.

²⁹ Patlaban vairākos cietumos vispār nav psihologu.

TIESA UN NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA

Atbilstoši KPL 643. pantam lēmumus par notiesāto personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības atņemšanas soda pieņem rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis. Šis darbs uzticēts tām tiesām, kuru darbības teritorijā atrodas brīvības atņemšanas iestādes. Tā kā ieslodzījuma vietu izvietojums valstī nav vienmērīgs, vairākas tiesas nesaskaras ar notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanu, savukārt citu tiesu tiesneši lemj par notiesāto atbrīvošanu no vairākiem cietumiem. Piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesneši izskata iesniegumus par notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanu no Centrālcietuma, Šķirotavas un Matīsa cietuma, Daugavpils tiesa lemj par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no Daugavpils un Grīvas cietuma, bet Jelgavas tiesa – no Jelgavas un Pārlielupes cietuma.

Tiesas funkcija, lemjot par personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ir kontrolējoša. Nesaskatot iemeslus, lai noraidītu iesniegumu, tiesa pieņem lēmumu par personas pirmstermiņa atbrīvošanu, bet faktiski – apstiprina lēmumu, kuru pieņēmusi administratīvā komisija. Pārsvārā tiesneši uzticas administratīvajām komisijām, paļaujas uz to kompetenci un atbalsta ierosinājumus par notiesāto nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Līdztekus tiesnešiem jāapzinās, ka viņi ir atbildīgi par pieņemtajiem lēmumiem un kļūdas, kuras pieļauj ieslodzījuma vietu darbinieki, sagatavojot dokumentus, var kļūt par tiesu kļūdām, ja tiesas mehāniski tās atkārto savos lēmumos. Tiesai nav iespēju sēdes laikā izpētīt notiesātā personību, tādēļ tai ir pamats ņemt vērā personas raksturojumu, ko sagatavojuši ieslodzījuma vietas un probācijas darbinieki. Tomēr tiesām rūpīgāk jākontrolē formālo prasību ievērošana saistībā ar nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Praksē ir daudz gadījumu, kad nedz ieslodzījuma vietas ierosinājumā par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, nedz tiesas lēmumā nav norādīti visi Krimināllikuma panti, pēc kuriem personai ticis piespriests sods. Piemēram, Bauskas, Valmieras, Rīgas rajonu tiesu, Jelgavas tiesas lēmumos bieži norādīts viens KL pants, atzīmējot, ka tikusi piemērota arī KL 50. panta 5. daļa vai KL 51. pants. Faktiski tas nozīmē, ka persona izcieš brīvības atņemšanas sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, bet tiesa var vienīgi cerēt, ka cietuma uzskaites daļa, gatavojot dokumentus pirmstermiņa atbrīvošanai, ir ņēmusi vērā visus noziedzīgos nodarījumus, kurus veicis notiesātais, un pareizi aprēķinājusi obligāti izciešamo pamatsoda daļu.

Protams, tiesai ir iespēja neatspoguļot to savā lēmumā, analizēt personas sodāmības faktus pēc tā rīcībā esošajiem dokumentiem. Tomēr, ja tas tiešām notiek, nav skaidrs, kāpēc lēmumos par pirmstermiņa atbrīvošanu bieži tiek norādīts tikai viens no vairākiem KL pantiem, par kuriem persona izcieš sodu.

Kaut gan tiesneši gandrīz vienmēr atbalsta ieslodzījuma vietas ierosinājumus par personu pirmstermiņa atbrīvošanu, ir arī atsevišķi gadījumi, kad tiesneši, saņēmuši administratīvās komisijas ierosinājumus, tos noraida. Tas notiek tad, ja administratīvā komisija ierosinājusi atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa, bet pirms tiesas sēdes, kurā tiek izskatīts administratīvās komisijas iesniegums, notiesātais ir izdarījis kādu pārkāpumu. Attiecīgajos gadījumos, ja iesniegums par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda ir atsaukts, tiesa, norādot, ka zudis pamats jautājuma izlemšanai, atstāj neizskatītu saņemto ierosinājumu.³⁰ Citos gadījumos cietuma administrācija neatsauc ierosinājumus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, bet ieslodzījuma vietas pārstāvji tiesas sēdē paziņo par izdarītajiem pārkāpumiem un iebilst pret nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu. Tad tiesa ar lēmumu noraida administratīvās komisijas ierosinājumu atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa.³¹

Praksē ir arī tādi gadījumi, kad tiesas noraida administratīvās komisijas ierosinājumus par personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jo pret to iebilst prokurors. Piemēram, 2005. gada 20. decembrī Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa noraidīja Šķirotavas cietuma administratīvās komisijas iesniegumu par S. K. nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Cietuma pārstāvis, atbalstot S. K. nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības atņemšanas soda, uzsvēra, ka notiesātais atzīst savu vainu un nožēlo izdarīto, ir korekts attiecībā ar cietuma administrāciju, pilda savus pienākumus, ir 11 pamudinājumi no cietuma administrācijas, bet 8 disciplinārie sodi dzēsti. Savukārt prokurors norādīja, ka notiesātais ir 9 reizes tiesāts, 8 reizes disciplināri sodīts un nav atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu – no Ls 631,99 ir nomaksāti tikai 167,37 lati. Atteikšanos atbrīvot S. K. tiesa argumentēja ar to, ka nav gūta pārliecība, ka, atbrīvojot S. K. nosacīti pirms termiņa, tiks sasniegts KL 35. pantā noteiktais soda mērķis – lai notiesātais atturētos no jaunu noziegumu izdarīšanas un pildītu likumu. Tiesa arī uzsvēra, ka, noklausoties

³⁰ Tādu lēmumu, piemēram, pieņēma Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 2005. gada 20. decembrī, izskatot lietu Nr. 4-12/204.

³¹ Tādu lēmumu, piemēram, pieņēma Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 2005. gada 17. augustā, izskatot lietu Nr. 4-12/96.

S. K. paskaidrojumus, nav gūta pārlicība par S. K. labošanu un gatavību turpmāk neizdarīt jaunus likumpārkāpumus.³²

Jāatzīst, – viennozīmīgi interpretējamu kritēriju trūkuma dēļ par pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu nav retums, ka administratīvā komisija, kā arī pirmās un otrās instances tiesas, atšķirīgi vērtē lietā esošos faktus. Tā, piemēram, S. K. iesniedza sūdzību par pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru tika noraidīts Šķirotavas cietuma administratīvās komisijas ierosinājums par viņa nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Tiesas sēdē cietuma pārstāvis atbalstīja S. K. nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, bet prokurors iesniegto sūdzību neatzina, norādot, ka pirmās instances tiesa pamatoti noraidījusi lēmumu un ka soda mērķis attiecībā uz S. K. nav ticis sasniegts. Rīgas apgabaltiesa, izskatot S. K. sūdzību, norādīja, ka viņam piemērotie disciplinārie sodi ir dzēsti, izdarītie pārkāpumi nav bijuši smagi, bet saistīti ar dienas kārtības noteikumu pārkāpšanu; kad ieslodzītais bija nodarbināts algotā darbā, tas labprātīgi veicis noteiktos maksājumus, lai atlīdzinātu ar noziegumu nodarītos zaudējumus, atbilstoši iespējām daļēji atlīdzinājis ar noziedzīgu nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu, apmeklējis datorzinību un angļu valodas kursus, uzturējis kontaktus ar tuviniekiem. Ievērojot šos faktus, tiesa secinājusi, ka notiesātais ar savu labo uzvedību un attieksmi pret darbu ir pierādījis, ka ir labojies un turpmāka viņa uzvedības kontrole ir iespējama brīvībā. Apelācijas instance atcēla pirmās instances tiesas lēmumu un atbrīvoja S. K. nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas.³³

Tiesas sēde, kurā tiek izskatīts jautājums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ir diezgan formāla procedūra. Ir gadījumi, kad tiesneši cenšas iedziļināties lietas materiālos un vispusīgi izvērtē apstākļus. Tas notiek, piemēram, tad, ja administratīvā komisija ir atbalstījusi personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, bet pret to iebilst prokurors.

Kad administratīvās komisijas, ieslodzījuma vietas pārstāvja un prokurora viedokļi sakrīt, jautājums par personas pirmstermiņa atbrīvošanu tiek izskatīts ātri, atbalstot ierosinājumu.

Tiesas sēdes gaitā notiesātais apstiprina savu vēlmi tikt atbrīvots nosacīti pirms termiņa, norādot, ka nožēlo izdarīto, ka, izciešot sodu, viņš ir pārvērtējis savu dzīvi

³² Sk. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas lietu Nr. 2-12/205, kas tika izskatīta 2005. gada 20. decembrī.

³³ Sk. Rīgas apgabaltiesas lietu Nr.4-13/7-10/17, 2006. g.

un mainījies, ka nekad vairs neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, ka viņam ir vieta, kur dzīvot pēc atbrīvošanas no cietuma, un uzreiz pēc atbrīvošanas nodrošināta iespēja strādāt kādā uzņēmumā. Cik lielā mērā stāstītais ir patiess, pārbaudīt nav iespējams, un tiesneši nav tendēti uz rūpīgu minēto faktu analīzi.

Cietuma administrācijas pārstāvis tiesas sēdē atgādina par faktiem, kas atspoguļoti notiesātās personas lietā un pieejami tiesai. Noslēdzot savu runu, cietuma administrācijas pārstāvis atkārtο iesniegumā pausto ierosinājumu – atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa.

Prokurors, kurš pirms tiesas sēdes ir piedalījies administratīvās komisijas sēdē, izsaka savu atbalstu personas nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai no soda vai iebildumus pret to.

Tiesnesis uzdod notiesātajam divus trīs formālus jautājumus un pēc tikpat formālām atbildēm pieņem lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Kaut gan normatīvajos aktos tiesnesim nav noteikts pienākums izskaidrot personai nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda tiesiskās sekas, tāda prakse vērtējama pozitīvi. Vēlams, lai tiesnesis vērstu notiesāto uzmanību uz to, ka pirmstermiņa atbrīvošana ir nosacīta ar viņa priekšzīmīgu uzvedību, bet neizciestā soda daļa var tikt izpildīta, ja persona pēc atbrīvošanas neveiks noteiktos pienākumus vai izdarīs jaunus pārkāpumus.

Faktiski tiesneša uzdevums ir apstiprināt vai noraidīt administratīvās komisijas ierosinājumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Lielākoties ierosinājumi par personu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda tiek atbalstīti.

Tomēr nebūtu pareizi apgalvot, ka tiesu lēmumi par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu jau ir absolūti skaidri pirms tiesas sēdes sākuma. Praksē ir arī gadījumi, kad tiesa nepiekrīt nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai. Tomēr parasti tas nav saistīts ar rūpīgu lietu materiālu analīzi tiesas sēdes laikā, bet iemesls ir pārkāpumu izdarīšana jau pēc administratīvās komisijas lēmuma par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu.

Piemēram, 2004. gada 1. aprīlī Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa tika noraidījusi iesniegumus par divu personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Abos gadījumos noraidījums nevarētu notikt, ja sēdē nepiedalītos cietuma pārstāvji, kas informēja par šķēršļiem, kuru dēļ nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana nav pieļaujama. Viens no notiesātajiem pēc tam, kad tika pieņemts lēmums iesniegt tiesai

dokumentus par viņa nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, izdarīja disciplīnas pārkāpumu un tādēļ zaudēja tiesības uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Savukārt otru notiesāto nav iespējams nosacīti pirms termiņa atbrīvot, jo, kā norādīja cietuma administrācijas pārstāvis, nav ticis atrisināts jautājums par šīs personas valstisko piederību.

Fakts, ka tiesas, izskatot lietas par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, parasti piekrīt administratīvās komisijas viedoklim, pats par sevi nav negatīvi vērtējams. Tiesnesis satiekas ar notiesāto vienu reizi – tiesas sēdē, kuras gaitā nevis veic lietas izmeklēšanu, bet gan pārbauda, vai ir pamats piekrist administratīvās komisijas ierosinājumam. Tā kā cietuma administrācijas un probācijas darbinieki ik dienas novēro notiesātās personas uzvedību, tiesneši parasti neapšaubā administratīvās komisijas ierosinājumus par personu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Ja administratīvā komisija noraida lūgumu par personas pirmstermiņa atbrīvošanu, notiesātais var pārsūdzēt to tiesā. Tādos gadījumos lietas vairs nevar izskatīt tikpat formāli, jo procesa dalībnieku viedokļi par vēlamo iznākumu atšķiras. Praksē ir gan tādi gadījumi, kad tiesa piekrīt administratīvās komisijas viedoklim, gan tādi, kad administratīvās komisijas lēmumi tiek atcelti. Lielā mērā tas atkarīgs no tā, cik pamatots un motivēts ir administratīvās komisijas lēmums. Bieži šie lēmumi tiek atcelti tādēļ, ka, piemēram, pirmstermiņa atbrīvošanas ierosinājums ticis atcelts, skaidri nenorādot tā iemeslu vai norādot to formāli, – atzīmējot, ka nav sasniegts soda mērķis, bet neminot faktus, kas to apstiprinātu.

Ja tiesa noraidījusi sūdzību par administratīvās komisijas lēmumu, atkārtoti lietu par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu administratīvā komisija drīkst izskatīt ne agrāk kā pēc trim mēnešiem no iepriekšējā lēmuma pieņemšanas dienas.

KPL 651. panta 7. daļā paredzēts, ka visus tiesas lēmumus, kas pieņemti ar sprieduma izpildi saistītajos jautājumos, var pārsūdzēt 10 dienu laikā. Tas ļauj notiesātajam pēc viņa sūdzības noraidīšanas nevis rakstīt jaunu iesniegumu administratīvajai komisijai, bet pārsūdzēt apgabaltiesā pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru noraidīta sūdzība par administratīvās komisijas lēmumu.

Iespēja pārsūdzēt tiesas lēmumu augstākajā tiesas instancē ir būtiska, ja tiesa var noraidīt administratīvās komisijas ierosinājumu par personas pirmstermiņa atbrīvošanu. Savukārt, izskatot sūdzību par administratīvās komisijas lēmumu, pirmās instances tiesa faktiski pilda apelācijas instances funkciju, bet apelācija uz apelācijas lēmumu

objektīvi nav nepieciešama. Kaut gan šajā gadījumā tiek pārsūdzēts nevis administratīvās komisijas, bet tiesas lēmums, notiesātais var norādīt, ka pirmās instances tiesa nav ņēmusi vērā viņa argumentus, tādēļ arī apgabaltiesā jāanalizē fakti, kas norādīti administratīvās komisijas lēmumā. Tāpēc KPL 654. panta 3. daļā būtu pareizi noteikt, ka sūdzības un protestus par administratīvās komisijas lēmumiem izskata rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis – pēc brīvības atņemšanas iestādes atrašanās vietas –, un tā lēmums ir galīgais.

PROKURORS UN NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANA

Prokurora lomu un funkcijas notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanas procesā nosaka Kriminālprocesa likums un Latvijas Sodū izpildes kodekss.

Saskaņā ar Prokuratūras likuma 2. panta 5. punktu prokuratūra uzrauga sodu izpildi.³⁴ Šo funkciju īsteno Specializētās vairāku nozaru prokuratūras prokurori. Viņi patstāvīgi veic uzraudzību par likumības ievērošanu kriminālsodu izpildes jomā. Viņu uzdevums ir reaģēt uz likuma pārkāpumu un nodrošināt ar to saistītās lietas izlemšanu likumā noteiktajā kārtībā.

Kaut gan prokurors nav administratīvās komisijas loceklis, sēde nevar notikt, ja viņš tajā nepiedalās.

Administratīvās komisijas sēdē prokuroram ir tiesības uzdot jautājumus un paust savu viedokli. Nebūdam administratīvās komisijas loceklis, prokurors nebalso, lemjot par personas pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu, bet vienmēr izsaka savu viedokli par izskatāmo jautājumu. Administratīvās komisijas sēdes protokolā vienmēr tiek norādīts, vai prokurors ir vai nav atbalstījis notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanu.

Kad prokurora viedoklis nesakrīt ar administratīvās komisijas pieņemto lēmumu, prokurors var iesniegt rajona (pilsētas) tiesai protestu 10 dienu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas.

Prokuroram jāpiedalās tiesas sēdē, kas lemj par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu vai izskata personas sūdzību par administratīvās komisijas lēmumu noraidīt notiesātā lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa. Tiesa pirms lēmuma pieņemšanas uzklausa prokurora viedokli. Ja prokurors nepiekrīt tiesas lēmumam, viņam ir tiesības 10 dienu laikā iesniegt protestu apgabaltiesai.

Paši prokurori kritiski vērtē likumā noteikto kārtību – obligātu piedalīšanos gan administratīvās komisijas sēdē, gan tiesas sēdē. Kaut gan šajās sēdēs pieņem atšķirīgus lēmumus – vai atbalstīt lūgumu par pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas un vai atbalstīt šo atbrīvošanu, – prokurors faktiski divas reizes veic vienu

³⁴ Prokuratūras likums, pieņemts 1994. gada 19. maijā.

un to pašu darbību – izsaka viedokli par iespēju piemērot vienai un tai pašai personai pirmstermiņa atbrīvošanu.

Savukārt ieslodzījuma vietu darbinieki uzskata, ka prokuroram arī turpmāk jāpiedalās gan administratīvās komisijas, gan tiesas sēdēs. Administratīvās komisijas sēdē prokurors nodrošina zināmu viedokļu līdzsvaru, jo administratīvajā komisijā dominē ieslodzījuma vietas pārstāvji, kas dažreiz atšķirīgi vērtē pirmstermiņa atbrīvošanas lietderīgumu, jo ik dienas strādā ar notiesātajām personām. Turklāt prokurors, veicot uzraudzību pār tiesību normu prasību ievērošanu, jau administratīvās komisijas sēdes laikā, apspriežot konkrētos jautājumus, var norādīt pārējiem sēdes dalībniekiem uz pieļautajām kļūdām un novērst kļūdaina lēmuma pieņemšanu.

Arī tiesas sēdē prokuroram jāpiedalās, jo pēc administratīvās komisijas lēmuma pieņemšanas notiesātais var izdarīt pārkāpumus, tiesas sēdē var atklāties jauni apstākļi, un tiesnesim pirms lēmuma pieņemšanas var būt svarīgs prokurora viedoklis par iespēju un lietderīgumu notiesātajam piemērot pirmstermiņa atbrīvošanu.

Tātad, ja netiks grozīts pašreizējais pirmstermiņa atbrīvošanas process, nav pamata atteikties no prokurora obligātas piedalīšanās administratīvās komisijas un tiesas sēdē. Tomēr nopietni būtu apsverams jautājums par rakstveida procesa ieviešanu, lemjot par pirmstermiņa atbrīvošanu. To atbalstot, būtu iespējams atslogot arī prokurora darbu.

PIENĀKUMU NOTEIKŠANA, ATBRĪVOJOT PERSONU NOSACĪTI PIRMS TERMIŅA

Visos gadījumos pirmstermiņa atbrīvošanas no soda nosacījums ir – neizdarīt jaunu noziedzīgu nodarījumu neizciestā soda laikā. Kopš 1999. gada tiesai, lemjot par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ir iespēja noteikt personai arī citus pienākumus. Saskaņā ar KL 61. panta 4. daļu tiesa var par neizciesto soda laiku noteikt KL 55. pantā paredzētos pienākumus. Papildus tam tiesa var noteikt personai vēl arī citus pienākumus. Šo pienākumu precīza izpilde ir obligāta – to neievērošanas gadījumā tiesa var pieņemt lēmumu par neizciestās soda daļas izpildīšanu.

Papildu pienākumi ir svarīgs nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas elements. Ar tiem iespējams pozitīvi stimulēt personu, koriģējot tās uzvedību un netieši atgādinot par tās tiesisko statusu. Ar noteiktajiem pienākumiem ir iespējams modināt personu uz pozitīvu ricību, piemēram, sākt strādāt, mācīties, apmeklēt kursus, piedalīties atkarības profilakses un dusmu savaldīšanas programmās, atlīdzināt ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu, vai, otrādi, atturēt personu no zināmām darbībām, piemēram, nosakot aizliegumu apmeklēt atsevišķas vietas, kontaktēties ar noteiktām personām, atrasties ārpus mājas nakts laikā.

Protams, pienākumus nedrīkst izvēlēties patvaļīgi – to noteikšanai jābūt pamatotai, ar noteiktajiem pienākumiem jāsekmē personas resocializācija. Vērā ņemamas arī EP MK Rekomendācijas, kas paredz iespējamo pienākumu apspriešanu ar notiesāto, pirms tiek skatīts jautājums par viņa pirmstermiņa atbrīvošanu, lai notiesātajam būtu skaidra šo pienākumu būtība un nepieciešamība tos ievērot.³⁵

Svarīgi arī, lai pienākumu izpilde tiktu kontrolēta, jo pretējā gadījumā efekts var būt pat negatīvs – redzot, ka ar tiesas lēmumu noteiktā pienākuma izpilde netiek kontrolēta, persona var secināt, ka arī citi nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumi, tajā skaitā jaunu noziedzīgu nodarījumu neveikšana, – nav saistoši.

Patlaban Krimināllikumā ir paredzēta iespēja nosacīt pirms termiņa no soda atbrīvotajai personai šādus pienākumus:³⁶

- noteiktā laikposmā novērst radīto kaitējumu;
- nemainīt dzīvesvietu bez Valsts probācijas dienesta piekrišanas;

³⁵ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda" 15. punktu.

³⁶ Krimināllikuma redakcija uz 2006. gada 1. jūliju.

- periodiski reģistrēties Valsts probācijas dienestā un piedalīties probācijas programmās;
- neapmeklēt noteiktas vietas;
- noteiktā laikā atrasties savā dzīvesvietā;
- ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības, ja noziedzīgs nodarījums ticis izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ un ja pati persona piekrīt šim pienākumam.

Šis iespējamo pienākumu uzskaitījums nav pilnīgs. Atbilstoši KL 55. panta 6. daļas 6. punktam, tiesa var pieprasīt no personas arī citu nosacījumu ievērošanu, kuri sekmēs soda mērķa sasniegšanu. Turklāt jāievēro, ka nosakāmo pienākumu skaits likumā nav reglamentēts, proti, personai var tikt noteikti vairāki pienākumi.

Kaut gan Krimināllikumā kopš tā pieņemšanas tikusi paredzēta iespēja, atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa, noteikt papildu pienākumus, līdz pēdējam laikam tiesas izmantoja šo iespēju ārkārtīgi reti. Tā, piemēram, aplūkojot 46 lietu materiālus par pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas, kurus 2004. gadā izskatīja Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā, 5 cilvēkiem tika nosacīts viens pienākums – ierasties uz reģistrāciju policijā. Savukārt 2005. gadā, atbrīvojot notiesātos pirms termiņa, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesneši vispār neizmantoja iespēju nosacīt atbrīvotajiem pienākumus.

Šāda situācija skaidrojama vienkārši – valstī nebija institūcijas, kura iniciētu pienākumu noteikšanu pirms termiņa atbrīvotajiem. Administratīvā komisija un cietuma administrācija parasti neanalizēja nepieciešamību pēc papildu pienākumu noteikšanas atbrīvojamai personai. Savukārt tiesa, uzticoties administratīvajai komisijai un faktiski tikai apstiprinot tās lēmumus, nesaskatīja iespēju iedziļināties lietas materiālos un pēc saviem ieskatiem noteikt pienākumus.

Kopš savu darbu uzsācis Valsts probācijas dienests, situācija ir pozitīvi mainījusies. Iepazīstoties ar 68 lietu materiāliem par pirmstermiņa atbrīvošanu, ko izskatījuši 10 tiesu tiesneši 2006. gadā, konstatēts, ka 32 cilvēkiem (47%) tika noteikti pienākumi, turklāt vairākiem atbrīvotajiem 3 līdz 5 pienākumi. Raksturojot personu, izvērtēšanas ziņojumos, ko gatavo probācijas darbinieki, tiek uzskaitīti pienākumi, kurus vēlams noteikt personai pirmstermiņa atbrīvošanas gadījumā. Vairāki tiesneši atbalsta probācijas dienesta ierosinājumus un nosaka piedāvātos pienākumus.

Ievērojot pirmstermiņa atbrīvošanas no soda būtību, pienākumu noteikšanai atbrīvojamām personām būtu jāšķir par absolūtu normu. Atbrīvojot personu no soda

nosacīti pirms termiņa, diskusijas varētu būt vien par pienākumu skaitu, pienākumu raksturu un ar to noteikto ierobežojumu apjomu.

Jāizšķir obligāti pienākumi, kas nosakāmi ikvienai personai, kura tiek atbrīvota nosacīti pirms termiņa, un papildu pienākumi, kurus tiesa var noteikt pēc saviem ieska-
tiem, ievērojot probācijas dienesta rekomendācijas. Ņemot vērā obligāto pienākumu raksturu, tos būtu lietderīgi uzskaitīt Krimināllikumā, bet lēmumā par pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu tiesa varētu atsaukties uz attiecīgo likuma normu. Savu-
kārt papildu pienākumi precīzi jāformulē tiesas lēmumā par personas pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Par obligātajiem pienākumiem visām pirms termiņa atbrīvotajām personām jāatzīst šādi:

- 1) reģistrēties Valsts probācijas dienestā piecu darba dienu laikā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas;
- 2) pildīt Valsts probācijas dienesta amatpersonu likumīgās prasības;
- 3) ierasties Valsts probācijas dienestā tā amatpersonas noteiktajā laikā;
- 4) informēt Valsts probācijas dienesta amatpersonu par iztikas avotiem, dzīves-
vietu, darba vietu vai mācību iestādi, kā arī nekavējoties ziņot par to maiņu;
- 5) lūgt Valsts probācijas dienesta atļauju izbraukšanai ārpus dzīvesvietas uz laiku,
kas ilgāks par piecpadsmit dienām.

Pienākumu skaitam un apjomam jābūt lielākam, ja lielāka ir nepieciešamība pēc personas uzvedības korekcijas, ja lielāks ir noziedzīga nodarījuma recidīva risks un ja lielāks neizciesta soda laiks.

Pienākumiem jābūt reāli izpildāmiem un ne pārāk apgrūtinājošiem. Tiesai vispusīgi jāizvērtē iespējamās pienākumu noteikšanas sekas.

Piemēram, ja notiesātais nav kompensējis ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitē-
jumu, ir jāizvērtē tāds pienākums kā zaudējumu atlīdzināšana noteiktā laikā. Šis pienākums motivēs personu meklēt legālus iztikas avotus – strādāt, lai atlīdzinātu nodarītos zaudējumus. Tomēr efekts var būt arī pretējs, ja zaudējuma summa ir ļoti liela vai zaudējumi jāatlīdzina ļoti īsā laikā. Zinot, ka pienākuma nepildī-
šanas dēļ neizciesto sodu var izpildīt reāli, persona var mēģināt atrast nepiecie-
šamos līdzekļus, izdarot jaunu noziedzīgu nodarījumu. Tāpēc, pirms šo pienākumu noteikt, jāizvērtē personas materiālais statuss, iztikas līdzekļu ieguves avots, atlīdzināmo zaudējumu apmērs, neizciestā soda daļa. Tiesām arī jāievēro, ka tajos

gadījumos, kad neizciestās brīvības atņemšanas laikā persona acīmredzami nevarēs pilnīgi atlīdzināt zaudējumus, var noteikt pienākumu uzsākt zaudējumu atlīdzināšanu, nosakot atlīdzināmo zaudējumu daļu un to atlīdzināšanas laiku, uzsverot, ka zaudējumu atlīdzināšana būs jāturpina arī pēc tam, kad būs beidzies neizciestā soda laiks.

Analizējot pašreizējo pienākumu noteikšanas praksi, kad persona tiek nosacīti pirms termiņa atbrīvota no brīvības atņemšanas, tiesas visbiežāk noteic, ka pēc atbrīvošanas no cietuma personai:

- 5 dienu laikā jāreģistrējas Valsts probācijas dienesta teritoriālajā struktūrvienībā pēc dzīves vietas;
- periodiski jāsatiekas ar probācijas darbiniekiem;
- jāsniedz probācijas darbiniekiem informācija par dzīvesvietu, darba vietu, iztikas avotiem;
- liegts mainīt dzīvesvietu bez Valsts probācijas dienesta piekrišanas;
- jālūdz probācijas dienestam atļauja izbraukšanai ārpus dzīvesvietas uz laiku, kas ilgāks par 15 dienām;
- jā piedalās atkarības profilakses programmā;
- noteiktā laikā jāatlīdzina ar noziedzīgu nodarījumu radītais zaudējums.

Tā kā tiesa nosaka pienākumus uz visu neizciestā soda laiku, būtu labi paredzēt mehānismu, kas ļautu tos grozīt. Pirms termiņa atbrīvo cilvēkus, kuri nav izcietuši gan dažus mēnešus, gan arī dažus gadus no piespriedē soda. Pēdējā gadījumā konstantu pienākumu noteikšana ne vienmēr ir lietderīga – ar laiku noteiktie pienākumi var zaudēt aktualitāti, savukārt Valsts probācijas dienestam var parādīties jaunas programmas, kurās varētu iesaistīt pirms termiņa atbrīvoto personu. To ņemot vērā, daži pienākumi jāformulē ļoti precīzi, savukārt citi var būt noteikti ne tik konkrēti. Piemēram, ļoti konkrēts un viennozīmīgi interpretējams ir pienākums piecu dienu laikā pēc atbrīvošanas no cietuma reģistrēties Valsts probācijas dienestā. Savukārt nav vēlams noteikt pienākumu piedalīties konkrētā resocializējošā programmā. Labāk noteikt pienākumu piedalīties resocializējošās programmās, kuras piedāvās personai Valsts probācijas dienests, tādējādi ļaujot Valsts probācijas dienestam izvēlēties un piedāvāt programmas, kuras visvairāk atbilst konkrētajam gadījumam.

UZRAUDZĪBA PĀR PERSONĀM, KAS NOSACĪTI PIRMS TERMIŅĀ ATBRĪVOTAS NO SODA IZCIEŠANAS

Pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzība ir pasākumu kopums, ko īsteno, lai integrētu personu sabiedrībā un panāktu, ka tā ikdienā ievēro tiesību normu prasības, proti – neizdara jaunus pārkāpumus. Valsts probācijas dienesta nolikuma 2. punktā uzsvērts, ka nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzība tiek veikta, lai veicinātu sabiedrības drošību.³⁷

Uzraudzība ietver ne tikai sistemātisku kontroli pār personas uzvedību, bet paredz arī aktīvu palīdzību personai. Palīdzības mērķis – pārliecināt personu, ka tā ir spējīga dzīvot sabiedrībā, nepārkāpjot tiesību normas. Palīdzība ir saprotama nevis kā pirms termiņa atbrīvotas personas problēmu risināšana, bet personas konsultācijas, padomu došana, motivācija patstāvīgi risināt savas problēmas.

Kopš 2006. gada 1. janvāra nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzību veic Valsts probācijas dienests. Pirms tam par to bija atbildīga Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcija (PITSI). Tātad šo funkciju no iestādes, kas atrodas Iekšlietu ministrijas padotībā, pārņēmusi Tieslietu ministrijas pārraudzībā esoša valsts pārvaldes iestāde.

PITSI

PITSI darbs nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzības jomā nav bijis ļoti efektīvs. Tam par iemeslu bijusi gan PITSI nelielā kapacitāte, Valsts policijas viedoklis par šā darba mazsvarīgumu un uzraudzības būtības šaura interpretācija – kā kontrole par to, lai pirms termiņa atbrīvotā persona neizdarītu jaunu noziedzīgu nodarījumu.

Ņemot vērā PITSI formālo pieeju nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu uzvedības uzraudzībai, aktīvas darbības saistībā ar šīm personām ir notikušas divos gadījumos, proti, to meklēšana, ja personas pēc atbrīvošanas no cietuma nav reģistrējušās PITSI un ja tās ir veikušas noziedzīgus nodarījumus, kuru dēļ neizciestais sods jāizpilda reāli.

Ar Iekšlietu ministrijas Valsts policijas priekšnieka pavēli 2002. gada 17. decembrī tika apstiprināta instrukcija "Par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita

³⁷ Valsts probācijas dienesta nolikums, MK noteikumi Nr. 1010, pieņemti 27.12.2005.

un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām³⁸, tomēr nebija normatīvā akta, kas reglamentētu darbību ar nosacīti pirms termiņa atbrīvotajām personām.

Veicot visu no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu reģistrāciju, PITSI atsevišķi nenodalīja tos cilvēkus, kas pilnībā izcieta piespriesto sodu, un tos, kuri tika atbrīvoti nosacīti pirms termiņa.

2003. gadā PITSI ir reģistrējusi 2174 cilvēkus, 2005. gadā – 2305 cilvēkus, kuri atgriezušies no ieslodzījuma vietām.³⁹ Ir zināms, ka 2003. gadā no cietumiem nosacīti pirms termiņa tika atbrīvoti 776 cilvēki, bet 2005. gadā – 1071 cilvēks, kā arī tas, ka pēc atbrīvošanas no cietuma 2003. gadā PITSI nav reģistrējušies 333 cilvēki, savukārt 2005. gadā – 540 cilvēku. Tomēr netiek apkopota informācija par to, kāda daļa nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu nav izpildījusi pienākumu reģistrēties.

Personu skaits, kuras ir Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas uzskaitē pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas vietām no 2000. līdz 2005. gadam⁴⁰

Gads	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Pieprasījumu skaits no cietumiem par atbrīvotajām personām	2203	2805	2524	2507	2611	2305
PITSI reģistrēto no cietumiem atbrīvoto personu skaits	2068	2270	2203	2174	2173	1765
%	93,9	80,9	87,3	86,7	83,2	76,6

Atbilstoši instrukcijai “Par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām”, lai nodrošinātu

³⁸ Instrukcija par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām, apstiprināta ar Valsts policijas priekšnieka 2002. gada 17. decembra pavēli Nr. 1369.

³⁹ Atskaite par Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem 2003. gada 12 mēnešos.

⁴⁰ Pēc PITSI datiem.

nosacīti pirms termiņa no soda atbrīvotās personas savlaicīgas ierašanās kontroli izvēlētajā dzīvesvietā, brīvības atņemšanas iestāde personas atbrīvošanas dienā sūtīja Valsts policijas iestādei paziņojumu par šīs personas atbrīvošanu.⁴¹ (6. pielikums).

Saņemto paziņojumu par personas atbrīvošanu no ieslodzījuma vietas PITSI darbinieks reģistrēja žurnālā un tā kopiju nodeva izraudzītās dzīvesvietas iecirkņa inspektoram vai Nepilngadīgo lietu inspekcijas darbiniekam.

Iecirkņa inspektoram vai Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbiniekam bija pienākums kontrolēt, vai persona ir ieradusies izraudzītajā dzīvesvietā, par ko viena mēneša laikā no atbrīvošanas dienas rakstiski bija jāinformē PITSI darbinieks.

Ja pilngadīga persona mēneša laikā, bet nepilngadīga persona – 5 dienu laikā neieradās izraudzītajā dzīvesvietā, PITSI vai Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbiniekam bija jāinformē par to Valsts policijas iestādes priekšnieks, kurš pieņēma lēmumu veikt pasākumus, lai noskaidrotu personas atrašanās vietu.

PITSI darbiniekam, satiekoties ar nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvoto personu, bija pienākums noskaidrot problēmas, kas radušās šai personai pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes, un veikt pasākumus to risināšanā. Atbilstoši instrukcijai PITSI darbiniekam bija pienākums sniegt personai palīdzību tādu jautājumu risināšanā kā:

- personu apliecinošo dokumentu noformēšana;
- dzīvojamās telpas saņemšana;
- iekārtošanās darbā.

Nepilngadīgajām personām bija veltīta lielākā uzmanība – pēc viņu atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas iekārtoja vai atjaunoja profilakses lietu un veica individuālās profilakses darbu saskaņā ar Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta instrukcijā noteiktajām prasībām.⁴² Šajā instrukcijā nekas nav teikts par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, bet ir definēti noteikumi, kas attiecas uz visām personām, kuras daļēji vai pilnīgi izcietušas piespriesto brīvības atņemšanu. Instrukcijas 26.2. punktā paredzēts, ka profilakses lietu iekārto vai atjauno uz 6 mēnešiem, nepieciešamības

⁴¹ Sk. 6. pielikumu.

⁴² Sk. Valsts policijas kārtības policijas Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta instrukciju, apstiprinātu 1999. gada 30. jūnijā ar Valsts policijas pavēli Nr. 455.

gadījumā pagarinot to līdz 1 gadam. Acīmredzot tādus noteikumus nevar atzīt par korektiem attiecībā uz nosacīti pirms termiņa atbrīvotajām personām, jo neizciestais soda laiks var būt ilgāks par vienu gadu.

Iecirkņu inspektoru dienesta instrukcijā ir teikts, ka inspektoram jāveic pasākumi, lai pozitīvi ietekmētu personu un atturētu no noziedzīgu nodarījumu un citu likumpārkāpumu izdarīšanas, bet, ja tādi tomēr notikuši, tos savlaicīgi atklātu⁴³. Savukārt atbilstoši instrukcijai "Par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām", iecirkņa inspektoram ir pienākums periodiski apmeklēt uzskaitē esošās personas dzīvesvietā un noskaidrot viņu dzīves apstākļus, iztikas līdzekļu iegūšanas avotus, ģimenes locekļu un kaimiņu atsauksmes, nepieciešamību sniegt palīdzību, kā arī citu informāciju. Uzskaitē esošās personas pārbaužu biežumu nosaka, ņemot vērā šīs personas uzvedību.

Iekārtojot nepilngadīgā profilakses lietu, nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbinieks sadarbībā ar bērna vecākiem un pašvaldības institūcijām izstrādā nepilngadīgā uzvedības sociālās korekcijas un sociālās integrācijas individuālo programmu, kurā, atkarībā no konkrētiem apstākļiem, var paredzēt dažādus pasākumus, piemēram:

- profilaktiska rakstura pārrunas;
- nepilngadīgā sadzīves apstākļu apsekošanu;
- psihologa, narkologa konsultāciju ieteikšanu nepilngadīgajam un ģimenei.

Jautājumus, kas saistīti ar palīdzības sniegšanu nepilngadīgajām personām, risina nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbinieki sadarbībā ar bāriņtiesu un pagasttiesu.

Kaut gan kopš 2006. gada 1. janvāra Valsts policija vairs nav atbildīga par pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzību, nav pamata uzskatīt, ka tai vairs nav ko darīt šajā jomā.

Atbilstoši likuma "Par policiju" 3. pantam policijai ir uzdevums garantēt personu un sabiedrības drošību un novērst noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus, kas arī sakrīt ar pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzības mērķiem.

⁴³ Sk. Policijas iecirkņa inspektoru dienesta instrukciju, apstiprinātu ar Valsts policijas priekšnieka 2002. gada 17. decembra pavēli Nr. 1369.

Tāpēc ir svarīgi, lai notiktu informācijas apmaiņa starp policiju un Valsts probācijas dienestu, kā arī lai policija sniegtu palīdzību probācijas dienesta funkciju izpildē.

Ļoti svarīga arī probācijas dienesta un policijas sadarbība gadījumos, kad pirms termiņa atbrīvotas personas, kurām piespriests papildsods – policijas kontrole. 2005. gadā PITSI uzskaitē tika uzņemti 980 cilvēki, kuriem tiesa piespriedusi attiecīgo papildsodu. Dati par to, cik daudzi no šiem cilvēkiem atbrīvoti pirms termiņa, nav pieejami, bet, ņemot vērā vispārējos datus par pirmstermiņa atbrīvošanu, šo cilvēku skaits varētu būt ap 350 līdz 400.

Ja pirms termiņa atbrīvota persona, kurai piespriesta policijas kontrole, personai vienlaikus jābūt gan probācijas dienesta, gan policijas redzes laukā. Valsts probācijas dienestam ir jāuzrauga personas uzvedība, bet policijai tā jākontrolē. Pastiprināta personas uzvedības kontrole un uzraudzība var dot pozitīvu efektu, tomēr rezultāts var būt arī negatīvs, ja policija un probācija nesaskaņo savas darbības un prasības attiecībā uz personu. Tādos gadījumos nav pieļaujama konkurence starp divām valsts institūcijām. Tā laika posmā, kad pārklājas policijas kontroles un neizciestā soda laiks, priekšroka jādod probācijas aktivitātēm, savukārt policijas kontrolei tās jāpapildina.

VALSTS PROBĀCIJAS DIENESTS

Par Valsts probācijas dienesta klientu atbilstoši Valsts probācijas dienesta likuma 1. panta 6. punktam atzīstama persona, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas iestādē vai ir atbrīvota no brīvības atņemšanas iestādes pēc soda izciešanas un noslēgusi vienošanos ar Valsts probācijas dienestu par postpenitenciārās palīdzības saņemšanu, kā arī persona, kas nosacīti atbrīvota no kriminālatbildības, nosacīti notiesāta vai nosacīti pirms termiņa atbrīvota no pamatsoda, ja tai noteikti likumā paredzētie pienākumi.⁴⁴

No tā nepārprotami izriet, ka persona, kas pirms termiņa nosacīti atbrīvota, var būt Valsts probācijas dienesta klients. Tomēr nav skaidrs, vai par probācijas klientu kļūst arī persona, kuru tiesa atbrīvojusi nosacīti pirms termiņa, nenosakot papildu pienākumus. 2006. gada 1. janvārī stājusies spēkā Valsts probācijas dienesta likuma 12. panta jaunā redakcija, kurā skaidri noteikts, ka Valsts probācijas dienests, pamatojoties uz spēkā stājušos tiesas nolēmumu, veic nosacīti notiesāto un nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvoto personu uzraudzību. Šajā

⁴⁴ Sk. Valsts probācijas dienesta likumu, pieņemtu 2003. gada 18. decembrī.

pantā nav paredzēta pirms termiņa atbrīvoto personu klasificēšana, ņemot vērā pienākumu noteikšanas vai nenoteikšanas faktu. Turklāt jāievēro, ka tiesa faktiski lemj par papildu pienākumiem personai, bet ikvienai nosacīti pirms termiņa atbrīvotajai personai ir pienākumi, kas izriet no šīs personas tiesiskā statusa, piemēram, reģistrēties Valsts probācijas dienestā, neizdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus.⁴⁵

Valsts probācijas dienesta funkcija neaprobežojas tikai ar no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu uzvedības uzraudzību un postpenitenciārās palīdzības sniegšanu. Valsts probācijas dienestam ir pienākums sadarboties ar brīvības atņemšanas iestādēm, sagatavojot personas atbrīvošanai pēc soda izciešanas. Veicot pirms termiņa atbrīvotas personas uzraudzību, Valsts probācijas dienests faktiski turpina ieslodzījuma vietā uzsākto darbu. Šis fakts ir nozīmīgs – atšķirībā no situācijas, kāda bija līdz 2006. gada 1. janvārim, proti, – vienai institūcijai (PITSI, iecirkņu inspektoriem) bija jāuzsāk darbs ar personu pēc tam, kad darbu pabeidza cita institūcija (ieslodzījuma vieta); jaunā kārtība paredz, ka probācijas darbinieki iepazīnušies ar topošo klientu jau cietumā, izvērtējuši noziedzīgā nodarījuma recidīva risku, pievērsuši uzmanību personas problēmām un var sagatavoties darbam ar personu pēc tās atbrīvošanas no cietuma.

Pusgads, kurā Valsts probācijas dienests veic pirms termiņa atbrīvojamo personu uzraudzību, nav pietiekams laika posms, lai analizētu veiktās darbības kvalitāti. Tomēr viennozīmīgi pozitīvi vērtējami centieni savienot pasīvās kontroles formas, kuras agrāk īstenoja PITSI, ar aktīvu uzraudzību. Respektīvi, arī turpmāk ir svarīgi kontrolēt, vai persona nav izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu vai administratīvus pārkāpumus, vai ir pierēģistrējusies uzraudzības iestādē. Tomēr šis darbs jāpapildina ar preventīvo darbu, ar personas iesaistīšanu resocializējošās programmās un palīdzības sniegšanu, lai atturētu personu no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem. Aktīva uzraudzība visvairāk atbilst probācijas būtībai, tās uzdevumiem un mērķiem. Kaut gan nav noliedzams fakts, ka aktīva uzraudzība prasa gan lielus finansiālos, gan arī cilvēkresursus. Tomēr jāapzinās, ka strādājot proaktīvi, ir iespēja novērst noziedzīgus nodarījumus, proti, pasargāt sabiedrību. Turklāt tie lati, kas papildus tiek tērēti probācijas vajadzībām, ietaupīs lielāku naudu – ja noziedzīgs nodarījums ir novērsts, nav jāfinansē pirmstiesas kriminālprocess, iztiesāšana, soda izpilde un turpmākā notiesātā resocializācija.

⁴⁵ Obligāto pienākumu loku būtu lietderīgi paplašināt, atzīstot par tādiem pienākumu piedalīties probācijas dienestā piedāvātajās programmās, sniegt probācijas dienestam informāciju par dzīvesvietu, darba vietu, ienākumu avotiem.

UZRAUDZĪBAS LAIKS

Atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas, tiesai nav jālemj par pārbaudes laika noteikšanu – personas uzvedības uzraudzība ir nosakāma uz neizciestā soda laiku. Uz to pašu laiku personai ir saistoši papildu pienākumi, ko viņai nenosaka tiesa, atbrīvojot pirms termiņa. Arī EP MK uzsver, ka papildu pienākumi un uzraudzības līdzekļi var būt noteikti uz laiku, kas nepārsniedz neizciestā soda daļu.⁴⁶

Attiecīga pieeja ir loģiska – tā atspoguļo domu, ka personu rīcības brīvību ierobežojošos līdzekļus var piemērot ne ilgāk kā uz to laiku, kas paredzēts notiesājošā tiesas spriedumā, un pirmstermiņa atbrīvošanas gadījumā šo laiku nav pamata pagarināt. Tomēr, respektējot notiesātās personas intereses, netiek ņemti vērā sabiedriskās drošības apsvērumi. Fakts, ka persona daļu no piesprietā brīvības atņemšanas soda ir izcietusi cietumā un pārējo laiku viņas uzvedību uzrauga probācija, ne vienmēr nozīmē, kas tiek sasniegts soda mērķis un persona vairs neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus.

Jāatzīmē, ka neizciestā soda termiņi ir dažādi. Piemēram, analizētajās lietās par pirmstermiņa atbrīvošanu ir bijis gadījums, kad persona nav izcietusi tikai 10 dienas no piesprietā soda, savukārt citai personai neizciestais soda laiks bijis 5 gadi, 5 mēneši un 10 dienas. Ja neizciestā soda laiks ir daži mēneši vai nedēļas, Valsts probācijas dienests fiziski nav spējīgs uzsākt efektīvu personas uzvedības uzraudzību.

Atbilstoši Valsts probācijas dienesta likumā noteiktajam pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma persona var slēgt līgumu ar probācijas dienestu, lai saņemtu postpenitenciāro palīdzību. Šā līguma spēks var pārsniegt neizciestā soda laiku, tādēļ probācijas dienestam ir tiesisks pamats uzturēt kontaktus un uzraudzīt personu arī pēc tam, kad neizciestais brīvības atņemšanas laiks pagājis. Tomēr šis līgums ir noslēdzams pēc atbrīvotās personas pašas gribas, proti, ja tā ir ieinteresēta sadarboties ar Valsts probācijas dienestu.

Sabiedrības drošības labad ir lietderīgi noteikt personai tādu postpenitenciārās uzraudzības laiku, kas pārsniedz neizciestā soda daļu, kā arī iespēju nepieciešamības gadījumos pagarināt uzraudzības laiku. To paredz arī EP MK rekomendācija "Par

⁴⁶ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda" 10. punktu.

nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda”, uzsverot, ka papildu pienākumi un uzraudzības līdzekļi var būt piemēroti arī uz nenoteiktu laiku, ja tas ir nepieciešams, lai aizsargātu sabiedrību.⁴⁷ EP MK Rekomendācijas sakarā ar Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamo sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanas uzlabošanu, kas attiecas arī uz pirmstermiņa atbrīvošanu, atbalsta iespēju dalībvalstīs paredzēt īpašus gadījumus, kad personai var būt noteikti pienākumi un veikta tās uzvedības uzraudzība, konkrēti nenosakot tā laiku. Par iemeslu tam var būt fakti, ka persona izdarījusi nopietnus noziegumus un, ņemot vērā personu raksturojošos datus, ir pamats uzskatīt, ka tā var apdraudēt citu cilvēku dzīvības, veselību un drošību sabiedrībā.⁴⁸ Protams, uz nenoteiktu laiku nosacītie pienākumi un rīcības ierobežojumi periodiski jāpārskata, vērtējot to saglabāšanas lietderīgumu.

Saprotams, ka atbrīvotās personas pagarināta vai nenoteikta laika uzraudzība nedrīkst kļūt par ikdienas parādību – to būtu lietderīgi noteikt tikai atsevišķām personām, ņemot vērā tās raksturojošas ziņas (piemēram, vairākkārtējs recidīvs) vai izdarīto noziegumu raksturu (seksuālās vardarbības noziegumi, atkārtotas slepkavības vai miesas bojājumu nodarīšana).

Pagarinātās (nenoteikta laika) uzraudzības intensitāte arī nedrīkst būt tikpat liela kā neizciestā soda laikā – attiecīgā uzraudzība faktiski jāsaprot kā sabiedriskās drošības līdzeklis, nevis kā mūža garumā izciešams, brīvības atņemšanai alternatīvs sods. Praktiski attiecīgā uzraudzība nozīmētu, ka:

- persona ir aktīvā Valsts probācijas dienesta uzskaitē;
- Valsts probācijas dienestam ir tiesības interesēties par cilvēka dzīves notikumiem – dzīvesvietu, ienākumu avotiem, ģimenes dzīvi;
- personai ir noteikti pienākumi, piemēram, no personas, kas izdarījusi seksuāla rakstura noziegumus, vienu reizi gadā var prasīt, lai tā apmeklētu psihologu vai seksologu un konsultētos; citai personai var noteikt pienākumu informēt probāciju par savu faktisko dzīvesvietu.

⁴⁷ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 “Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda” 11. punktu.

⁴⁸ On improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures, Rec(2000)22 of the Committee of Ministers to member states.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=388373&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

leviešot pagarināto (nenoteikta laika) personas uzraudzību, būtu jādomā arī par soda veidiem, ja persona neievēro viņai noteiktos uzvedības ierobežojumus.

Tā kā pagarinātas (nenoteikta laika) personu uzvedības uzraudzības noteikšana ir aktuāla ne tikai sakarā ar pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, to varētu noteikt arī cilvēkiem, kas pilnībā izcietuši brīvības atņemšanu vai atbrīvoti no soda nepieskaitāmības vai daļējas pieskaitāmības dēļ; būtu apsverams jautājums arī par speciāla likuma pieņemšanu, kas reglamentētu ar attiecīgo uzraudzību saistītos jautājumus.

UZRAUDZĪBAS ĪSTENOŠANA

Pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzības kārtību nosaka Valsts probācijas dienesta **instrukcija** "Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests veic nosacīti notiesāto, nosacīti pirms termiņa no soda atbrīvoto un nosacīti no kriminālatbildības atbrīvoto personu uzraudzību"⁴⁹. Iespēja reglamentēt ar vienu normatīvo aktu nosacīti pirms termiņa atbrīvoto, nosacīti notiesāto un nosacīti no kriminālatbildības atbrīvoto personu uzraudzību ir saistīta ar to, ka, neraugoties uz atšķirībām, minēto personu tiesiskajā stāvoklī ir daudz līdzīga – attiecīgajos gadījumos likumpārkāpēji nav izolēti no sabiedrības, tomēr viņu rīcību brīvība ierobežota ar nosacītajiem pienākumiem, kuru ievērošana garantē reālas brīvības atņemšanas nepiemērošanu. No krimināltiesiskā viedokļa šo personu statuss atšķiras, tomēr nav atšķirību viņu uzraudzības organizācijā.

Saņemdama izpildei tiesas lēmumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, Valsts probācijas dienesta teritoriālā struktūrvienība iekārto klienta lietu un uzsāk uzraudzības procesu. Valsts probācijas dienesta darbinieks, kura lietvedībā ir attiecīgā lieta – lietas vadītājs – uzaicina no ieslodzījuma vietas atbrīvoto personu uz pirmo interviju.

Uzraudzības kārtību konkrētajam klientam nosaka uzraudzības plāns, ko jācenšas sastādīt pēc iespējas ātrāk, bet ne ilgāk kā sešu kalendāro nedēļu laikā no personas ierašanās probācijā pirmo reizi. Uzraudzības plāns nav dokuments, kas "uzspiest" probācijas klientam – viņam pašam jābūt iesaistītam tā izstrādē. Uzraudzības plānu nevar sastādīt, ja persona pēc atbrīvošanas no cietuma nav ieradies uz tikšanos Valsts probācijas dienestā.

Uzraudzības plānu izstrādā, balstoties uz riska un personas vajadzību izvērtēšanu, kas notiek, intervējot pirms termiņa atbrīvoto personu, viņas tuviniekus un citus, kā arī analizējot probācijas darbinieka rīcībā esošo informāciju par personas pagātņi, dzīves apstākļiem, ienākumu avotiem, identificētajām problēmām un viņa raksturojumu. Uzraudzības intensitāti līdz uzraudzības plāna sastādīšanai nosaka lietas vadītājs, novērtējot, vai probācijas klients ir ar augstu recidīva risku.

⁴⁹ "Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests veic nosacīti notiesāto, nosacīti pirms termiņa no soda atbrīvoto un nosacīti no kriminālatbildības atbrīvoto personu uzraudzību", apstiprināta 2006. gada 5. janvārī ar Valsts probācijas dienesta vadītāja rīkojumu Nr. 1-18/1.

Pirmo reizi satiekoties ar klientu, probācijas dienesta darbinieks informē viņu par uzraudzības procesu, detalizēti izskaidro nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas būtību un brīdina par tiesiskām sekām, kas var iestāties pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumu pārkāpšanas gadījumā.

Pēc pirmās intervijas ar personu, kas atbrīvota pirms termiņa, Valsts probācijas dienesta darbinieks uzsāk riska un klienta vajadzību novērtējumu. Novērtējums jāsapagatavo ne vēlāk kā sešu kalendāro nedēļu laikā no klienta pirmreizējās ieršanās probācijas dienestā un jāpārskata ne retāk kā vienu reizi sešos mēnešos.

Pēc riska un vajadzību novērtēšanas probācijas dienesta darbinieks pabeidz uzraudzības plāna sastādīšanu, definējot šajā dokumentā uzraudzības vispārīgos un konkrētos mērķus, kā arī atspoguļojot tajā informāciju par pirms termiņa atbrīvoto personu un uzraudzības organizētāju, par personas pienākumiem un plānotajām aktivitātēm.

Svarīgi, ka uzraudzības plānā noteiktos mērķus probācijas dienesta klients apspriež ar dienesta darbinieku, kurš pievērš uzmanību, lai tie būtu reāli sasniedzami uzraudzības laikā. Mērķi tiek formulēti tā, lai novērstu kriminogēnos faktorus, kas veicina likumpārkāpumu izdarīšanu.

Nosakot mērķus, ar probācijas klientu tiek pārrunāts, kā praktiski tos var sasniegt. Valsts probācijas dienesta izstrādātajos ieteikumos uzsvērts, ka, piemēram, tādus mērķus kā jaunu noziedzīgu nodarījumu novēršana un precīza noteikto pienākumu izpilde sekmēs atturēšanās no alkohola lietošanas vai vismaz tā lietošanas samazināšana, izvairīšanās no kontaktiem ar cilvēkiem, kuriem ir krimināli ieradumi, anti-sociāls dzīvesveids. Lai apzinātos tās darbības, kas noved līdz likumpārkāpumam, jāmācās pašam risināt savas problēmas, jāiemācās atteikt paziņām un draugiem, ja tie vedina uz likumpārkāpumu. Lai uzlabotu finansiālo stāvokli, jāiet pie darba devējiem un jāmeklē darbs.

Ievērojot riska un vajadzību novērtējumu, pirms termiņa atbrīvotajai personai nosaka atbilstošu uzraudzības intensitāti. Tā ir lielāka augsta riska klientiem un attiecīgi mazāka zema riska klientiem. Ja pastāv liels jaunu noziedzīgu nodarījumu risks, personai biežāk jāsatiekas ar Valsts probācijas dienesta darbiniekiem, tai piedāvā iesaistīties probācijas programmās.

Ja pirms termiņa atbrīvotajai personai ar tiesas lēmumu paredzēts pienākums piedalīties probācijas programmās, persona saņem probācijas dienesta norīkojumu uz

tām. Programmu īstenoātjs var būt gan Valsts probācijas dienests, gan arī citas organizācijas, kas noslēgušas līgumu ar Valsts probācijas dienestu par šā pakalpojuma nodrošināšanu.

Ja no ieslodzījuma vietas atbrīvotajai personai nav pienākuma piedalīties probācijas programmās, bet šāda nepieciešamība izriet no riska un vajadzību novērtējuma, tad personu var iesaistīt programmās tikai ar pašas piekrišanu.

Uzraudzības plāna īstenošanas gaitā tiek kontrolēts, kā pirms termiņa atbrīvotā persona pilda likumā un tiesas lēmumā noteiktos pienākumus, nepieciešamības gadījumā iesaistot atbrīvoto probācijas programmās, kā arī veicot citus pasākumus uzraudzības plānā izvirzīto mērķu sasniegšanai. Par visām uzraudzības gaitā veiktajām darbībām tiek izdarītas atzīmes uzraugāmās personas lietā.

PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANAS NOSACĪJUMU PĀRKĀPŠANA

Pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda izciešanas būtības, tās nosacījumu pārkāpšana var būt par iemeslu pirmstermiņa atbrīvošanas atcelšanai. Tas notiek vienmēr un ir tieši atkarīgs no tā, cik nopietni ir pārkāpumi. Latvijas prakse šajā jautājumā kopumā atbilst EP MK Rekomendācijām, kurās uzsvērts, ka tad, ja pārkāpums nav ļoti liels un nozīmīgs, uzraugošā institūcija var brīdināt personu, norādot uz pārkāpumu iespējamām sekām. Savukārt, ja pārkāpumi ir nopietni, pirmstermiņa atbrīvošana no soda ir atceļama.⁵⁰

Ja nosacīti pirms termiņa atbrīvotais bez attaisnojoša iemesla nepilda tiesas uzdotos pienākumus vai atkārtoti izdara administratīvus pārkāpumus, par ko viņam noteikti administratīvie sodi, tiesa, pēc Valsts probācijas dienesta iesnieguma, var pieņemt lēmumu par neizciestās soda daļas izpildīšanu.

Valsts probācijas dienesta darbinieks reģistrē detalizētu informāciju par personai noteikto pienākumu nepildīšanu un, ja iespējams, pieprasa no pirms termiņa atbrīvotās personas paskaidrojumus par pārkāpumiem. Ja probācijas darbinieks uzskata, ka nav attaisnojošu iemeslu pienākumu nepildīšanai, viņš ierosina pirmstermiņa atbrīvošanas atcelšanu. Šajā gadījumā Valsts probācijas dienesta darbinieka pienākums ir pierādīt, ka probācijas klients nav pildījis savu pienākumu. Ja pirms termiņa atbrīvotā persona norāda, ka pienākums nav ticis pildīts attaisnojošu iemeslu dēļ, piemēram, slimības vai nepārvaramas varas dēļ, viņam pašam jānodrošina pierādījumi, kas to apstiprina.

Līdzīgi Valsts probācijas dienesta darbiniekam jārikojas tad, ja persona ir izdarījusi divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus. Normatīvajos aktos nav noteikts, pēc kādiem administratīvajiem pārkāpumiem jāierosina neizciesta soda izpilde. Nav pareizi interpretēt likuma normu formāli un uzskatīt, ka jebkuru divu administratīvo pārkāpumu dēļ pirmstermiņa atbrīvošana no soda jāatceļ. Probācijas dienesta darbiniekiem jāizvērtē administratīvo pārkāpumu raksturs un to izdarīšanas iemesli. Neizciestās soda daļas izpildīšana jāierosina, ja izdarītie pārkāpumi apdraud sabiedrisko kārtību un/vai drošību un tiem nav gadījuma rakstura. Tāpat jārikojas, ja izdarītie administratīvie pārkāpumi ir vienveidīgi ar tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, par kuriem persona tikusi sodīta ar brīvības atņemšanu, piemēram, persona,

⁵⁰ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda" 30. punktu.

kas tika sodīta pēc KL 260. panta (Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana) tīši izdara administratīvi sodāmu ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumu; pēc KL 190. panta (Kontrabanda) izdara administratīvi sodāmo kontrabandu.

Tajos gadījumos, kad Valsts probācijas dienesta darbiniekam ir tiesības, nevis pienākums, ierosināt neizciestā soda izpildi, lēmumu nedrīkst pieņemt mehāniski, bet jāizvērtē šādi apstākļi:

- vai pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumi ir pārkāpti bez attaisnojoša iemesla;
- vai ir apstākļi, kas mīkstina personas vainu izdarītajos administratīvajos pārkāpumos vai pienākumu nepildīšanā;
- vai pārkāpumi apdraudējuši citu personu intereses un sabiedrības drošību;
- kāds bijis nosacīti pirms termiņa atbrīvotās personas riska novērtējums;
- kā persona izskaidro pārkāpumu pieļaušanu un nosacījumu neievērošanu;
- vai pirms termiņa atbrīvotā persona izrāda vēlēšanos sadarboties ar Valsts probācijas dienestu;
- vai ir pamats uzskatīt, ka persona turpmāk ievēros tiesību normu prasības un neizdarīs jaunus pārkāpumus;
- vai ir iespējams pozitīvi ietekmēt personu, mainot uzraudzības plānu.

Ja persona, kurai bijusi nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, neizciestās soda daļas laikā veic jaunu noziedzīgu nodarījumu, sodam par jauno noziedzīgo nodarījumu pilnīgi vai daļēji pievieno sodu, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma. Tā kā persona nav izcietusi brīvības atņemšanas sodu, saskaņā ar KL 52. pantā paredzēto, galīgajam sodam pēc vairākiem spriedumiem jābūt brīvības atņemšanai.

Krimināllikumā nav noteikts, kā rīkoties, ja persona pirmstermiņa nosacītās atbrīvošanas laikā izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, par kuru tā atbrīvota no kriminālatbildības. Šajā gadījumā tiesai nav pamata piemērot KL 51. un 52. pantu, lai noteiktu galīgo sodu. Tomēr ir acīm redzams, ka jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšana pēc pirmstermiņa atbrīvošanas no soda izciešanas ir smagāks pārkāpums, salīdzinot ar noteikto papildu pienākumu neveikšanu vai administratīvo pārkāpumu izdarīšanu. Tādēļ arī šajā gadījumā jāparedz neizciestā soda izpilde. Šajā nolūkā KL 61. panta 4. daļa būtu jāpapildina ar jaunu teikumu: "**Ja nosacīti pirms termiņa atbrīvotais izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu, tiesa pēc Valsts probācijas dienesta iesnieguma pieņem lēmumu par neizciestās soda daļas izpildīšanu.**"

NOSACĪTAS PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANAS STATISTIKA

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda tiek Latvijā diezgan plaši pielietota. 2003. gadā pirms termiņa nosacīti tika atbrīvoti 30,1% no atbrīvoto personu kopskaita. 2005. gadā nosacīti pirms termiņa atbrīvoto īpatsvars pieaudzis līdz 42%.

No ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu skaits no 2000. līdz 2005. gadam⁵¹

Gads	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Atbrīvoto personu kopskaits	2296	2520	2517	2578	2645	2547
T.sk. atbrīvoti pēc soda izciešanas	1480	1728	1738	1795	1702	1435
% no atbrīvoto personu kopskaita	64,5	68,6	69,1	69,6	64,3	56,3
T.sk. atbrīvoti nosacīti pirms termiņa	794	782	770	776	842	1071
% no atbrīvoto personu kopskaita	34,6	31	30,6	30,1	31,8	42

Jāpiebilst, ka vidējie rādītāji par nosacīti pirms termiņa atbrīvotajām personām atspoguļo kopējo situāciju valstī, tomēr dažādos cietumos nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu skaits atšķiras. Pēdējo divu gadu laikā situācija pozitīvi mainījies, un šīs atšķirības vairs nav tik krasas. Piemēram, 2003. gadā no diviem slēgtajiem cietumiem – Grīvas cietuma un Jelgavas cietuma – nosacīti pirms termiņa tika atbrīvoti attiecīgi 8% un 36% no atbrīvoto personu kopskaita. Savukārt 2005. gadā no šiem cietumiem nosacīti pirms termiņa tika atbrīvoti attiecīgi 38% un 49% no atbrīvoto personu kopskaita.

⁵¹ Pēc ieslodzījuma vietu pārvaldes datiem.

**No atsevišķām ieslodzījumu vietām atbrīvoto personu skaits
no 2003. līdz 2005. gadam⁵²**

Cietums	Cietuma veids	2003. gadā		2004. gadā		2005. gadā	
		Atbrīvoto personu skaits pēc termiņa beigām	Atbrīvoti nosacīti pirms termiņa	Atbrīvoto personu skaits pēc termiņa beigām	Atbrīvoti nosacīti pirms termiņa	Atbrīvoto personu skaits pēc termiņa beigām	Atbrīvoti nosacīti pirms termiņa
Grīvas	SC	300	26 (8%)	250	52 (17%)	189	114 (37,6%)
Jelgavas	SC	185	104 (36 %)	107	102 (48,8%)	97	94 (49,2%)
Pārlielupes	SC	349	83 (19,2%)	281	83 (22,8%)	208	119 (36,4%)
Valmieras	SC	209	100 (32,4%)	164	109 (39,9%)	147	82 (35,8%)
Brasas	DSCn	58	7 (10,8%)	103	24 (18,9%)	182	49 (21,2)
Šķirotavas	DSC	232	77 (24,9%)	203	80 (28,3%)	175	55 (23,9%)
Jēkabpils	SC DSCn	254	77 (23,3%)	227	86 (27,5%)	181	123 (40,5%)
Daugavpils	SCn DSCn	37	23 (38,3%)	26	18 (40,9%)	23	22 (48,9%)
Matīsa	SC DSCn	48	44 (47,8 %)	83	36 (30,3%)	59	35 (37,2%)
Ilģuciema	DSC ACn	80	66 (45,2 %)	68	86 (55,8%)	51	55 (51,9%)
<p>Saisinājumi: DSC – daļēji slēgtais cietums SC – slēgtais cietums ACn – atklātā cietuma nodaļa DSCn – daļēji slēgtā cietuma nodaļa SCn – slēgtā cietuma nodaļa</p>							

⁵² Netiek ņemtas vērā personas, kuras atbrīvotas pēc aresta izciešanas. 100% ar arestu sodīto personu atbrīvotas pēc termiņa beigām.

Jāatzīst, ka atšķirība starp nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu ir saistīta arī ar cietumu režīmu veidiem un personu kategorijām, kas izcieš tajos piespriesto brīvības atņemšanas sodu. Tā, piemēram, Iļģuciema cietumā sodu izcieš sievietes, Matīsa cietumā galvenokārt sodu izcieš bijušie valsts pārvaldes un varas darbinieki, kas sodīti pirmo reizi.

Atbilstoši EP MK Rekomendācijām dalībvalstīm jāveic plaša informācijas apkopšana par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no ieslodzījuma vietām.⁵³ Latvijā tas netiek ievērots, un plaša un detalizēta statistika par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda nav pieejama. Ieslodzījuma vietu pārvalde ik gadu publisko informāciju par kopējo nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu. Taču tas ir vienīgais publiski pieejamais rādītājs, kas raksturo KL 61. pantā paredzētās normas piemērošanu.

Publiski nav pieejama, jo netiek apkopota, informācija par:

- notiesāto skaitu, kuri iesniedz lūgumu par viņu pirmstermiņa atbrīvošanu;
- apmierināto un noraidīto lūgumu skaitu sakarā ar pirmstermiņa atbrīvošanu no soda;
- pārsūdzēto administratīvo komisiju lēmumu skaitu, t. i., notiesāto sūdzībām, prokurora protestiem un to izskatīšanas rezultātiem;
- to gadījumu skaitu, kad tiesas noraida administratīvo komisiju ierosinājumu par personas pirmstermiņa atbrīvošanu no soda;
- papildu pienākumiem, kas noteikti personām, atbrīvojot viņus pirms termiņa;
- soda daļu, pēc kuras izciešanas notiek personu pirmstermiņa atbrīvošana;
- neizciesto soda daļu, atbrīvojot pirms termiņa (vidējie rādītāji, pirms termiņa atbrīvoto personu skaits, kuras nav izcietušas brīvības atņemšanu līdz 1 gadam, līdz 2 gadiem, utt.);
- korelāciju starp noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem personas tikušas sodītas, un nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas praksi;
- to nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu, kuras tikušas sodītas par seksuāla rakstura un vardarbīgiem noziegumiem;
- to pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu, kuras izvairās no uzraudzības;

⁵³ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijas Rec (2003)22 "Par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda" 43. – 45. punktu.

- personu skaitu, kas neizciesta soda laikā izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus;
- pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu, kas pēc neizciesta soda laika beigām izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus;
- personu skaitu, kas neizciestā soda laikā izdarījušas administratīvos pārkāpumus, kuru dēļ ierosināts atcelt pirmstermiņa atbrīvošanu;
- kopējo ierosinājumu skaitu atcelt pirmstermiņa atbrīvošanu no soda un to iemesliem;
- par neizciestā soda izpildes gadījumiem.

Svarīgi ievērot, ka statistikas datu trūkums nav pētnieku, bet to valsts institūciju liela problēma, kuras iesaistītas notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanas procesā. Nezinot par sava darba rezultātiem, ieslodzījuma vietu darbiniekiem, prokuroriem, tiesnešiem, probācijas darbiniekiem objektīvi nevar būt pārliecības, ka īstenojamā pirmstermiņa atbrīvošanas politika atbilst sabiedrības interesēm. Informācijas trūkuma dēļ nav iespējams spriest par pirmstermiņa atbrīvošanas mehānisma efektivitāti.

Pirmstermiņa atbrīvošana no soda nepārprotami samazina kopējo ieslodzīto skaitu un ļauj valstij taupīt naudu, kura pretējā gadījumā būtu jātērē ieslodzīto uzturēšanai. Tomēr bez atbildes ir jautājumi, vai pirmstermiņa atbrīvošana ietekmē noziedzīgo nodarījumu skaitu valstī, vai noziedzības līmenis tādēļ palielinās, samazinās vai paliek nemainīgs. Zinot to, būtu iespējams runāt par nepieciešamību paplašināt vai, otrādi, ierobežot pirmstermiņa atbrīvošanas praksi. Toties secinājumi par pirmstermiņa atbrīvošanu izdarīti, vai nu pētot atsevišķu institūciju praksi (tiesa, probācijas dienests, prokuratūra), vai, atsaucoties uz citu valstu praksi un tās apkopotajiem rezultātiem, vai pamatojoties vien uz teorētiskiem atzinumiem.

Ieslodzījuma vietu pārvaldei, Tiesu administrācijai, Valsts probācijas dienestam jāuzsāk informācijas apkopošana saistībā ar pirmstermiņa atbrīvošanu.

RĪGAS PILSĒTAS LATGALES PRIEKŠPILSĒTAS TIESAS PRAKSE, ATBRĪVOJOT NOTIESĀTOS NOSACĪTI PIRMS TERMIŅA

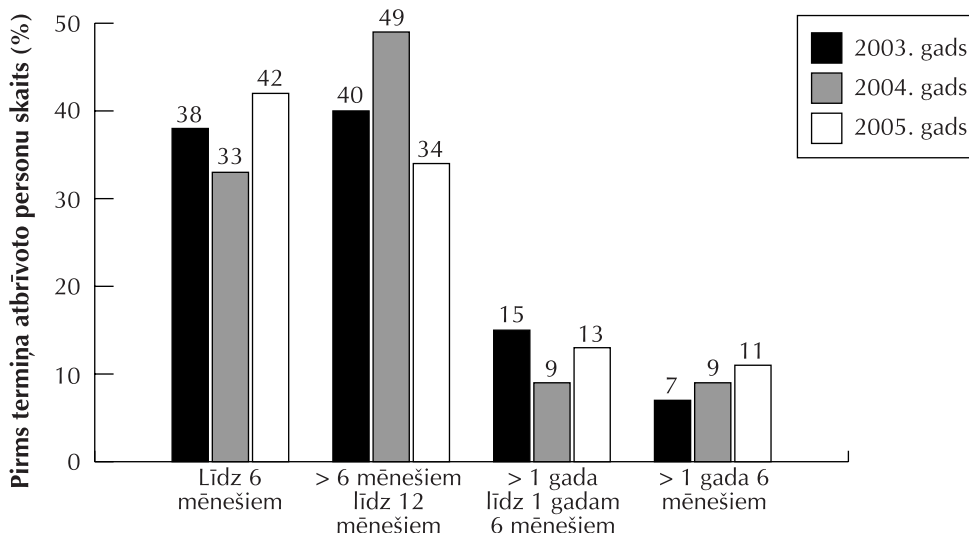
Pētījuma gaitā par notiesāto pirmstermiņa nosacītu atbrīvošanu no brīvības atņemšanas tika analizēti 193 lietu materiāli, kuras izskatītas Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā trīs gadu laikā – 46 lietas 2003. gadā, 42 – 2004. gadā, 105 – 2005. gadā. 190 gadījumos tiesa pieņēma lēmumu atbrīvot notiesātos nosacīti pirms termiņa, 3 gadījumos noraidīja lūgumus atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa.

Ievērojot teritoriālo principu, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesneši lemj par pirmstermiņa atbrīvošanu no Šķirotavas un Matīsa cietuma, kā arī no Centrālcieta. Lēmumus par personu pirmstermiņa atbrīvošanu pieņēmuši 9 tiesneši.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesneši, lai notiesātie nebūtu jāved konvoja pavadībā uz tiesu, paši brauc uz cietumu un vienā dienā lemj vidēji par 10–12 notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanu.

190 analizētajās lietās minimālais neizciestais brīvības atņemšanas laiks bijis 10 dienu, maksimālais – 2 gadi 3 mēneši un 8 dienas. 147 cilvēkiem (77%) neizciestais brīvības atņemšanas laiks ir bijis mazāks par 1 gadu.

Neizciestā soda laiks, atbrīvojot nosacīti pirms termiņa (Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas prakse no 2003. līdz 2005. gadam) (%)

Tā kā lielākā daļa cilvēku brīvības atņemšanas sodu izcieš par noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu, arī nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu vidū šī likumpārkāpēju grupa dominē.

Atbrīvojot nosacīti pirms termiņa, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesneši neizmanto likumā paredzēto iespēju noteikt personām KL 55. pantā paredzētos pienākumus.

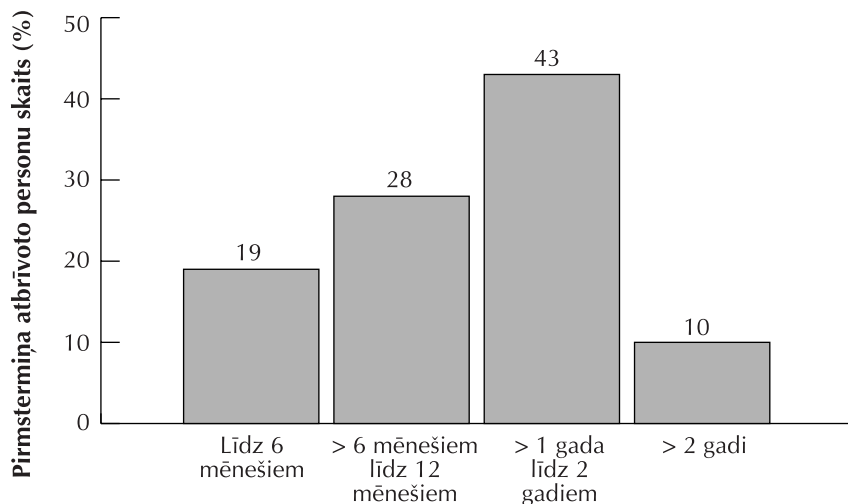
VALSTS PROBĀCIJAS DIENESTA RĪGAS TERITORIĀLĀS STRUKTŪRVIENĪBAS DARBS AR NOSACĪTI PIRMS TERMIŅA ATBRĪVOTAJĀM PERSONĀM

Valsts probācijas dienests veic nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzību kopš 2006. gada 1. janvāra.

Valsts probācijas dienesta Rīgas teritoriālajā struktūrvienībā 2006. gada pirmajos četros mēnešos tika reģistrētas 68 personas, kas nosacīti pirms termiņa atbrīvotas no divpadsmit ieslodzījuma vietām. Pirms termiņa atbrīvoto personu vidū dominē cilvēki, kas sodīti ar brīvības atņemšanu par noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu (53%), 37% pirms termiņa atbrīvoto personu sodīti par noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu (slepkavība, miesas bojājumu nodarīšana, laupīšana, dzimumnoziegumi), 21% izdarīja noziegumus, kuru priekšmets ir narkotiskās vai psihotropās vielas

68 analizētajās lietās minimālais neizciestais brīvības atņemšanas laiks bijis 1 mēnesis un 10 dienas, maksimālais – 5 gadi 5 mēneši un 10 dienas.

**Neizciestā soda laiks, atbrīvojot nosacīti pirms termiņa
(Valsts probācijas dienesta Rīgas teritoriālās struktūrvienības prakse
2006. gada I ceturksnī) (%)**

32 pirms termiņa atbrīvotajām personām tiesa noteica papildu pienākumus, kas paredzēti KL 55. pantā, savukārt 36 cilvēki tika atbrīvoti pirms termiņa bez papildu pienākumiem.

SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

Latvijas normatīvie akti paredz notiesāto personu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Ap 30 līdz 40% personu, kuras tikušas sodītas ar brīvības atņemšanu, tiek atbrīvotas nosacīti pirms termiņa. Vēlams, lai arī turpmāk nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda būtu plaši piemērota.

Ņemot vērā kriminālsodu politikas prioritātes, nav pamata prasīt, lai pirmstermiņa atbrīvošana no soda būtu piemērota biežāk vai retāk. Nozīme ir nevis kvantitatīviem, bet kvalitātes rādītājiem.

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir svarīgs elements progresīvās kriminālsodu izciešanas sistēmā. Iespēja būt nosacīti pirms termiņa atbrīvotam individualizē kriminālsoda izpildi (1); motivē personu sadarboties ar to institūciju darbiniekiem, kas īsteno soda izpildi (2), motivē notiesāto ievērot ieslodzījuma vietā noteikto kārtību, iesaistīties resocializējošās aktivitātēs (3); ļauj mazināt noteiktās krimināltiesiskās represijas apjomu, ja soda mērķus izdodas sasniegt agrāk, nekā tas noteikts tiesas spriedumā (4). Pirmstermiņa atbrīvošana no soda nodrošina pakāpenisku pāreju no ārēji kontrolējamas sistēmas cietumā uz dzīvi sabiedrībā, kur pašam par savu rīcību jāspēj atbildēt.

Jāņem vērā, ka Latvijā nav paredzēta obligāta personas nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda. Ieslodzījuma vietas administratīvajai komisijai un tiesai nav pienākuma atbalstīt visu notiesāto pirmstermiņa atbrīvošanu.

Likums paredz visām notiesātajām personām iespēju pirms termiņa nosacīti tikt atbrīvotām, neatkarīgi no piespriedtā brīvības atņemšanas ilguma un izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidiem.

Galvenais nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas kvalitātes rādītājs ir noziedzīgā recidīva līmenis nosacīti pirms termiņa atbrīvoto vidū. Ieslodzījuma vietu pārvaldei jāapkopo un jāpublisko informācija par penitenciārā recidīva dinamiku pirms termiņa atbrīvoto personu vidū, norādot gan krimināltiesiskā, gan arī kriminoloģiskā recidīva līmeni. Valsts probācijas dienestam jāapkopo un jāpublisko dati par to personu skaitu, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus neizciestā soda laikā. Prokuratūrai jāapkopo un jāpublisko informācija par noziedzīgu nodarījumu recidīva līmeni to personu vidū, kuras nosacīti atbrīvotas no kriminālatbildības un kurām piemērots priekšraksts par sodu, bet kuras atbrīvotas no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu vai noziedzīgu nodarījuma mazsvarīguma dēļ.

Tieslietu ministrijai jāizveido darba grupa, uzticot tai priekšlikumu izstrādi saistībā ar nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu.

Jāizstrādā noteikumi, kas reglamentētu ieslodzījuma vietas administratīvās komisijas darbu un lēmumu pieņemšanas kārtību.

Administratīvo komisiju locekļu skaits varētu tikt samazināts līdz 6 – 7 personām. Komisijas sastāvā jābūt cietuma sociālās rehabilitācijas daļas priekšniekam, kapelānam, ieslodzījuma vietas psihologam, Valsts probācijas dienesta un vietējās pašvaldības pārstāvjiem.

Ieslodzījuma vietu pārvaldei jāorganizē administratīvo komisiju locekļu kvalifikācijas celšana par jautājumiem, kas cieši saistīti ar komisijas darbības specifiku jeb izriet no tās.

Jāparedz rakstveida procesa ieviešana, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Ja no lietas materiāliem ir redzams, ka personu var atbrīvot nosacīti pirms termiņa, proti, tā tiek pozitīvi raksturota, nav disciplināri sodīta, strādā un mācās, piedalījies probācijas programmās, Valsts probācijas dienesta sagatavotajā izvērtēšanas ziņojumā norādīts, ka to var atbrīvot nosacīti pirms termiņa, tad administratīvajai komisijai varētu atļaut lemt par pirmstermiņa atbrīvošanas atbalstīšanu, nezaicinot uz sēdi notiesāto personu. Savukārt notiesātajam jāpiedalās administratīvās komisijas sēdē, ja iepriekšējā administratīvās komisijas sēdē konstatēts, ka nav iespēju lemt par personas pirmstermiņa atbrīvošanu notiesātā prombūtnē.

IeVP jāveic statistikas datu apkopošana par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jo tas ir viens no svarīgākajiem rādītājiem, kas raksturo ieslodzījuma vietu darbu un tā efektivitāti. Jābūt pieejamai informācijai par:

- notiesāto skaitu, kuri iesnieguši lūgumu par viņu pirmstermiņa atbrīvošanu;
- atbalstīto un noraidīto lūgumu skaitu sakarā ar pirmstermiņa atbrīvošanu no soda;
- pārsūdzēto administratīvās komisijas lēmumu skaitu, t. i., par notiesāto sūdzībām un prokurora protestiem, kā arī to izskatīšanas rezultātiem;
- to gadījumu skaitu, kad tiesas noraida administratīvo komisiju ierosinājumus par personu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda;
- papildu pienākumiem, kuri noteikti personām, atbrīvojot tās pirms termiņa;

- soda daļu, pēc kuras izciešanas notiek personu pirmstermiņa atbrīvošana;
- neizciesto soda daļu, atbrīvojot pirms termiņa (vidējie rādītāji, pirms termiņa atbrīvoto personu skaits, kuras nav izcietušas brīvības atņemšanu līdz 1 gadam, līdz 2 gadiem, līdz 3 gadiem vai ilgāku laiku);
- korelāciju starp noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem personas bijušas sodītas, un nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas praksi;
- nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu, kuras sodītas par seksuāla rakstura noziegumiem un vardarbīgiem noziegumiem;
- to pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu, kuras izvairās no uzraudzības;
- personu skaitu, kas neizciestā soda laikā izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus;
- pirms termiņa atbrīvoto personu skaitu, kuras pēc neizciestā soda laika apritēšanas izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus;
- personu skaitu, kuras neizciestā soda laikā izdarījušas administratīvos pārkāpumus, kuru dēļ bijis jāierosina atcelt atbrīvošanu pirms termiņa;
- kopējo ierosinājumu skaitu par pirmstermiņa atbrīvošanas no soda atcelšanu un tā iemesliem;
- par neizciestā soda izpildes gadījumiem.

Personām, kas uzsāk brīvības atņemšanas soda izciešanu, jāsniedz precīza un izsmeļoša informācija par pirmstermiņa atbrīvošanas iespējām un tās piemērošanas priekšnosacījumiem.

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda nedrīkst notikt tikai tādēļ, ka persona ir izcietusi likumā paredzēto piespriedēto soda daļu. KL 61. pantā paredzētās soda daļas izciešana un nedzēsto sodu trūkums ir pirmstermiņa atbrīvošanas formālie kritēriji – pastāvot tiem, pēc būtības var skatīt jautājumu par personas pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Lemjot par pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, uzmanība jāpievērš notiesātā personību raksturojošiem datiem – uzvedībai soda izciešanas laikā, dalībai resocializējošos pasākumos, pārkāpumiem visā soda izciešanas laikā.

Lemjot par iespēju piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jāvērtē personas uzvedība soda izciešanas laikā. Noziegumu recidīvs, smagu vai sevišķi smagu noziegumu izdarīšanas fakts, pastrādāto noziegumu raksturs jāņem vērā, izveido-

jot resocializējošo programmu konkrētajam notiesātajam. Brīdī, kad persona lūdz viņu atbrīvot nosacīti pirms termiņa, atkārtoti nav jāvērtē agrākie noziedzīgie nodarījumi, par kuriem persona izcieš brīvības atņemšanas sodu, bet gan jāraugās, kādi ir paredzētās soda izciešanas izpildes rezultāti.

Jāceļ ieslodzījuma vietu kapacitāte ieslodzīto resocializācijas organizēšanā. Ja resocializējošais darbs nav organizēts pienācīgā līmenī, pirmstermiņa atbrīvošanas ideja tiek diskreditēta. Nav pareiza formāla pirmstermiņa atbrīvošanas organizācija, proti, notiesātā atbrīvošana pirms termiņa tikai tāpēc, ka viņš ir izcietis likumā paredzēto obligāto soda daļu un nav pieļāvis disciplīnas pārkāpumus. Ieslodzījuma vietas un probācijas darbiniekiem jā rūpējas par brīvības atņemšanas soda saturu un par mērķtiecīgu resocializācijas darbu ikdienā.

Jāapsver iespēja izveidot katrā cietumā resocializācijas daļas, kuru personāls nodarbotos tikai ar resocializācijas jautājumiem, uzskatot to nevis par papildu darbu, kas pat nav atsevišķi apmaksāts, bet gan par savu darba tiešo pienākumu. Resocializācijas daļu darbiniekiem ir jābūt Valsts probācijas dienesta galvenajiem ikdienas sadarbības partneriem.

Fakts, ka persona soda izciešanas laikā nav atlīdzinājusi ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu, nevar būt par šķērslī personai nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai, ja tas objektīvi nav bijis iespējams. Tomēr nedrīkst atbrīvot nosacīti pirms termiņa personu, kura izvairās no nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas – neveic paredzētos maksājumus, kaut gan ir finansiāli spējīga to veikt, vai arī atsakās strādāt algotu darbu un pelnīt naudu kaitējuma atlīdzināšanai.

Administratīvajām komisijām un tiesām jāņem vērā, ka KL 61. pantā paredzēta iespēja atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa, ja notiesātais nav izdarījis pārkāpumus. Likumdevējs ir saistījis nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēju ar pārkāpumu neesamību, nevis disciplināro sodu neesamību. Lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, jāanalizē personas uzvedība visā soda izciešanas laikā, nevis gada laikā pirms iespējamās pirmstermiņa atbrīvošanas no soda.

Lemjot par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu, jāievēro šādi kritēriji:

- persona ir izcietusi likumā noteikto obligāto piespriedēto soda daļu (1/2, 2/3, 3/4 soda vai 25 gadi);
- persona izcieš sodu režīma augstākajā pakāpē (slēgtā vai daļēji slēgtā cietumā);
- personai nav nedzēsto sodu;

- notiesātā uzvedība soda izciešanas laikā ir pozitīvi vērtējama (jāvērtē soda izciešanas laikā izdarītie pārkāpumi, pamudinājumi, piekrišana strādāt un mācīties, piedalīšanās speciālās programmās);
- resocializējošā darba rezultāti (ņemot vērā noziedzīgo nodarījumu recidīva risku, personas sagatavošanos tiesiskai dzīvei sabiedrībā);
- sabiedrības drošības intereses;
- ar noziedzīgo nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu labprātīga atlīdzināšana (atbilstoši iespējām);
- piekrišana ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības (ja notiesātais noziedzīgo nodarījumu izdarījis alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ);
- piekrišana pienākumu noteikšanai;
- nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas būtības un nosacījumu apzināšanās un apņemšanās tos ievērot.

Gan administratīvās komisijas lēmums par pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu, gan tiesas lēmums par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu jāmotivē. Īpaši rūpīgi jāmotivē lēmumi, ar kuriem nolemts noraidīt lūgumu par pirmstermiņa atbrīvošanu vai iesniegums par pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu. Vispārīgie norādījumi, ka nav sasniegts soda mērķis vai nav panākta personas labošanās, jāapstiprina, norādot uz konkrētiem faktiem.

Kaut gan administratīvā komisija ir koleģiālā institūcija, visi tās dalībnieki individuāli atbildīgi par savu balsošanu. Nav pieļaujams ietekmēt administratīvās komisijas lēmumu pieņemšanu. Tomēr administratīvās komisijas dalībnieku pienākums ir norādīt tos faktus, kuru dēļ viņi atbalsta vai noraida personas pirmstermiņa atbrīvošanu. Turklāt šiem faktiem jābūt konkrētiem – nepietiek vien vispārīgi norādīt, ka nav sasniegti soda mērķi vai notiesātais ir vairākkārt sodīts ar brīvības atņemšanu.

Lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, jāņem vērā un jānorāda visi noziedzīgie nodarījumi, par kuriem persona izcieš sodu. Gan administratīvās komisijas, gan tiesas lēmumos jānorāda visi KL panti un pantu daļas, pēc kuriem personai noteikts sods. Nav korekta atsauce uz KL 50. panta 1. daļu, 50. panta 5. daļu, 51. pantu, ja nav uzskaitīti visi noziedzīgie nodarījumi, kurus izdarījis notiesātais.

Tajos gadījumos, kad tikusi grozīta KL panta sankcija un noziedzīgais nodarījums, par kuru persona izcieš sodu, atzīts par vieglāku, salīdzinot ar to, kāds tas bijis brīdī, kad persona pārkāpusi likumu, izdarītie grozījumi jāattiecina arī uz personu, kas izcieš sodu, proti, aprēķinot obligāti izciešamo soda daļu, jāizmanto tā proporcija, kas attiecas uz šo noziegumu pēc izdarītajiem grozījumiem.

KL 61. pants ir jāpapildina ar normu, kas regulētu obligāti izciešamās soda daļas noteikšanu, ja persona sodīta par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem vai galīgais sods ticis noteikts pēc vairākiem tiesas spriedumiem.

KPL jāizdara grozījumi, kas novērstu iespēju pārsūdzēt pirmās instances tiesas lēmumu, ar ko noraidīta sūdzība par administratīvās komisijas lēmumu, kura noraidījusi personas lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa. KPL 654. panta 3. daļā ir jāparedz, ka sūdzības un protestus par administratīvās komisijas lēmumiem izskata rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis pēc brīvības atņemšanas iestādes atrašanās vietas, un tā lēmums ir galīgais.

Valsts probācijas dienesta un ieslodzījuma vietas darbiniekiem, kā arī tiesai, jāizskaidro notiesātajiem nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas būtība. Tās piemērošanas fakts nedrīkst radīt personai priekšstatu, ka gan sods, gan arī ar tiesas spriedumu noteiktās saistības ir pilnīgi izpildītas un persona ir absolūti brīva.

Pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzību veic Valsts probācijas dienests, aktīvi sadarbojoties ar vietējām pašvaldībām, valsts policiju, nevalstiskām organizācijām.

Valsts probācijas dienesta likumā jāmaina probācijas klienta definīcija, izslēdzot no tās vārdus “ja tai uzlikti likumā paredzētie pienākumi”.

Veicot pirmstermiņa atbrīvoto personu uzraudzību, Valsts probācijas dienesta darbiniekiem jāpievērš uzmanība nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu iekārtošanai darbā. Tiesas sēdēs notiesātie bieži norāda, ka pēc atbrīvošanas viņus uzreiz pieņems darbā. Tomēr šī informācija ne vienmēr atbilst patiesībai, arī tāpēc, ka notiesātais pats šāda apgalvojuma izpildi nevar garantēt, kaut arī iekārtošanās darbā viņam būtu apsolīta.

Kaut gan kopš 2006. gada 1. janvāra nosacīti pirms termiņa atbrīvoto personu uzraudzības funkciju no Valsts policijas pārņēma Valsts probācijas dienests, policijai jāsniedz Valsts probācijas dienestam palīdzība pirms termiņa atbrīvoto personu uzvedības kontrolē.

Valsts probācijas dienestam un Valsts policijai jākoordinē darbība attiecībā uz tādu personu uzraudzību, kuras atbrīvotas nosacīti pirms termiņa un neizciestā pamatsoda laikā izcieš piespriesto papildsodu – policijas kontroli.

Pirmstermiņa atbrīvošana no soda ir nosacīta ar pienākumu izpildi. Jāizšķir obligātie pienākumi, kas nosakāmi ikvienai personai, kura tiek atbrīvota nosacīti pirms termiņa, un papildu pienākumi, kurus tiesa var noteikt pēc saviem ieskatiem, ņemot vērā Valsts probācijas dienesta ieteikumus.

Pirms termiņa atbrīvoto personu obligātie pienākumi precīzi jāuzskaita krimināllikumā, izdarot grozījumus KL 55. pantā. Par obligātiem pienākumiem visām pirms termiņa atbrīvotajām personām jāatzīst šādi:

- reģistrēties Valsts probācijas dienestā piecu darba dienu laikā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas;
- pildīt Valsts probācijas dienesta amatpersonu likumīgās prasības;
- ierasties Valsts probācijas dienestā tā amatpersonas noteiktajā laikā;
- informēt Valsts probācijas dienesta amatpersonu par iztikas avotiem, dzīvesvietu, darba vietu vai mācību iestādi, kā arī nekavējoties ziņot par to maiņu;
- lūgt Valsts probācijas dienesta atļauju izbraukšanai ārpus dzīvesvietas uz laiku, kas ilgāks par piecpadsmit dienām.

Atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa, tiesai jālemj par papildu pienākumu noteikšanu. Papildu pienākumu noteikšana personām ir vēlama, bet nav obligāta. Tos nosakot, jāievēro Valsts probācijas dienesta ieteikumi, neizciestā soda laiks, nepieciešamība pēc personu rīcības brīvības papildu ierobežošanas.

Praksē plašāk jāizmanto iespēja noteikt personai papildu pienākumus, kuri tieši nav paredzēti likumā (KL 55. panta 6. daļas 6. punkts.)

Pirms termiņa atbrīvotajai personai var uzdot vairākus papildu pienākumus, ja ir pamats uzskatīt, ka tie samazinās noziedzīga recidīva risku un sekmēs personas reintegrāciju sabiedrībā.

Priekšlikumi par papildu pienākumu uzdošanu jāformulē Valsts probācijas dienesta darbiniekiem, gatavojot izvērtēšanas ziņojumus par personu. Pirms pienākumu noteikšanas ir vēlams, lai probācijas darbinieks apspriestu tos ar notiesāto personu.

Atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa, tai obligāti jāizskaidro noteikto pienākumu būtība un to izpildes kārtība.

Ja, izciešot brīvības atņemšanas sodu, persona nav atlīdzinājusi ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu, tiesai ir jāizvērtē iespēja un lietderīgums uzdot personai pienākumu noteiktā laikā atlīdzināt ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu (KL 55. panta 6. daļas 1. punkts). Ja nodarītie zaudējumi ir lieli un neizciestā soda laiks mazs, tiesa var noteikt pienākumu līdz zināmam datumam atlīdzināt daļu no zaudējumiem.

Papildu pienākumi un uzraudzība pār pirms termiņa atbrīvoto personu ir nosakāmi uz neizciestā soda laiku. Ievērojot sabiedrības drošības intereses, jāparedz iespēja atsevišķos gadījumos, ņemot vērā personas vai izdarīto noziegumu raksturu, noteikt uzraudzību un uzdot papildu pienākumus uz ilgāku laiku.

1. pielikums

EIROPAS PADOME

MINISTRU KOMITEJA

Ministru komitejas Rekomendācija Rec(2003)22 dalībvalstīm par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu

*(Pieņemta Ministru komitejas 2003. gada 24. septembra
ministru vietnieku 853. sēdē)*

Ministru komiteja saskaņā ar Eiropas Padomes Statūtu 15.b panta noteikumiem, ievērojot, ka Eiropas Padomes dalībvalstis vēlas izstrādāt kopīgus principus attiecībā uz brīvības atņemšanas spriedumu izpildi, lai stiprinātu starptautisko sadarbību šajā jomā;

atzīstot, ka nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir viens no efektīvākajiem līdzekļiem, kā novērst atkārtotu noziegumu izdarīšanu un veicināt likumpārkāpēju sekmīgu atgriešanos normālā dzīvē, nodrošinot plānveida atbalstu, palīdzību un uzraudzību, lai ieslodzītais varētu sekmīgi reintegrēties sabiedrībā;

uzskatot, ka to var piemērot, ņemot vērā ikviena individuālos apstākļus, kā arī tiesiskuma un taisnīguma principus;

apzinoties, ka ieslodzījuma vietu finansēšana ir smags slogs sabiedrībai un ka brīvības atņemšana, kā liecina pētījumu rezultāti, nereti noved pie pretēja rezultāta un nerehabilitē likumpārkāpējus;

tādēļ uzskatot, ka ir lietderīgi iespējami samazināt brīvības atņemšanas izciešanas laiku un ka nosacīta atbrīvošana, pirms ir izciests viss piespriestais sods, ir nozīmīgs solis šajā virzienā;

atzīstot, ka pasākumiem, kas saistīti ar nosacītu atbrīvošanu, ir nepieciešams politisko vadītāju, administrācijas pārstāvju, tiesnešu, valsts prokuroru, advokātu un sabiedrības atbalsts un ka tādēļ viņiem rūpīgi jāskaidro brīvības atņemšanas spriedumu iemesli;

uzskatot, ka nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas likumdošanai un praksei ir jāatbilst tiesiskas valsts pamatprincipiem, kuru galvenais mērķis ir garantēt cilvēktiesības

saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju un ar to iestāžu praksi, kam uzticēta tās piemērošana;

ņemot vērā Eiropas Konvenciju par nosacīti notiesāto vai nosacīti atbrīvoto likumpārkāpēju uzraudzību (*ETS Nr. 51*);

atzīstot šo dokumentu lielo nozīmi:

- Rezolūcija (65) 1 par atliktu spriedumu, probāciju un citām brīvības atņemšanas alternatīvām;
- Rezolūcija (70) 1 par to, kā praktiski organizēt nosacīti notiesāto vai nosacīti atbrīvoto uzraudzību un rehabilitāciju pēc atbrīvošanas;
- Rezolūcija 76 (2) par apiešanos ar ieslodzītajiem, kam piesprieda ilgstoša brīvības atņemšana;
- Rekomendācija R (82) 16 par īslaicīgu brīvības atņemšanas vietas teritorijas atstāšanu;
- Rekomendācija R (87) 3 par Eiropas cietumu noteikumiem;
- Rekomendācija R (89) 12 par izglītību cietumā;
- Rekomendācija R (92) 16 par Eiropas noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem;
- Rekomendācija R (92) 17 par vienotu pieeju sprieduma sagatavošanai;
- Rekomendācija R (97) 12 par sodu un piespiedu līdzekļu izpildes personālu;
- Rekomendācija R (99) 22 par cietumu pārapspiedošību un ieslodzīto skaita palielināšanos;
- Rekomendācija Rec(2000)22 par to, kā uzlabot Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem izpildi,

iesaka dalībvalstīm:

- 1) noteikt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ar likumu, ja likumdošana to vēl neparedz;
- 2) nosacītas atbrīvošanas tiesiskajā regulējumā, politikā un praksē ņemt vērā šīs Rekomendācijas pielikumā izklāstītos principus;
- 3) iespējami plaši iepazīstināt sabiedrību ar šo Rekomendāciju par nosacītu atbrīvošanu un tās skaidrojošo memorandu.

Rekomendācijas Rec(2003)22 pielikums

I. Nosacītās atbrīvošanas definīcija

1. Šajā rekomendācijā nosacītā atbrīvošana nozīmē notiesāto ieslodzīto pirmstermiņa atbrīvošanu ar individuāliem pēcatbrīvošanas nosacījumiem. Amnestijas un apžēlošanas neietilpst šajā definīcijā.
2. Nosacītā pirmstermiņa atbrīvošana ir sabiedrībā izciešams sods. Tās ieviešanu likumdošanā un individuālu piemērošanu nosaka Eiropas noteikumi par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, kas atrodami Rekomendācijā Nr. R (92)16, kā arī Rekomendācijā Rec(2000)22 par to, kā uzlabot Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem izpildi.

II. Vispārīgie principi

3. Nosacītās atbrīvošanas mērķis ir atvieglot ieslodzītajiem pāreju no dzīves ieslodzījumā uz likumpaklausīgu dzīvi sabiedrībā, piemērojot pēc atbrīvošanas nosacījumus un uzraudzību, kas veicina šā mērķa sasniegšanu, sabiedrības drošību un noziedzības samazināšanos sabiedrībā.
- 4.a Lai mazinātu brīvības atņemšanas negatīvās sekas un veicinātu notiesāto reintegrāciju sabiedrībā ar nosacījumiem, kuru mērķis ir garantēt sabiedrības drošību, ir jānoteic ar likumu, ka nosacītā atbrīvošana ir iespējama visiem notiesātajiem ieslodzītajiem, ieskaitot uz mūžu notiesātos.
- 4.b Ja piespriestais ieslodzījums ir tik īss, ka nosacītā atbrīvošana nav iespējama, jāmeklē citi ceļi, kā sasniegt šos mērķus.
5. Sākot izciest piespriesto sodu, notiesātajam jāzina, kad un pēc kādiem kritērijiem viņu var atbrīvot nosacīti pēc minimālā soda izciešanas (kas izteikts absolūtos skaitļos vai kā noteikta soda daļa) ("diskrecionārā atbrīvošanas sistēma"), vai arī kad viņš pēc likuma nosacīti jāatbrīvo pēc noteikta termiņa izciešanas (kas izteikts absolūtos skaitļos un/vai kā piespriestā soda daļa) ("mandatorā atbrīvošanas sistēma").
6. Minimālajam vai noteiktajam soda izciešanas termiņam nav jābūt tik ilgstošam, ka nosacītās atbrīvošanas mērķis nav sasniedzams.

7. Rūpīgi jāizvērtē potenciālais resursu ietaupījums, piemērojot mandatoro atbrīvošanas sistēmu tādām piespriešajām sodam, attiecībā uz kuru individualizēts novērtējums tikai minimāli mainītu atbrīvošanas datumu.
8. Lai samazinātu nosacīti atbrīvoto recidīva risku, var noteikt viņiem individualizētus nosacījumus, piemēram:
 - kompensācijas izmaksa vai kaitējuma atlīdzināšana cietušajam;
 - ārstēšanās no alkohola vai narkotiku atkarības vai no jebkuras citas ārstējamas kaites, kas nepārprotami saistīta ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
 - iesaistīšanās darbā vai citā ar darbu saistītā programmā, piemēram, mācībās vai profesionālajā apmācībā;
 - piedalīšanās individuālajās resocializācijas programmās;
 - aizliegums dzīvot vai atrasties noteiktās vietās.
9. Kopā ar pirmstermiņa atbrīvošanu jānosaka uzraudzība, kas ietver palīdzību un kontroli. Uzraudzības raksturs, ilgums un intensitāte pielāgojams katram atsevišķam gadījumam. Visā nosacītas atbrīvošanas termiņa laikā jābūt iespējai to koriģēt.
10. Nosacījumi vai uzraudzība jānoteic uz laiku, kas samērojams ar neizciesto soda daļu.
11. Neterminēti nosacījumi un uzraudzības pasākumi piemērojami vienīgi tad, kad tas ir absolūti nepieciešams sabiedrības drošībai, un ņemot vērā garantijas, kas noteiktas Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem 5. noteikuma grozītajā tekstā, kas atrodams Rekomendācijā Rec (2000)22 .

III. Sagatavošana nosacītai atbrīvošanai

12. Sagatavošana nosacītai atbrīvošanai organizējama ciešā sadarbībā ar visu cietuma personālu un visiem tiem, kas iesaistīti uzraudzībā pēc atbrīvošanas, un tā izdarāma, pirms beidzies minimālais vai noteiktais termiņš.
13. Cietuma dienestiem jānodrošina ieslodzītajiem iespēja piedalīties atbilstošajās pirmsatbrīvošanas programmās un jāmotivē viņu iesaistīšanās izglītības un apmācības programmās, kas palīdzētu viņiem pielāgoties dzīvei sabiedrībā. Kā

alternatīvas brīvības atņemšanas soda izpildei pēc iespējas plašāk jāizmanto daļēji atklātais, atklātais režīms, kā arī notiesāto dzīvošana ārpus cietuma, tā atvieglojot ieslodzīto atgriešanos sabiedrībā.

14. Sagatavošanā nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai iekļaujama arī iespēja ieslodzītajiem uzturēt attiecības, dibināt attiecības vai atjaunot attiecības ar savu ģimeni un tuviem radniekiem vai arī veidot stabilus kontaktus ar dienestiem, organizācijām un brīvprātīgām apvienībām, kas var palīdzēt nosacīti atbrīvotajiem pielāgoties dzīvei sabiedrībā. Šim nolūkam nepieciešamas dažādas īslai-
cīga atvaļinājuma formas.
15. Pēc iespējas agrāk jāsāk atbilstīgu pēcbrīvošanas nosacījumu un uzraudzības līdzekļu izstrādāšana. Iespējamie nosacījumi, palīdzība, kontroles prasības un iespējamās nosacījumu neievērošanas sekas ir rūpīgi jāskaidro un jāapspriež ar ieslodzītajiem.

IV. Nosacītas atbrīvošanas noteikšana

Diskrecionārā atbrīvošanas sistēma

16. Minimālā soda daļa, kas jāizcieš, lai varētu piemērot nosacītu atbrīvošanu pirms termiņa, nosakāma ar likumu.
17. Kompetentas institūcijas uzsāk nepieciešamo procedūru, lai lēmums par nosacītu atbrīvošanu varētu tikt pieņemts, tiklīdz notiesātais izcietis noteikto minimālo soda daļu.
18. Kritērijiem, pēc kuriem nosaka atbilstību nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai, jābūt skaidri un precīzi formulētiem. Tiem arī jābūt reāli izpildāmiem, tādēļ jāņem vērā ieslodzītā personība un sociāli ekonomiskie apstākļi, kā arī resocializācijas programmu pieejamība.
19. Personas nenodrošināšana ar iespēju strādāt pēc atbrīvošanas no cietuma nav pamats, lai atteiktu vai atliktu nosacīto atbrīvošanu. Ir jāmeklē citas nodarbināšanas iespējas. Pastāvīgas dzīves vietas trūkums nav pamats, lai atteiktu vai atliktu nosacītu atbrīvošanu; šādos gadījumos ir jāatrod pagaidu mājvieta.
20. Nosacītas atbrīvošanas kritēriji piemērojami tādā veidā, lai garantētu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu visiem ieslodzītajiem, kuri atbilst minimālajām pra-

sībām, kas ļauj secināt, ka viņi būtu likumpaklausīgi pilsoņi. Lemjošo institūciju pienākums ir pierādīt, ka ieslodzītais nav izpildījis kritērijus.

21. Ja lemjošā institūcija nolemj neatbalstīt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, tai jānosaka datums, kad jautājums tiks pārskatīts. Jebkurā gadījumā ieslodzītajiem jābūt iespējai vēlreiz vērsties lēmēj institūcijā, tiklīdz situācija būtiski mainījies viņiem par labu.

Mandatorā atbrīvošanas sistēma

22. Obligāti izciešamo soda daļu nosaka likums.
23. Atbrīvošanu var atlikt tikai likumā noteiktos izņēmuma gadījumos.
24. Lēmumā par atbrīvošanas atlikšanu ir jānosaka jauns atbrīvošanas datums.

V. Nosacījumu uzdošana

25. Lemjot par uzdodamajiem nosacījumiem un to, vai nepieciešama uzraudzība, lemjošās institūcijas rīcībā jābūt ziņojumiem, t. sk. mutiskiem ziņojumiem no cietumā strādājošiem darbiniekiem, kuri pazīst ieslodzītos un viņu personīgos apstākļus. Profesionāļiem, kas iesaistīti uzraudzībā pēc atbrīvošanas, vai citām personām, kuras pārzina ieslodzīto sociālos apstākļus, arī būtu jāsniedz informācija.
26. Lemjošajai institūcijai jāpārlicinās, ka ieslodzītie saprot uzdotos nosacījumus, pieejamo palīdzību, kontroles prasības un iespējamās uzdoto nosacījumu neievērošanas sekas.

VI. Nosacītas atbrīvošanas izpilde

27. Ja nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana jāatliek, ieslodzītie, kas gaida atbrīvošanu, jātur apstākļos, kas ir iespējami tuvi apstākļiem sabiedrībā.
28. Par nosacītās atbrīvošanas un uzraudzības pasākumu kontroli atbild izpildinstitūcija saskaņā ar Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem 7., 8. un 11. noteikumu.

29. Īstenošana organizējama un veicama saskaņā ar Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem 37.–75. noteikumu, kā arī ar efektivitātes pamatprasībām, kas izklāstītas Rekomendācijas Rec(2000)22 par to, kā uzlabot Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem izpildi, 9.–13. principa punktā.

VII. Nosacījumu neievērošana

30. Ja ir nenozīmīgi piespiesto nosacījumu pārkāpumi, izpildinstitūcija veic profilaktisku darbu vai izsaka brīdinājumu. Par jebkuru nozīmīgu nosacījumu pārkāpumu nekavējoties jāziņo institūcijai, kas var lemt par iespējamo atbrīvošanas atsaukšanu. Tomēr šai institūcijai rūpīgi jāizvērtē, vai turpmāk brīdinājums, stingrāki nosacījumi vai atbrīvošanas pagaidu atsaukšana būs pietiekams sods.
31. Vispārīgi runājot, uzdoto nosacījumu nepildīšanas gadījumā jāņem vērā tas, ko paredz Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem 25. noteikums, kā arī pārējās atbilstošās noteikumu X. nodaļas prasības.

VIII. Procesuālās garantijas

32. Lēmumus par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas atbalstīšanu, atlikšanu vai atsaukšanu, kā arī ar to saistīto nosacījumu vai sodu piespriešanu pieņem likumā noteiktās institūcijas saskaņā ar procedūrām, kurās ņemtas vērā šādas garantijas:
- a) notiesātajām personām ir tiesības tikt uzklaušītām un saņemt konsultāciju saskaņā ar likumu;
 - b) lēmējinstīcijai ir rūpīgi jāizvērtē jebkuri apstākļi, ieskaitot notiesāto personu paziņojumus savas lietas aizstāvībai;
 - c) notiesātajām personām ir tiesības iepazīties ar savu personas lietu;
 - d) lēmumiem ir jābūt motivētiem un par tiem jāpaziņo rakstiski.
33. Notiesātajām personām jābūt iespējai apstrīdēt lēmumu pēc būtības, kā arī procesuālo garantiju neievērošanu augstākā neatkarīgā un objektīvā lēmējinstīcijā, kā paredzēts likumā.
34. Ir jābūt noteiktai pārsūdzības procedūrai arī attiecībā uz nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas izpildi.

35. Visām pārsūdzības procedūrām jāatbilst garantijām, kas noteiktas Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem 13.–19. noteikumā.
36. Nekas no 32.–35. punktā minētā nedrīkst tikt izprasts tā, lai ierobežotu vai pārkāptu jebkuru no attiecīgajām garantijām, kas minētas Eiropas Cilvēktiesību konvencijā.

IX. Lēmumu pieņemšanas pilnveidošanas metodes

37. Ieteicams izmantot un izstrādāt pārdomātus riska un vajadzību izvērtēšanas instrumentus, kas kopā ar citām metodēm atviegloju lēmumu pieņemšanu.
38. Jāorganizē lēmumu pieņemšanā iesaistīto personu informējošas un/vai apmācošas sesijas, kuras vadītu tiesību un sociālo zinātņu speciālisti, kā arī darbinieki, kuru pienākums ir nosacīti atbrīvoto reintegrācija.
39. Ir jāizstrādā pasākumu komplekss, lai lēmumu pieņemšanā iespējami tiktu ievērota vienota pieeja.

X. Informēšana un konsultācijas par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu

40. Poliņķi, tiesu iestādes, lēmējinstiņūcijas un izpildinstiņūcijas, pašvaldību vadītāji, apvienības, kas palīdz cietušajiem un ieslodzītajiem, kā arī augstskolu pasniedzēji un pētnieki, kas interesējas par šo jautājumu, jāinformē un jākonsultē par to, kā darbojas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas mehānisms, kā arī par jaunākajām izmaiņām attiecīgajā likumdošanā un praksē.
41. Lēmējinstiņūcijām jāsaņem informācija par to ieslodzīto skaitu, kam veiksmīgi vai neveiksmīgi tikusi piemērota nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, kā arī par veiksmes vai neveiksmes cēloņiem.
42. Jāorganizē plašsaziņas līdzekļu un citas kampaņas, lai sabiedrība saņemtu informāciju par nosacītas atbrīvošanas funkcionēšanu, par novitātēm tās piemērošanā un par tās vietu krimināltiesību sistēmā. Šādai informācijai jābūt viegli un ātri pieejamai, ja tiek publiskots kāds nopietns pārkāpums notiesātā nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas laikā. Tā kā šādi notikumi parasti piesaista

plašsaziņas līdzekļu interesi, ir lietderīgi vērst uzmanību uz nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas mērķiem un pozitīvajiem rezultātiem.

XI. Pētījumi un statistika

43. Lai iegūtu vairāk zināšanu par pastāvošo nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas sistēmu lietderīgumu un to turpmāko attīstību, jāveic izvērtēšana un jāvāc statistikas dati par šo sistēmu funkcijām un nosacītas atbrīvošanas efektivitāti izvirzīto mērķu sasniegšanā.
44. Līdzās iepriekš ieteiktajai izvērtēšanai jāveicina pētījumi par nosacītas atbrīvošanas sistēmas funkcionēšanu. Šādos pētījumos būtu iekļaujami tiesu un lēmēj-institūciju, izpildinstitūciju, cietušo, sabiedrības pārstāvju un notiesāto viedokļi, priekšstati un attieksme. Ir jāpēta arī tas, vai nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir ekonomiski izdevīga, vai tā mazina recidīvismu, cik labi nosacīti atbrīvotie notiesātie pielāgojas dzīvei sabiedrībā un kā nosacītas atbrīvošanas shēma ietekmē sankciju un sodu noteikšanu, kā arī spriedumu izpildi. Arī atbrīvošanas sagatavošanas programmām jāklūst par rūpīgu pētījumu objektu.
45. Nepieciešama statistika par tādiem jautājumiem kā ieslodzīto skaits, kam noteikta nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana salīdzinājumā ar to ieslodzīto skaitu, kam bijušas tiesības uz to pretendēt, par piespriesto brīvības atņemšanas ilgumu un ar to saistītajiem likumpārkāpumiem, par izciesto soda daļu, atbrīvošanas atsaukšanas gadījumu skaitu, atkārtotas notiesāšanas gadījumu skaitu, kā arī nosacīti atbrīvoto notiesāto sociāli demogrāfisko vēsturi.

2. pielikums

Lieta Nr. 4-12/245/8 2004. gada 21. maijā

LĒMUMS

Jelgavas tiesa šādā sastāvā:

tiesnesis J. Š.,

tiesas piesēdētājas R. S. V. O.,

ar sekretāri L. D.,

piedaloties prokuroram A. E.,

administratīvās komisijas pārstāvim J. E.,

2004. gada 21. maijā izskatīja atklātā tiesas sēdē Jelgavā, Pārlielupes cietuma telpās, Administratīvās komisijas iesniegumu par notiesātā **G. G.**, personas kods xxxxxx-xxxxx, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Pārbaudījusi notiesātā personīgās lietas materiālus, noklausījusies viņa paskaidrojumus, administrācijas pārstāvja paskaidrojumus, Administratīvās komisijas viedokli, prokurora atzinumu, tiesa

konstatēja:

G. G. notiesāts 2003. gada 23. janvārī Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā pēc KL 175. panta 3. daļas, 51. panta ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem 3 mēnešiem. Soda termiņa sākums 2002. gada 10. jūnijs.

Uz 2004. gada 21. maiju G. G. izcietis – 1 gadu, 11 mēnešus, 11 dienas.

Soda izciešanas laikā notiesātais G. G. režīma un disciplīnas pārkāpumus nav pieļāvis. Cietumā ar darbu nodrošināts nav. Uz audzinoša rakstura pasākumiem reaģē pareizi. Režīma prasības pilda. Pildījis atsevišķus rīkojumus vienības labiekārtošanā. Vainu izdarītajā noziegumā ir atzinis un nožēlo. Uztur attiecības ar māti un brāli. No 2004. gada 31. marta sodu izcieš cietuma augstākā režīma pakāpē. Tiesa uzskata, ka iesniegums ir pamatots un apmierināms.

Notiesātais G. G. ar priekšzīmīgu uzvedību ir pierādījis savu labošanos. Tāpēc tiesa uzskata, ka viņu iespējams pirms termiņa nosacīti atbrīvot no soda.

Pamatojoties uz teikto un KL 61. pantu, saskaņā ar Latvijas KPK 365. pantu, tiesa

nolēma:

notiesāto G. G. no atlikušā soda – 3/trīs/ mēnešu 19/deviņpadsmit/ dienu izciešanas nosacīti pirms termiņa atbrīvot.

Tiesnesis /paraksts/

Tiesas piesēdētāji /divi paraksti/

3. pielikums

IZRAKSTS* no LR IeVP Brasas cietuma Administratīvās komisijas sēdes PROTOKOLA Nr. 10

2005. gada 25. oktobrī

Rīga

Komisijas sastāvs:

priekšsēdētājs G. K., IeVP analītiskā darba daļas galvenais inspektors,
Priekšsēdētāja vietnieks R. B., cietuma priekšnieks,
sekretāre – M. Ž., cietuma uzskaites daļas priekšniece,
locekļi – N. P., cietuma priekšnieka vietnieks,
A. L., cietuma priekšnieka vietnieks,
I. K., cietuma medicīnas daļas priekšniece,
J. B., cietuma drošības daļas priekšnieks,
D. S., cietuma uzraudzības daļas priekšnieks,
K. F., cietuma sociālās rehabilitācijas daļas priekšnieks,
A. Ž., cietuma priekšnieka vietnieks,
A. B., Valsts Probācijas dienesta Rīgas teritoriālās struktūrvienības vadītājs **nepiedalās**,
piedaloties Specializētās vairāku nozaru prokuratūras prokuroram **J. Ž**

Iepazīstoties ar notiesātā personas lietas materiāliem, noklausoties vienības priekšnieka un notiesātā paskaidrojumus,

izskatīja jautājumu:

par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības
atņemšanas soda, pamatojoties uz KL 61. pantu.

Nolēma:

<p>P. J., 18/12/1966 latvietis, LR pilsonis, personas kods: xxxxxx-xxxxx, notiesāts: 20/05/2005, Tukuma rajona tiesa pēc KK\KL pantiem: 175. p. 3. d.-KL</p>	<p>Ar balsu skaitu par 4 pret 6, atteikt ierosināt tiesai atbrīvot no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa, nav pārliecības par viņa labošanos, pret komisijas locekļiem rupja un izaicinoša uzvedība. Prokurors atbalsta komisijas lēmumu.</p>
--	--

Soda termiņi: 1 g. 0 m. 0 d.

iepriekšējās sodāmības 8

Režīms: slēgtais cietums – augstākā režīma pakāpe

Soda izciešanas sākums: 14/02/2005

Soda termiņa beigas: 14/02/2006

Var tikt atbrīvots nosacīti pirms termiņa pēc 2/3 izciešanas no noteiktā soda: 14/10/2005

Var pārvest uz vidējo pakāpi: 14/05/2005

Izskatīts pārceļšanai uz vidējo pakāpi: 28/06/2005

Var pārvest uz augstāko pakāpi: 28/09/2005

Izskatīts pārceļšanai uz augstāko pakāpi: 30/08/2005

Raksturots apmierinoši.

Priekšsēdētājs **paraksts**

Sekretāre **paraksts**

Administratīvās komisijas lēmums notiesātajam paziņots un izskaidrots, ka viņš var pārsūdzēt šo lēmumu, iesniedzot sūdzību Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesai 10 dienu laikā.

Iepazīstināts **paraksts** P. J.

* Kursīvā atzīmēts teksts, kas pierakstīts ar pildspalvu.

4. pielikums

K12-1/22
DAUGAVPILS TIESAI

IEROSINĀJUMS

par notiesātā nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu,
pamatojoties uz KL 61. pantu

2004. gada 23. aprīlī.

Daugavpilī

Grīvas cietuma Administratīvā komisija, izskatot notiesātā O. L., p. k. xxxxxx-xxxxx, personas lietas materiālus, kurš izcieš sodu Grīvas cietumā,

konstatēja:

O. L., dzim. 1949. g. 07. aprīlī, Daugavpilī, krievs, LR pilsonis, līdz arestam dzīvoja Daugavpilī, _____, agrāk sodīts 7 reizes, sodāmības nav dzēstas.

Notiesāts 2003. gada 23.–26. maijā Daugavpils tiesā, KL 176. p. 1. d. ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem, ar policijas kontroli uz 1 gadu.

Soda izciešanas sākums: 2002. gada 28. novembrī.

Soda izciešanas beigas: 2004. gada 28. novembrī.

Ar Grīvas cietuma Administratīvās komisijas 18.03.2004 lēmumu pārcelts uz augstāko pakāpi.

Pēc stāvokļa uz 2004. g. 23. aprīlī, izcietis 2/3 no piesprietā soda, neizciestais termiņš sastāda 7 mēnešus, 5 dienas.

Grīvas cietumā atrodas no 26.08.2003. Ieradās no Daugavpils cietuma. Uzvedība laba, režīma ievērošanas pārkāpumu nav. Attiecībās ar administrāciju pieklājīgs.

Pēc rakstura sabiedrīks, viltīgs. Strādā Apmācības un nodarbinātības centrā par galdnieku. Pret darbu attiecas apzinīgi. Uztur labas attiecības ar sievu. Nosacīti pirmstermiņa atbrīvošanas gadījumā tiks pierakstīts pēc adreses: Daugavpilī, _____.

Notiesātais O. L. ar labu uzvedību un attieksmi pret darbu ir pierādījis savu labo šanos, pelnījis nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu.

Pamatojoties uz augstākminēto un KL 61. p.,

ierosinām:

Izskatīt notiesātā O. L., p. k. xxxxxx-xxxxx, materiālus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu no pamatsoda.

Grīvas cietuma Administratīvās komisijas
priekšsēdētāja vietnieks

paraksts

5. pielikums

LĒMUMS

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa

sastāvā: priekšsēdētājs Ā. S.

tiesas piesēdētāji : A. A., J. P. ar sekretāri N. K.,

piedaloties prokurorei I. Š.,

2004. gada 9. jūnijā Ilģuciema cietumā, Rīgā, Tvaikoņu ielā 3, atklātā tiesas sēdē izskatījusi iesniegtos materiālus par notiesātās T. Š., dz. 1954. g., pirmstermiņa nosacītu atbrīvošanu,

konstatēja:

T. Š., dz. 1954. g., notiesāta: 29.03.1999., pēc LKK 139., p. 1. d., 42. p., ar brīvības atņemšanu uz 6 mēnešiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 1 gadu; 06.03.2000. pēc LKK 139. p. 1. d., 38. p. 3. d., 42. p. ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu nosacīti ar pārbaudes laiku uz 1 gadu; 20.03.2000., pēc LKK 139. p. 1. d., 38. p. 3. d., 42. p., ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem, nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem; 04.09.2001., pēc KL 175. p. 2. d., 49. p., 51. p., 42. p., ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem un naudas sodu – Ls 100; 24.12.2002. Rīgas Vidzemes priekšpilsētas tiesā, pēc KL 175. p. 2. d., 51. p. 1. d., 52. p. 2. d., ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem un 1 mēnesi un naudas sodu – Ls 100. Agrāk sodīta, sodāmība dzēsta.

Noklausījusies notiesātās personīgos paskaidrojumus, Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas pārstāvja ieteikumu, kā arī prokurora pozitīvu slēdzienu, tiesa uzskata, ka šis ieteikums var tikt apmierināts.

Vadoties pēc Krimināllikuma 61. p. un LKPK 365. p. noteikumiem, tiesa

nolēma:

notiesāto T. Š., dz. 1954. g., nosacīti pirms termiņa atbrīvojot no tālākās brīvības atņemšanas soda izciešanas, saskaņā ar KL 61. p., neizciestā soda daļu – 7 mēnešus 5 dienas uzskatīt par nosacītu, atbrīvojot viņu no apcietinājuma.

Lēmumu var pārsūdzēt 10 dienu laikā Rīgas apgabaltiesā, iesniedzot sūdzību Rīgas Kurzemes rajona tiesā.

Tiesnesis – /paraksts/

Tiesas piesēdētāji – /divi paraksti/

6. pielikums

LĒMUMS

par Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas lēmuma atcelšanu

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesnesis L. B.
un tiesas piesēdētāji O. M. un L. K.
ar sekretāri J. M.
un tulku L. R.,
 piedaloties prokurorei M. B.,
administratīvās komisijas pārstāvei I. T.,
izskata atklātā tiesas sēdē tiesas zālē Ilģuciema cietumā,
Rīgā, Tvaikoņu ielā 3, 2004. gada 10. augustā
notiesātās R. J., personas kods xxxxxx-xxxxx, sūdzību par Ilģuciema
cietuma administratīvās komisijas 2004. gada 06. jūlija lēmumu,

konstatēja:

Ar Rīgas Ziemeļu rajona tiesas spriedumu 2002. gada 09. decembrī R. J., personas kods xxxxxx-xxxxx, tika atzīta par vainīgu Latvijas KK 144. p. 4. d., 41. p. paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā un sodīta ar brīvības atņemšanu uz 4 (četriem) gadiem.

Soda izciešanas termiņa sākums 2002. gada 22. februāris.

Ar Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas 2004. gada 06. jūlija lēmumu tika atteikts iesniegt tiesai materiālus par pirmstermiņa nosacītu atbrīvošana no vidējās režīma pakāpes.

Notiesātā R. J. savu sūdzību uzturēja un lūdza atcelt administratīvās komisijas lēmumu kā nepamatotu, jo soda izciešanas termiņā tika ieskaitīts pirmstiesas izmeklēšanas izolatorā pavadītais laiks – no 2002. gada 22. februāra. Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas pārstāve sūdzību neatzina, paskaidrojot, ka rīkojušies, vadoties no ieslodzījuma vietu departamenta vadības skaidrojumiem šai jautājumā.

Uzklausot paskaidrojumus, izvērtējot materiālus, tiesa uzskata, ka notiesātās sūdzība ir pamatota un apmierināma sekojošu motīvu dēļ.

Soda izpildes režīmu daļēji slēgtajos cietumos reglamentē Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50⁵. pants, kura trešā daļa paredz, ka pēc ievietošanas cietumā notiesātajam ne mazāk kā viena piektdaļa no piesprietā soda laika jāizcieš soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, ne mazāk kā viena piektdaļa soda izciešanas režīma

vidējā pakāpē, bet atlikusi soda daļa – soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē. Notiesātos, kuri izcieš sodu soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, var ar brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas lēmumu pārcelt uz atklāto cietumu vai likumā noteiktajā kārtībā nosacīti pirms termiņa atbrīvot.

Tiesa atzīst, ka Ilģuciema cietuma administratīvā komisija ir ievērojusi attiecīgās prasības, taču nav ņemts vērā Latvijas Sodų izpildes komisijas kodeksa 50¹¹. panta pirmās daļas 3. punktā noteiktais, ka administratīvā komisija ir tiesīga ierosināt tiesai atbrīvot notiesāto, kurš sodu izcieš režīma ne tikai augstākajā, bet arī vidējā pakāpē, no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa.

Saskaņā ar Krimināllikuma 61. panta trešās daļas 1. punktu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var noteikt, kad notiesātais faktiski ir izcietis ne mazāk kā 1/2 no noteiktā soda, ja tas piespriests par mazāk smagu noziegumu.

Notiesātā R. J. uz 2004. gada 22. februāri bija izcietusi 1/2 no soda, tādēļ Ilģuciema cietuma administratīvajai komisijai 2004. gada 06. jūlijā, lemjot jautājumu par materiālu iesniegšanu tiesai par notiesātās R. J. nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, nebija likumīga pamata atteikt iesniegt tiesai iesniegumu Latvijas Sodų izpildes kodeksa 115. panta kārtībā, lai lemtu jautājumu par R. J. atbrīvošanu nosacīti pirms termiņa uz minēto motīvu pamata.

Pamatojoties uz augstākminēto, vadoties no Krimināllikuma 61. panta, Latvijas Sodų izpildes kodeksa 50¹³. panta, Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 373. panta, tiesa

nolēma:

atcelt Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas 2004. gada 06. jūlija lēmumu atteikt iesniegt tiesai materiālus par notiesātās R. J., personas kods xxxxxx-xxxxx, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Tiesnesis paraksts

Tiesas piesēdētāji paraksti

7. pielikums

LATVIJAS REPUBLIKAS PROKURATŪRA

SPECIALIZĒTĀ VAIRĀKU NOZARU PROKURATŪRA

Reģ. Nr.90000022859, Dzirnavu iela 113, Rīga, LV-1011,
tālr. 7044685, fakss 7044729, e-pasts: spec@lrp.gov.lv

RĪGA

2004. gada 18. augustā
Nr.

Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu
tiesas kolēģijai

BLAKUS PROTESTS

par Rīgas Kurzemes rajona tiesas 2004. g. 10. augusta
lēmumu atcelt Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas lēmumu
par atteikšanos iesniegt tiesai materiālus notiesātās R. J. nosacītai
pirmstermiņa atbrīvošanai no soda.

Ar Rīgas Ziemeļu rajona tiesas 2002. g. 9. decembra spriedumu R. J. atzīta par vainīgu pēc Latvijas KK 144. p. 4. d. un notiesāta ar brīvības atņemšanu uz 4 gadiem. Soda izciešanas termiņa sākums 2002. g. 22. februāris.

2004. g. 3. februārī Ilģuciema cietuma administratīvā komisija pieņēma lēmumu pārvest notiesāto R. J. no zemākās uz vidējo režīma pakāpi.

2004. g. 6. jūlijā Ilģuciema cietuma administratīvā komisija izskatīja notiesātās R. J. iesniegumu par iespēju ierosināt tiesai viņas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda un nolēma atteikties iesniegt tiesai materiālus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, motivējot ar to, ka R. J. atrodas vidējā soda izciešanas režīma pakāpē. Šo komisijas lēmumu R. J. pārsūdzēja Kurzemes rajona tiesā.

Kurzemes rajona tiesa 2004. g. 10. augustā R. J. sūdzību apmierināja un atcēla Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas 2004. g. 6. jūlija lēmumu. Šajā lēmumā tiesa atzīst, ka administratīvā komisija ir ievērojusi Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁵ p. prasības, taču neesot ņēmusi vērā Latvijas SIK 50.¹¹ panta 1. d. 3. punktā paredzēto, ka administratīvā komisija ir tiesīga ierosināt tiesai nosacīti atbrīvot arī notiesāto, kurš izcieš sodu vidējā, bet ne augstākajā pakāpē (atbrīvošana tikai no augstākās pakāpes paredzēta SIK 50.⁵ pantā). Šāds tiesas arguments neiztur kritiku,

jo ne norādītā 50.¹¹ panta, ne arī jebkura cita Soda izpildes kodeksa vai Krimināllikuma norma, kas attiecas uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, nav imperatīvas. Gan Krimināllikuma, gan Soda izpildes kodeksa normas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas jautājumos tikai paredz obligāto apstākļu kopumu, kuram pastāvēt vispār var lemt par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, bet neuzliek ne administratīvajām komisijām, ne arī tiesām par pienākumu kādu notiesāto obligāti nosacīti pirms termiņa atbrīvot pat tad, ja formālie nosacījumi šādai iespējai pastāv, jo jāņem vērā nosacītas atbrīvošanas no soda institūcijas jēga, kur viens no aspektiem neapšaubāmi ir tāds, ka komisijai un tiesai, vērtējot visus konkrēto notiesāto raksturojošos datus, jānonāk pie ticamas pārlicības, ka nosacīti atbrīvotais ne vien patiesi nožēlo izdarīto, bet arī nekad vairs neizdarīs tīšus likumpārkāpumus. Nav likumīgi faktiski uzlikt par pienākumu administratīvajai komisijai iesniegt materiālus tiesai jautājuma risināšanai par nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanu no soda par jebkuru notiesāto, kurš izcietis KL 61. p. paredzēto soda daļu un atrodas tikai vidējā režīma pakāpē, bet tieši tas faktiski tiek darīts ar Kurzemes rajona tiesas 2004. g. 10. augusta lēmumu R. J. lietā, kur tiesa administratīvās komisijas likumā paredzētās tiesības interpretē kā pienākumu un pat nevērtē KL 61. p. 2. d. prasību – t. i., vai R. J. ir labprātīgi atlīdzinājusi kaut nelielu daļu no cietušajam ar noziedzīgo nodarījumu radītā materiālā zaudējuma – Ls 14 880.

Pamatojoties uz KPK 574. p. 4. d., 436. p., 447. p. 1. d. 5. punktu,

lūdzu:

1. Atcelt kā nelikumīgu Rīgas Kurzemes rajona tiesas 2004. gada 10. augusta lēmumu par Iļģuciema cietuma administratīvās komisijas lēmuma atcelšanu jautājumā par notiesātās R. J., personas kods xxxxxx-xxxxx, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Specializētās vairāku nozaru
prokuratūras prokurore

M. B.

8. pielikums

Obligāti izciešama soda daļa, lai persona varētu būt nosacīti pirms termiņa atbrīvota Eiropas valstīs⁵³

	1/3 no piesprietā soda	1/2 no piesprietā soda	2/3 no piesprietā soda	Izņēmumi			
				Sodīts pirmo reizi	Recidīvs	Mūža ieslodzījums ⁵⁴	Speciālās kategorijas
Albānija		x			x	20	
Anglija un Velsa		x					
Beļģija	x					10	
Bulgārija		x					x
Čehija		x			x	20	x
Dānija		x					
Francija		x			x	15	
Grieķija						20	
Horvātija	x						
Igaunija		x				30	x
Īrija							
Īslande		x			x		x
Itālija		x			x		x
Kipra							
Lietuva							x
Luksemburga		x			x	15	
Maķedonija		x					
Malta			x				
Moldova		x					
Norvēģija		x			x		
Polija						25	x
Portugāle		x					
Rumānija						20	x
Skotija		x					
Slovākija		x			x	25	
Somija		x		x	x		x
Šveice			x			15	
Turcija		x				20	x
Ungārija					x		x
Vācija			x	x		15	x
Zviedrija			x				x

⁵³ Study of conditional release (parole) in the member states. Analysis of replies to the general questionnaire. Prepared by Council for Penological Co-operation (PC-CP) (unpublished materials).

⁵⁴ Gadi, pēc kuru izciešanas persona var tikt nosacīti pirms termiņa atbrīvota no soda.

9. pielikums

Institūcijas, kas lemj par personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu Eiropas valstīs⁵⁵

	Izpild- varas institū- cija	Tiesu varas institū- cija/ tiesa	Speciālā komisija	Centrālās varas institūcija	Vietējās varas institūcija	Proce- dūras pārsūdzē- šana	Lēmuma pārsūdzē- šana	Nav pārsūdzē- šanas
Albānija	x			x	x	x	x	
Anglija un Velsa			x	x				x
Beļģija			x					x
Bulgārija		x			x			x
Čehija		x			x			x
Dānija	x			x	x	x	x	
Francija		x				x	x	
Grieķija		x			x		x	
Horvātija			x	x	x			x
Igaunija		x			x	x	x	
Īrija	x			x			x	
Īslande	x			x			x	
Itālija			x		x		x	
Kipra	x			x				x
Lietuva		x				x		
Luksemburga		x		x		*	*	*
Maķedonija		x					x	
Malta	x				x			x
Moldova		x			x		x	
Norvēģija	x				x	x	x	
Polija		x			x	x	x	
Portugāle		x						x
Rumānija		x			x	x	x	
Skotija			x	x		x	x	
Slovākija		x		*	*	x	x	
Somija	x				x			x
Spānija		x			x		x	
Šveice	x				x		x	
Turcija		x			x	x	x	
Ungārija		x			x		x	
Vācija		x			x	x	x	
Zviedrija	x				x	x	x	

⁵⁵ Study of conditional release (parole) in the member states. Analysis of replies to the general questionnaire. Prepared by Council for Penological Co-operation (PC-CP) (unpublished materials).

LITERATŪRA

1. Valsts probācijas dienesta likums, pieņemts 2003. gada 18. decembrī.
2. Sodū izpildes kodekss.
3. Latvijas Kriminālprocesa kodekss.
4. Kriminālprocesa likums.
5. Latvijas Kriminālkodekss.
6. Krimināllikums.
7. Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2005. gada publiskais pārskats.
8. Brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumi, LR MK, 19.02.2002.
9. Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas – izpildes instrukcija, apstiprināta ar Iekšlietu ministrijas Valsts policijas priekšnieka 1999. gada pavēli Nr. 697.
10. Latvijas Republikas likums "Par policiju", pieņemts 1991. gada 4. jūnijā.
11. Prokuratūras likums, pieņemts 1994. gada 19. maijā.
12. Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2003. gada 12 mēnešiem.
13. Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2002. gada 12 mēnešiem.
14. Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2001. gada 12 mēnešiem.
15. Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2000. gada 12 mēnešiem.
16. Освобождение осужденных из мест лишения свободы. Под ред. М. И. Волошина. Москва, 1978.
17. Instrukcija par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām, apstiprināta ar Valsts policijas priekšnieka 2000. gada 30. marta pavēli Nr. 273.
18. Policijas Iecirkņa inspektoru dienesta Instrukcija, Apstiprināta ar Valsts policijas priekšnieka 2002. gada 17. decembra pavēli Nr. 1369.
19. European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced or Conditionally Released Offenders, Strasbourg, 30.11.1964.
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/051.doc>

20. Explanatory Memorandum on Recommendation Rec 2003 (22) on conditional release (parole). http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/legal_instruments/Rec%202003_%2022%20E%20Conditional%20Release.pdf
21. Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests veic nosacīti notiesāto, nosacīti pirmstermiņa no soda atbrīvoto un nosacīti no kriminālatbildības atbrīvoto personu uzraudzību, apstiprināta 2006. gada 5. janvārī ar Valsts probācijas dienesta vadītāja rīkojumu Nr. 1–18/1.
22. Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācija 16(92) par Eiropas noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem.
<http://www.coe.lv/tulkojumi.php?id=127>
23. Valsts probācijas dienesta nolikums, MK noteikumi Nr. 1010, pieņemti 27.12.2005.
24. On improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures, Rec(2000)22 of the Committee of Ministers to member states.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=388373&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
25. Study of conditional release (parole) in the member states. Analysis of replies to the general questionnaire. Prepared by Council for Penological Co-operation (PC-CP) (unpublished materials).

Sagatavota iespiešanai SIA "Nordik". Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9, Rīgā, LV–1048, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta Jelgavas tipogrāfijā

